İNSANI KÂMİL

YAZAN
ERZURUMLU
İBRAHİM HAKKI

Aziz Okuyucu,

Türkiye'mizin ender yetiştirdiği simalardan büyük âlim, Erzurum'lu İbrahim Hakkı Hazretlerinin küçük bir risâlesini, halkımızın hizmetine arzetmekle bahtiyarız.

Bu mübarek zâtın Osmanlıca olan eserlerine ilk defa yayınevimiz el atmış ve böylece kaybolmaya yüz tutmuş bir cevheri, yeniden ortaya çıkarmıştır. Bu küçük risâle ile değerli mütefekkirimizin eserlerinin yayınlanmasına rehberlik ettiğimizden dolayı ne kadar övünsek yeridir.

Risâlenin sonuna, konu ile ilgili gördüğümüzden dolayı Büyük İslâm âlimî İmam-ı Gazali'nin İnsan-ı Kâmil hakkındaki görüşlerini yansıtan birkaç makalesini koymak suretiyle okuyucuya bu konada daha fazla bilgi vermeyi uygun gördük.

Diyebiliriz ki risâlenin ihtiva ettiği konuları yaşamak, her insan için emsali bulunmayan bir meziyettir.

Bütün kardeşlerimizin, bu mânanın sırrına mazhar olmasını Allah (C.C.)dan temenni ederiz.

Mevlût KARACA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Ulu veli Erzurum'lu İbrahim Hakkı Hazretlerinin Marifetname ve İ. H. Divanı eserlerinden sonra bu kerre de İnsaniyet-i Kâmile adındaki kitabını, Allah (C.C.)ın yardımı ve o büyük velinin ruhaniyetinin feyziyle günümüzün diline çevirmeğe muvaffak oldum.

Kâmil insanların vasıf ve davranışlarını, Cenâb-ı Hakk'ın, bu zatların bir kısmını halkın gözünden gizli tutmasındaki ilahî hikmeti, bir kısmını da halkı irşatla (şeyhlik görevi) vazifelendirmesinin sebepleri, Mürşîd-i Kâmil'in müridlerine, mürifetlerin de şeyhe bağlılıklarını ve birbirlerine karşi ne şekilde konuşup ne tarzda hareket ettiklerini, çok güzel ve etkili bir ifade ile anlatan bu küçük eserin, okuyucularına dinî ve ahlakî yönden yararlı olacağına, konuşma ve davranışlarını, kitapta açıklanan esaslara göre düzelterek alışkanlık kazanmayı başaran kişilerin dünya ve Ahiret saadetine nail olacaklarına inanıyorum.

Din kardeşlerimize faydalı bir hizmette bulunmak gayesiyle yaptığım bu sadeleştirmede görülecek hata ve eksikliklerin, okuyucular tarafından bağışlanmasını rica ederim.

İ. Turgut ULUSOY

Bismillâhirrahmânirrahîm

Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd ve sana, sonra en kâmil (olgun) insanların efendisi olan Hazreti Muhammed (S.A.V.) efendimize ve onun âline ve sahabelerinin hepsine salât ve selâm olsun.

Bundan sonra, bu gerçek fakir İbrahîm Hakkı der ki: "Bu kitap, insan-ı kâmili (bütün özellikleriyle) bir başlangıç ve yedi bölüm içinde bildirir.

Ey Allah'ı bilme devlet ve nimetine istekli olan ve ey ulu velilerin sohbetlerini arzu eden insan! Allah, seni benliğinden ayırıp kendi varlığıyla dâim ve bâki kılsın.

Bütün bilginler şöyle buyurmuşlardır:

[Dokuz felek küresiyle üç unsur (ateş, hava, su) tabakalar, kabuklar ve zarflar şeklindedir. Onlar bu toprağı, tıpkı meyvenin, kendi çekirdeğini sardığı gibi her yönden çevrelemiştir ve kapsamıştır. Bu on iki kat örtü, alemin kıymetli bir unsuru olan toprağın on iki kat elbisesidi. Toprak, paha biçilmez değeriyle hepsinden üstün ve daha değerli olduğu gibi, bitki ve hayvan türlerinin de elbisesi gibidir. Bitki ve hayvanlar ise insan vücudunun temeli ve esasıdır. İnsan vücudu da kendi kalbinin örtüsü, süslü ve değerli kubbesidir. İnsan kalbi de, Allah bilgi ve sevgisinin yeri ve sırlarının barınağıdır.] Kâinatın hülâsası, özünün özü olan ve Allah'ı hakkıyla bilen insan-ı kâmildir ki onun gönlü, Cenâb-ı Hak'kın evidir.]

Bu kâmil insanın şan ve şerefinin azametini (büyüklüğünü) bir kerre seyret ki o, kendisine hediye edilen ve çok

kıymetli olan onbeş kat elbiseyi giymiş, elinde tuttuğu şeriat bayrağıyla, üstünde oturduğu sevgi tahtı ile ve kafasında taşıdığı ilâhî mârifet tacı ile ulu bir sultan olmuştur. Çünkü o, bütün kâinatı kendi emrinde ve ona hizmet edici bilmiştir. Kendisinde, şeriat, tarikat ve hakikat kemâlini bulmuştur. Yani onun sözleri güzel, hareketleri güzel ve ahlâkı güzel olmuştur. Çünkü o, şeriat benim sözlerim, tarikat benim işlerim, hakikat benim hallerim ve durumlarımdır hadis-i şerifine tamamen uymuştur.

Bu açıklamadan anlaşılıyor ki belirtilen bu üç alâmet hangi insanda mevcutsa ve kendisinde tam yerleşmişse o, Allah'a tam inanmış, mü'min, bilgili ve kâmil bir insandır. Eğer bir insanda bu üç alâmetten ikisi bulunursa o, Allah'a inanmış, bilgili bir insandır. Fakat Allah'a erişememiştir. Eğer bir insanda bu üç alâmetten yalnız biri bulunursa o, yalnız Allah'a inanmıştır, yani mü'mindir. Fakat gaflet içindedir. Eğer bir insanda bu saydığımız üç alâmetten hiçbiri bulunmazsa o, tembel, cahil ve zavallı bir yaratıktır.

Âlimler, kâmil insan için şöyle demişlerdir: Bütün cihan, tek bir insan farz olunsa (sanılsa) insan-ı kâmil onun nurlu kalbidir.

Birinci Bölüm

Kıta

Felek (gök), mülk (yer) olamaz
O emaneti hâmil (taşıyıcı)
Ki, yüklenir onu insan hakikat-ı kâmil.
O kim sığışmadı arz ve semasına (yer ve gök)
hergîz (asl'a)
Müdam (daima) olur dil-ı kâmilde ruh ona
vasil (ulaşır).

Kâmil insanın bir sıfatı (özelliği) Cenâb-ı Hak'ka üstün bir sevgi ile bağlı olmasıdır. Allah'a inancı tamdır. Her işte ona sığınır. Bütün işlerinde, hâl ve hareketlerinde tek dayanağı O'dur. Her konuda Allah'a teslim olur, O'ndan gelen herşeye boyun eğer, rıza gösterir. Gönül huzuru içinde daima Allah'a şükreder ve yalnız O'na güvenir. Maddi heva ve heveslerini bırakmış, dünyayı terketmiş, mevki ve zenginlik tutkularından sıyrılmış, fakirliği ve yokluğu benimsemiş, kalbinde yalnız ve yalnız Allah kalmıştır. Çünkü kâmil insan, müşahede (Allah'ı görme) denizine batmıştır. Olup biten her şeyi, gönül hoşluğu ile ve en ufak bir heyecan duymadan kabul eder. Herhangi bir hileyi, aldatmla ve kötülüğü sevmez veya nefsinden atmak için hiçbir çareye, tedbire baş vurmaz, susar ve dayanır ve öylece en terbiyeli şekilde Allah'ın huzurunda durur bekler.

İkinci Bölüm

İnsan-ı kâmilin dua ve ricaları Allah katında daima kabul edilir, geri çevrilmez. Fakat bu zatın edep ve hayası son derece üstün olduğundan, şefkat ve merhameti sonsuz olan Allah'tan, hiç bir hususta istekte bulunmaz. O, kânitanı (evren) ve onun her zerresinin, ulu Allah'ın idaresinde ve kudretli elinde döndüğünü ve bütün yaratıkların hareketleriyle duruşlarının, var ve yok oluşlarının, O'nun hikmet dolu sanatıanın eseri olduğunu bilir. Bu sebepten o, her ilâhî emrin en güzel ve en âla bir şekilde verilmiş, meydana gelen her olayın en münasip, en uygun surette ve tam zamanında ve yerinde verilmiş olduğunu bildiği ve gördüğü için, herhangi bir hususta Allah'a yalvarmaya, dua ve ricada bulunmaya lüzum görmez. Bu anlayış ve inancıyla o, hikmet sahibi olan Cenâb-ı Hak'ın her emrine itaat eder, oluşan her işine karşı boyun eğer ve cereyan eden bütün olayları seyretmekle yetinip, hiçbirşey için niyaz ve istekte bulunmaz.

Üçüncü Bölüm

İnsan-ı kâmil, Allah'ın katında çok değerli ve hatırı sayılır bir zattır. Halk bu mübarek ve aziz insanı sever ona çok saygı gösterir. Halkın kendisine olan bu sevgi ve saygısı ve onun üstün şekilde ululaması, içlerinden gelen ve nedeni bilinmeyen zorlayıcı bir kuvvetin eseridir. Dost ve tanıdıklarının, kendisine gösterdikleri saygı, içli sevgilerden, yabancılarınki ise, mahiyetini idrak edemedikleri, şuur altı bir kuvvetin zorlayıcı etkisinden iler gelmektedir. Halkın bunca sevgi ve saygısına karşılık olun, kendilerine ilgi ve eğilimi gösterişsizdir. O, zâlimleri hiç sevmez. Fakat onlar da bu ulu zatın yanında bulundukları müddetçe kendilerinde bulunan ateşli, yakıcı ve zâlim huy ve tabiatlarından uzak kalırlar. Kendisine ne kada sevgi ve saygı gösterilse, ihsan ve ikramda bulunmak istense o, bunu yapanlardan yine uzak kalmak ister. Çünkü yalnız kaldığı müddetçe Allah ile beraberdir ve huzur içindedir. Sonra o, halktan uzaklaştıkça, onların, kendisine daha çok yaklaşıp sevdiklerini sınamış ve şu gerçeği de bilmiştir ki, kimin malından ve parasından kısmeti, nasibi varsa bir bahane ile gelir, kendisini bulur.

İnsan-ı kâmil, gönül âleminde öyle bir padişahtır ki, bütn madde âlemi onun hükmü ve buyuruğu altındadır. Durum bu olunca o Ulu sultan, mânevi yönden yoksun ve aşağı bir ruha malik olan insanlara nasıl meyleder ve kendilerine güvenip onlardan herhangi bir şey istemeğe tenezzül eder.

Dördüncü Bölüm

İnsan-ı kâmil "Ey sevgili! Ben senin sırrınım, sen de benim sırrımsın" ilhamıyla, kendi dertlerinden, acılarından ve üzüntülerinden kurtulmuş, gönül huzuruna kavuşmuş,

ilmel-yakînden aynel-yakîne gelmiş ve oradan da hakkal-yakîn ile sarsılmaz makamı bulmuştur. O mübarek zat, bu kevnü-fesad âleminin (dünya) hakikatini, iç yüzünü bütün çıplaklığıyla görüp anlamıştır. Ve "küll men aleyha fânin ve yebkâ vechü rabbike zülcelâli vel ikram" Yer yüzünde bulunan her canlı fânidir. Ancak celal ve ikram sahibi olan Rabbinin zatı baki kalacaktır. Âyet-i Kerime'sinin sırrını bilmiştir. Kâmil insanın bu görüp bildikleri ve duydukları haller içinde en hayret (şaşkınlık) verici ve en makbûl (beğenilir) bir özelliği vardır ki o da çoğu zaman Allah'ın huzurunda bulunuşudur. Cenâb-ı Hak'kın huzukunda bulunuştan duyulan bu hayret hali için Hazreti Ebu Bekir (R.A.) şöyle buyurmuştur: Ya Rabbi! Senin huzurunda bulunuşumdan duyduğum hayreti arttır. Bu, Allah'ın inayetine ermeyen cahil, bilgisiz halkta görülen ve sırf gaflet olan hayret değildir. Bu gibi insanlar bir takım düşüncelere dalıp hayret içinde kalabilirler. Kâmil insanların hayreti içinde iken bir an bile Allah'ı zikretmek (anmak)ten geri kalmaz ve diliyle, kalbiyle ve bütün beden organlarıyla daimi zikir ve ibadet içinde olduğu için bir saniye bile Allah'tan gafil olmaz.

Beşinci Bölüm

Kâmil insan için yemeklerin en iyisi ve en lezzetlisi, kokuların en hoş, en güzel ve iç açıcısı ile aksi olanları birdir. Giyimlerin en iyisi, en güzeli ve yumuşağıyla en kötüsü ve serti eşittir.

Kâmil insanın yanında hamur ekmekle pişmişin, pirinçle arpanın, meyve sularıyla içme suyunun güzel kokulu ve hoş yemeklerle aksi olanlarının, pamuklu ile ipekli kumaşın, yün döşekle hasırın, gençle ihtiyarın, hatırı sayılanla sayılmayanın, zenginle fakirin, amirle memurun, az'la çoğun hiç bir farkı yoktur. Bunlardan hangisini bulursa onunla

yalınır, daha iyisini veya daha güzelini istemez ve arzu da olmaz.

Altıncı Bölüm

Kâmil insan, açlıkta ve toklukta, uykuda ve uyanıklıkta, susmada ve konuşmada, yalnızken veya halkla sohbet ederken, adetlerinde ve bütün ibadetlerinde hep en iyi, en hayırlı ve orta kararlı şekilde hareket etmiş ve böylece bütün işlerinde hâl ve hareketlerinde ne ifrata ne de tefrite (aşırılık) yer vermemiştir. Nitekim, insanların en olgunu ve en kâmili, mürşidlerin ruhu ve Allah'ın sevgilisi Hazreti Muhammed (S.A.V.) efendimiz, mü'minlere şöyle buyuruyorlar: "Size Cenâb-ı Hak'tan korkmanızı ve O'na tapmanızı tavsiye ederim. Şunu da bilin ki, ben de orucumu tutar ve akşam ezanı okunurken açarım namazımı kılarım, uyurum ve evlenirim". Bu buyruğuyla efendimiz, her şeyde orta kararda hareket etmenin en güzel hâl, en iyi alışkanlık ve kâmil insankların özelliklerinden biri olduğunu ümmetine duyurmuştur. Bütün iş ve hareketlerinde aşırılıktan çekinen ve daima orta kararda davranmayı adet edinen Kâmil insan gibi hareket edenler, Allah'a yakın olur ve dileklerine ererler.

Yedinci Bölüm

İnsan-ı Kâmilin özelliklerinden biri de (verdiği) verdiği sözü mutlaka yerine getirmesidir. Hiç bir zaman sözünden dönmez. Her şeyi yerli yerine kor ve hiç bir suretle adaletten ayrılmaz. Kendisini yeren ve kötüleyen kişiye katiyyen bu saygısızlığı gösteren fakir ise ona elinden gelen yardımı yapmaktan çekinmez.

Yerinde ve zamanında o kadar iyilik yapar, o kadar mal ve para harcar ve dağıtır ki, gören müsrif zanneder. Yeri ve zamanı değilse zamanında o kadar iyilik yapar, o kadar mal ve para harcar ve dağıtır ki, gören müsrif zanneder. Yeri ve zamanı değilse dağıtma ve harcamada o kadar tutumla davranır ki gören, onu hasis, cimri sanır. Halbuki Kâmil insan ne cimri ne de müsriftir. O cömerttir, eli açıktır, herkesin ayıbını kusurunu örter. Hiç kimsenin kabahatini sırlarını açığa vurmaz. Gönül sırlarını da dikkatle saklar, kimseye söylemez. Nefsi o kadar zengindir ki, ihtiyacı da olsa kimseye el açmaz. Lâkin muhtaçlar ona el açar ve ondan yardım dilerler. Ahlâkı, huyu o kadar güzeldir ki hiç kimseye kızmaz ve kimseyi kırmaz. Katiyyen sinirlenmez ve öfkelenmez ve hiç kimseye ağır ve kırıcı bir lâf söylemez.

Sekizinci Bölüm

İnsan-ı kâmilin işi ve bütün hareket ve davranışları iyilik yapmak zikir ve ibadet etmektir. Hoş nefesleri, tesbih ve inayettir. Yumuşak ve güzel sözleri ilim ve hikmettir. Açık ve seçik ifadesi hoş ve lezzetlidir. İyi, tatlı ve etkili konuşması, huzur verici, gönül açıcıdır ve şefkat doludur.

Bu aziz ve mübarek zatı gören kimsenin kalbine Allah'ı anma ve ululuğu üzerinde düşünme fikri gelir. Nasıl gelesin ki bu ulu veli her an Cenâb-ı Hak'kın huzurunda ve göz kamaştıran cemaliyle müşerref olmaktadır. İşte bu alâmetleri ve dikkat çekici kerametleriyle, insan-ı kâmil güneş gibi belli olmakta ve derhal tanınmaktadır.

Dokuzuncu Bölüm

İnsan-ı Kâmil'in nurlu yüzünü gören ve sohbetinde bulunup tatlı sözlerini dinleyenler büyük bir zevk alır, derin

bir manevî lezzet duyarlar. Hiç ara vermeden saatlerce konuşsa dostları ve dinleyicileri en ufak bir usanç ve bıkkınlık duymadan tatlı tatlı, seve seve kendisini dinlerler ve bu sohbetten aldıkları manevi lezzetin etkisiyle kalpleri coşar, gönülleri ilâhî aşkın feyziyle taşar, kendilerinde Allah (C.C.) sevgisiyle birlikte insanlara merhamet, birbirini sevme ve insanın eşyanın hakikatini, varlıkların anlamını ve inceliklerini, şeriatin açık ifadesini ve derin mânâsını, ilham yolu ile Cenâb-ı Hak'tan almış olmasıdır. İnsan-ı Kâmil, Kurân-ı Kerim'e ve hadis-i şerife uymayan bir tek söz söylemez ve tek bir davranışta bulunmaz.

Onuncu Bölüm

Kâmil insan halkla az ve utangaç bir hâl içinde görüşür. Toplantılarda başını eğip susar ve söylenenleri dinler ve yalnız gerektiğinde ve sorulduğunda o anda kalbinde ilham olunan hikmetleri onlara söyler. Dünya ilimlerini tahsil edip te gönül ilmini öğrenmeyi arzu eden dost ve yakınlarına, yeteneklerine ve anlayış derecelerine göre bilgi verir ve gereken telkinleri yapar.

İnsan-ı Kâmil zamanının çoğunu yalnızlıkta, zikir ve ibadet yapmak ve Cenâb-ı Hak'kın kudret ve azâmeti üzerinde düşünmekle geçirir. Gerektiği zaman dünya işlerini de dikkatle yapar. Eğer Cenâb-ı Hak, İnsan-ı Kâmili, halkın gözünden gizlemek, şöhret (adlanma) belasından kurtarmak isterse, o da Allah'ın büyük nimeti ve selâmet yolu budur der ve şükreder ve yalnız kalmaktan aldığı manevî lezzet için de Rabbinin huzurunda kalır ve böylece dünya ve ahiret saadetini bulmuş ve gözbebeği olan ebedî devlete ermiş olur. Eğer Cenâb-ı Hak, İnsan-ı Kâmil'i halka sevdirmek ve toplumu irşat edip onlara gerçeği, doğru yolu göstermek için ona şeyhlik elbisesini giydirmek ve o büyük ma-

kama oturtmak isterse o da bu önemli vazifeyi memnuniyetle kabul eder. Fakat o, bu makamı kendiliğinden ne ister ne de arzu eder. Lâkin verilince de çekinmeden seve seve alır.

Kendisine verilen bu vazifeyi hakkıyla yapan İnsan-ı Kâmil'i, Cenâb-ı Hak, kalplerin sevgilisi yapar, dostlarını, tanıdıklarını kendisine itaatli ve saygılı kılar. Müritleri irşat edip doğru yola ilettiği ve kendini onlara teslim ve adeta adadığı için hem müritler ve hem de bu durumu bilenler kendisinden çok memnundur. Halktan ayrılmayan Kâmil insan, alçak gönüllüdür, herkesi kendinden üstün görür. Kendisine bağlananları, güzellikle ve yumuşak muamele ile doğru yola çağırır ve kuvvetli telkinleriyle, etkili öğütleriyle onları en güzel ahlâka sahip kılar. Dinleyenler ondan faydalanır ve Hak yolunu öğrenirler. Kendisi de bu hizmetinin mükâfatını görür ve bu sayede yüksek manevî mertebelere yükselir. Allah tarafından kendisine verilen şeyhlik vazifesini kabullenen ve başarılı bir şekilde ifa eden İnsan-ı Kâmil, halkın dilini Hak'kın kalemleri olarak bilir.

Onbirinci Bölüm

İnsan-ı Kâmil'de, dünya malına karşı bir sevgi belirir ve mal sahibi olmak ister. Fakat bu isteği sırf eline geçen mal ve parayı fakir müridlerine dağıtmak içindir. Onun mal ve paraya karşı olan bu eğilimi, kendisini bir an bile halkın hizmetinden ve onlara bağlılıktan uzaklaştırmaz. Gönlünü Hak'tan ayırmaz. Elde ettiği mal ve parayı saklamaz. muhtaçlara dağıtır. Kimseden bir şey istemez, göz tokluğunu gösterir. Kendisine verilenleri geri çevirmez, alır ve fakirlere verir. Bu şekildeki mal sevgisi ancak kâmil insanının şanına yakışır. Onun bu mal sevgisi, sırf Allah içindir böyle bir mal sevgisi yerinmiş değil, aksine çok makbûldür.

Onikinci Bölüm

İnsan-ı Kâmil'in bir özelliği de Cenâb-ı Hak'kın ahlâkıyla ahlâklanmış olmasıdır. O, halkla iyi geçinir, kusurlarını affeder, ayıplarını kabahatlarını örter ve herkese yumuşak muamele gösterir, şefkatli ve merhametli davranır. Halkı, tabiatlarının karanlığından kurtarıp ruhlarının aydındığına çıkarmak için onlarla ilgilenir ve sevgi gösterir. Lâkin bu ilgi ve sevgisi de Allah içindir. Onun için bu sevgi Allah'ın yanında makbuldür. Bu ilgi ve sevgi, nefislerine bağlı olan insanlarınki gibi değil, sırf şefkat ve merhamettir. Nefis için olan sevgi ise karanlık ve gaflettir, yerinmiştir.

Kâmil insan, yaradanla yaratıkların sevgisini bir araya getirebiliyor. Bu böyle acayip bir sırdır ki onu ancak o sırra erebilmiş olanlar biledir. Onun için Kâmil insan, görünüşü ile halktan ayrı görünmez. Lâkin içi bakımından kırmızı bir yakut gibidir. Eşi, benzeri bulunmaz.

Onüçüncü Bölüm

Kâmil-insan, öyle mübarek, tertemiz ve mutlu bir zattır ki nurların kaynağı, sırların madeni, iyi insanların yakını, dostu ve dertlerinin ortağıdır.

İlâhî ilmin dairesi, onun halidir. Zihninde, dünya gözü ile gördüğü ve kendine yabancı saydığı bu maddî âlemden bir şey kalmamış, içi Allah'tan gayrısından boşanmıştır. Bu Kâmil insandan, Allah ve halk rıza, kendisi de hepsinden razı ve onların yanında kadr'i ve kıymeti yüksekdir. Cenâb-ı Hak'kın kendisine lütuf ve ihsan ettiği bilgileri halka söyler ve tatlı tatlı anlatır. Herkese lâzım olan hikmeti, bilgiyi, soranların kabiliyetine ve anlayış derecelerine göre kendilerine söyler ve öğretir. Yapılması gerekenleri halka söylerken emredercesine, yayılmaması icap edenleri yasaklar

ken, alçak gönüllü, yumuşak ve inandırıcı şekilde hareket eder. İyi ve doğru haraket eden insanları sever. Aksi olanlara da beğenmemezliğini belirtmekle yetinir.

Bununla beraber, hiçkimseyeye içinde bir kin ve nefret beslemez. Allah için olan işleri yapar. Kınayanların kınamalarından sakınır. Bütün insanlara karşı çok merhametli ve şefkatli davranır. Bu davranışından dolayı, bilhassa hak ve hakikatin isteklileri, İnsan-ı Kâmil'i kendi ana ve babalarından daha merhametli ve şefkatli bulurlar.

Ondördüncü Bölüm

İnsan-ı Kâmil'in güzel huylarından biri de Cenâb-ı Hak'kın bilgi ve sevgisine istekli ve kendisinin hizmet ve sohbetine susamış olarak huzuruna gelen saliklere, konuşmasının başlangıcında güler yüzle ve tatlı bir ifade ile, ulu dinimizin esaslarını ve lüzumlu bilgilerini öğretir, yanlış inançlarını düzeltir ve şüphelerini giderir ve böylece ehli sünnet ve cemaat mezhebine uyumlarını sağlar. Sonra, temizlik, namaz ve oruç hakkındaki emirlerin hepsini kendilerine bildirir. Onlara, Allah (C.C.)'ı birlemeyi (tevhidi) Allah (C.C.)'a tevekkülü, olumlu veya olumsuz sonuçlansın, her işini ona bırakma, teslim olma ve herşeyde sabırlı ve dayanıklı olmayı ve alçak gönüllü davranmayı, Allah (C.C.)'tan gelen herhal, işe rıza göstermeyi öğretir, daima bu prensiplere göre hareket etmelerini tavsiye eder ve salikin haline, davranışlarına bakar. Eğer salik öğrettiği ve tavsiye ettiklerine uyuyor ve Hak yolunda yürüyorsa, kendi nefsine düşman olup onu, açlık, susuzluk, yalnızlık ve uykusuzlukla terbiye eder, ona zahmet çektirip, türlü zorluklarla isteklerine karşı geliyorsa ve böylece nefsini sımsıkı avucuna alır, dilediğini kendisine yaptıranı ve şahsına hakaret edeni, inciteni kınamaz, her kusuru kendi nefsinde arar, bulur ve dü-

zeltmeğe çalışırsa, "eğer nefsim kötü olmasaydı Allah (C.C.) bana başkalarını saldırtmaz, incitmezdi" der, herşeyin Cenâb-ı Hak (C.C.)'tan geldiğini bilirse, sevinç verici hallerde gülmek ve sevinmekten çekinir, sıkıntı ve üzüntü veren hallerde de zevk ve neşe duyarsa, işte bu özellikleri taşıyan ve nefsine hakim olan salike, Mürşid-i Kâmil, tevhid kelimesini telkin eder, Hak yolunu öğretir ve her zor duruma düştüğünde, kendisine mal ve para yardımı yapar ve onu her engelden kurtarmaya çalışır ve her işinde ve sıkıntı halinde elinden tutar, destekler ve böylece Hak yolunda yürümesini sağlar.

Kıta
Toprağa benzer o derviş-i hakir
Ki anı çiğneye her bay ve fakir.
Etseler canına bin türlü azap
Söylemez kimseye mânend-ı türab
(toprak gibi).

Eğer saliki, kabiliyetsiz gördüyse yani; salik, kendi nefsinden razı olmuş ve onunla didinip çekişmekten aciz kalmışsa, gerektiği zaman üç günlük açlık, susuzluk veya uykusuzluk haline dayanamayıp nefsine yenilirse, kendini yeren, hareket eden ve dövenlere kusur ve kabahat bulduysa ve kendisini incitenlere kırılır, kin, düşmanlık ve intikam duygusu beslediyse ve nefsine bağlanıp daima rahatını aradıysa, sıkılacak hallerde üzülüp kederlenir ve neşe verici hallerde sevinmeye, gülüp oynamaya kalkarsa, sülûke kabiliyeti olmayan ve velilerin gittiği yolun kokusunu bile alamayan ve bu ruhanî ticareti başaramayıp nefsinin isteklerine bağlı kalan salike, Mürşid-i Kâmil şöyle der: Sanatın varsa git onunla uğraş; yoksa doğruluktan ayrılmamak şartıyla alışverişe başla. Çünkü Cenab-ı Hak, tembel ve işsiz kullarını sevmez.

Bu yol tembellik ve ihmal kabul etmez. Nefisle mücahade edilmeden ve onu yenmeden müşahede (görme) olmaz. Benliğine bağlı olan manevî yolda yükselme ihtiyacını duymaz.

Beyit

Ne bu can senden incinsin ne de sen nâs (insanlar) dan incin.
Ko nâs ve nefsi kalbinde bul canın nihan güncin (gizli hazinesini)

Eğer Mürşid-i Kâmil böyle kaabiliyetsiz bir saliki sanatına veya bir işe yollayamadıysa onu aldatmış ve boşuna tutmuş olur. Halbuki Mürşid-i Kâmil, hiçbir zaman hilekâr, aldatıcı olamaz.

Onbeşinci Bölüm

İnsan-ı Kâmil'in çok güzel ve değerli bir adeti vardır ki herkesle aklının erdiği şekilde konuşur, zekâsının kavrayış derecesine göre muamele eder. Bütün işlerini yumuşak ve itidal içinde hiç acele etmeden, telaş göstermeden yapar. Dünya ile ahireti isteyen kimselerei ayrı ayrı bilir ve herbirinin eğilimine ve isteğine göre gayet yumuşak muamelede bulunur, tatmin edici, inandırıcı söz söyler. Kötü insanlardan kindeseni bir zarar gelse, üzülmeden, sabırla ona tahammül eder, dayanır. Cenâb-ı Hak'da, bir zarara karşı on fayda sağlamak suretiyle kendisini mükâfatlandırır. Dilini, hoş ve güzel söz söylemeğe alıştırdığı için herkese iyilik ister, hayır diler ve karşılığında tatlı cevaplar alır. Elinden gelen iyiliği kimseden esirgemez. Merhamet ve şefkati boldur. Herkesi iyi bilir ve kendinden daha üstün görür malını, bedenini ve kanını dahi Allah (C.C.) rızası için ve O'nun kullarına sadaka niyetiyle feda eder. Bu suretle

herkes ondan, o da hepsinden razı olur. Dünya ve ahireti için kimseden birşey istemez. Bu davranışı ile en üstün ahlâka sahiptir.

Yolda yürürken birşey düşürse, düşen şey kitap, eşya veya bin lira değerinde birşey de olsa ondan vazgeçer, dönüp bakmaz, yürür, gider. O'nun almak için kendinde ne bir istek olur, ne geri dönüp alır ne de kimseye aldırtır ve hemen unutur. Yolda yürürken başını çevirip arkasına bakmaz. Eğer bakmak lüzumunu duyarsa bütün vücudu ile dönüp bakar, fakat yürümez. Onu arkadan çağırana dönüp cevap vermez. Zaman, mekân, insan ve hayvanda uğursuzluk diye bir şey olduğuna inanmaz ve hepsini uğurlu bilir. Fakirleri zenginlerden, ahiret halkını dünya halkından (maneviyata bağlı olanları dünyaya sarılanlardan) daha üstün tutar ve onlara daha fazla sevgi ve saygı gösterir. Bütün hal ve hareketleri, sohbetleri dinimizin âdabına, esaslarına uygundur. İnsan-ı Kâmil, Hadis, tefsir ve şeriat ilminden büyük zevk duyar, bu bilgilerini tatlı ve etkili bir ifade ile halka anlatır. Müderris, vaiz, müezzin, imam, hakim ve müftülük gibi vazifeleri kabul etmez. Ne muhzırların mektuplarını imza eder, ne de hakimin kapısına uğrar. Hiçkimseye vekil, kefil, vâsi ve mütevelli olmaz ve hiçbir makama değer vermez. Amirlerle, devlet büyükleriyle, kadın ve oğlanlarla sohbet etmez. Hiç kimseden birşey istemediği gibi, emanet ve bir şey de almaz. Kimseyi çalıştırmaz ve dünya ehlinin hizmetine girmez. İşlerini üzerine almaz. Dinimizce haram olan şeylere katiyyen el uzatmaz ve dinini dünyaya satmaz. Kendi evinde çalışır, çoluk çocuğuna, eşine ve akraba ile yakınlarına adaletle muamele eder. Eğitim ve öğretim işinde çok halim, yumuşak davranır. Onlarla terbiyeli ve nazik konuşur. Hiç kimseyi kırmaz. Bir insanın ne karşısında, ne de arkasında onu incitecek, kalbini kıracak bir söz söylemez. Hiç kimseden bir şey beklemez. Kendisine zulmedenleri, kötülük yapan, hatta ha

karet edip sövenleri bile affeder, suçlarını bağışlar. Alçak gönüllü insanlara karşı daha fazla alçak gönüllülükle hareket eder. Böbürlenen, gururlu ve kibirli davrananlara da müsamaha gösterir, kusurlarına bakmaz. Kendinisine hizmet edenlerle beraber yer içer. Camiye, değneğine dayanarak yürür, gider. Yolda gördüklerine, güler yüzle selâm verir. Kimseyi beraberine almadan fakirlerin evlerine gider, onlarla beraber oturur, sohbet eder. Kendi evine lâzım olan şeyleri çarşıdan alır götürür. Bindiği hayvanın yem ve suyunu verir. Koyunlarını sürüye, ineğini ahıra götürür. Komşularından kendisine düşen teklif edilen işleri yapmaktan çekinmez.

Beyit

Halvet-ü uzlette (yalnız gördüm, çünkü
şöhret afetin (adlanma belâsı).
Hizmet-ü sohbetle erdim hazret-i mevlâya
ben.

İnsan-ı Kâmil, âlimlere çok saygı gösterir. Büyükleri ağırlar, zayıfların, acizlerin yardımına koşar. Verilen hediyeyi şükranla kabul eder. Fakat, getireni fazlasını vermek suretiyle mükâfatlandırır. Yetimlerin başlarını okşar, güler yüzle hatırlarını sorar, kendilerine meyve veya para verir. Misafirlere yedirir, içirir. Ziyaretçilerine ikramda bulunur, gerektiği kadar ağırlar, onların her hizmetini bizzat görür. Bütün vahşi ve evcil hayvanlara, kuşlara hatta böceklere merhamet ve şefkat eyler, incitmez. Kediye yemeklerden biraz yedirir. Bitten başka hiçbir hayvanı öldürmez.

Beyit

Revadır (lâyıktır) gerçi öldürmek yılanı
Veli (lakin) derviş isen incitme canı

Onaltıncı Bölüm

İnsan-ı Kâmil, öyle üstün bir değere, ulu bir üne, şan ve şerefe, en güzel ahlâka, ilim ve irfana sahip olmasına rağmen, dilediğini elde etmeğe gücü yetmez ve kendi isteğine göre bir iş yapmak, bir iş işlemek elinden gelmez. Bunun için bütün dilek ve isteklerinin hepsini terk etmiştir. Dünya ile ilgili arzu ve isteklerini bırakmış, tek dileği Cenâb-ı Hak'tır. Onun rızasını kazanmak ve O'na kavuşmaktır. Gerçi kâmil insan güzel ahlâk ile ilim ve irfan bakımından üstündür. Fakat kendi dileklerini yeine getirmekte acizdir, beceriksizdir. Nitekim Peygamberler, veliler, devlet başkanları, zenginler, nice bin şey diler ve arzu ederler. Fakat dileklerine varamaz ve istediklerini elde edemezler. Nice çok işleri de dilemedikleri halde kendiliğinden oluverdiğini görmüşlerdir. Bu açıklamadan anlaşılıyor ki bütün insanlar âlim, câhil, zengin, fakir, halk veya sultan olsun hepsi de dileklerini, arzu ve isteklerini yerine getirmekte aciz ve bütün işleri için gereken tedbirleri de almada beceriksizdirler. Bu sebepten endişeli ve üzüntülüdürler. Dünyaya ait dilek ve arzusu olmayanlar, rahat ve huzur içinde yaşarlar. Aksi olanlar ise başları dertte, yaşamaları kederli ve üzüntülüdür.

Kâmil insan, bu gerçeği bildiği ve bu sırra vakıf olduğu, yani hiç kimsenin her dilediğine eremiyeceğini ve üstün bir gayret ve çalışma sarfetse de yine istediklerini elde edemiyeceğini çok iyi bildiği için bütün dileklerini ve bu hususta alınması gereken tedbirleri bırakmış, tevekkül ve tafviz yoluna girmiştir. Yani her işinde her hâl ve hareketinde Allah (C.C.)'a tevekkül edip O'na teslim olmuştur. O'nun takdirlerine ve her emrine rıza gösterip boyun eğmiş ve bu suretle korkudan, kederı ve üzüntüden kurtulup kalp huzur ve rahatına ve iki cihan (dünya ve âhiret) saadetine ermiştir.

Onyedinci Bölüm

Kendini Allah (C.C.)'a teslim ve her işini O'na havale eden İnsan-ı Kâmil'in içnde ne bir istek ve arzu ne de bir tedbir kalmıştır, O, meydana gelen olaylarla yapılan işlerin niteliğini, gelecekte neler olup biteceğini bilmediğinden ve kâinatın bütün zerrelerinin, merhametli bir hekimin (Allah C.C.) emir ve iradesinin, tasarrufunun dışında bulunmadığını, kesin olarak bildiğinden, bütün hareketleri, duruşları, susma ve konuşmaları hep Allah (C.C.) içindir ve erşeyde O'nun ilhamıyla ve çiziği yolda yürümektedir.

Beyit

olsa istidât-i Arif, kabil-i idrak-i vahiy
Emri Hak irsalina her zerredir bir Cebrail

Anlamı;

İlâhi vahyi idrak etme kabiliyeti olan Arif için, kâinatın her zerresi Allah (C.C.) emrini getiren bir Cebrail'dir.

Bundan dolayıdır ki İnsan-ı Kâmil'in bütün işleri, o ilâhî kudretin etkisi altında ve onun ilhamıyla en iyi şekilde yapılır ve hemen oluverir.

Her küçük şerde büyük bir hayır ve her zararda nice faydalar vardır. Bunun içindir ki Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'inde: (ve esâ en tekrehû şey'en fe hüve hayrun leküm ve asa en tuhibbû şey'en fehuva şerrün leküm vallahu ya'lemi ve entüm lâ ta'lemûn) Meal-i Şerifi: "Sizin kötü görüp ikrah (tiksinme) ettiğiniz şey belki sizin için hayırlıdır ve sizin hoş görüp sevdiğiniz şey de belki sizin için şerdir. Bunun böyle olduğunu ancak Allah (C.C.) bilir, siz bilemezsiniz." buyurmuşlardır. İşte bu âyet-i kerime, hangi işlerin sonuçlarının hayır (iyilik), hangilerinin şer (kötülük) getireceğinin insanlar tarafından bilinmediğini bize, açıkça duyurmuştur. Bir hadis-i şerifte de:

"Az zararlı olayları sonucunda, çok büyük hayırlar, faydalar vardır" buyurulmaktadır.

İnsan-ı Kâmil, bu âyet-i kerime ile hadis-i şerifteki sırrı, derin manayı bilmektedir ve yine o, kâinatta meydana gelen bütün olayların, Cenâb-ı Hak'ın dileğine ve O'nun hükûm ve hikmetine, buyruğuna uygun olduğuna kesinlikle inanmaktadır. İnsan-ı Kâmil, bu inancıyla Allah (C.C.)'ın takdir ettiği ve oluşturduğu her iş ve hâl karşısında memnun ve sevinçli, onun bütün hüküm ve emirlerine teslim olmuş, rıza göstermiş, buyruklarına, fiillerine boyun eğmiş ve hepsine, en ufak bir üzüntü duymadan severek itaat etmiştir. Her an kendini Allah (C.C.)'ın huzurunda ve ilhamının etkisi altında bilen insan-ı kâmil'de, olaylar karşısında tedbir alma ve bir olayı diğerinden üstün tutma hususunda azim ve iradesini kullanma gücü kalmamıştır. Geleceği düşünmek, birşey dilemek ve çarelere başvurmak, dileklerinin gerçekleşmesin için Allah (C.C.)'a yalvarıp dua etmek, kendisine kötülük yapan bir kimseye kırılmak ve ona beddua etmek veya ziyaretçilerden bir şeyler ummak gibi halleri ve düşünceleri tamamen zihninden çıkarıp atmıştır. Kendi arzu ve dileklerini Allah (C.C.)'ın dileğinde yok etmiş, nefsini öldürmüş ve kendisine hayat bahş eden, canlılık veren ilâhî aşkı bulmuş ve kalbinin içine koymuştur. Çünkü o "Eve men kâne meyten fe ahyeynâhu = Bir ölü iken kendisini dirilttik" âyet-i kerimesiyle "Mûtû kable entemûtû = Ölmeden evvel ölünüz" hadis-i şerifinin sırların, derin mânâsını bilmiş ve bu emirleri canla tutmuştur.

Beyit

Kâmili zinda sanma ölmüştür
Cismi ruhuna merkad olmuştur

Sen, İnsan-ı Kâmil'i, diri, canlı sanma o ölmüştür. Vücudu da ruhuna mezar olmuştur.

Mürşid-i Kâmil'in alâmetleri ve kerâmetleri

Mürşid-i Kâmil, bütün insanlar için şefkatli ve merhametli olur. Bilhassa Allah'ı isteyen ve sevenler, kendisini, ana ve babalarından daha merhametli ve şefkatli bulurlar. Mürşid-i Kâmil'in güzel âdetleri şudur: Cenâb-ı Hak hazretlerinin bilgi ve sevgisine istekli ve kendisinin hizmet ve sohbetine hevesli olup huzuruna gelen sâliklere, evvelâ din ilmini öğretir. Onların müşkillerini, güçlüklerini, ehl-i sünnet vel-cemaat mezhebine uygun olarak çözer, şüphelerini giderir ve inançlarını düzeltir ve kuvvetlendirir. Son'ra temizlik ve namaz işlerinin bütününü öğretir. Tevekkül, tafviz, sabır, teslim ve rızayı anlatır ve bunları benimseyip uygulamalarını tavsiye eder.

Bu şekilde konuşma ve öğütlerine bir müddet böylece devam eder ve sonra sâlikin durumuna bakar. Eğer onu, Cenâb-ı Hak'kın yoluna girmeye kabiliyetli görürse o zaman ona tevhid kelimesini (Lâ-ilâ-he-illallah) zikretmesini söyler ve Allah'a yakın olanların yolunu över. Geçinmede güçlük ve sıkıntısı varsa ona maddî yardımda bulunur. Karşılaştığı engelleri yok etmeye çalışır ve her hususta onu korur ve böylece Allah yoluna daha içten yönelmesini sağlar.

Eğer sâliki bu yolda kabiliyetli görmezse o zaman ona "Sanatın varsa sanatına devam et, yoksa alışverişe, ticarete başla. Çünkü; Allah, tembel ve işsiz olanları sevmez ve bu tembellik ve gevşeklikle bu yoldan gidilmez" der. Eğer bu Mürşid-i Kâmil o sâliki sanatına, işine göndermezse o zaman sâlik, aldatılmış olur. Halbuki Mürşid-i Kâmil aldatıcı olamaz. Kendine lâyık görmediğini ve yapılmasını istemediğini, halka lâyık görmez ve onlara yapılmasını istemez.

Nitekim Hz. Peygamber (S.A.V.) efendimiz de bir hadis-i şerifinde: "Aldatan, daima zarardadır" diye buyur-

muştur. Kendisine, Allah'a yakın olanların yoluna girmeye kabiliyetli olmadığını bildirmesi şarttır. Bundan sonra hizmetinde kalmak isterse bırakır.

Mürşid-i Kâmil'in bir vasfı da ayıpları örtmektir. Kimsenin ayıbını, kusur ve hatasını başkasına söylemez, gizler. Bilhassa sâliklerin ona bildirdiklerini gizlilikleri katiyyen kimseye söylemez. Sonra kâmil'in gözü tok olmalı ve katiyyen hiç kimseden bir şey ummamalı ve almamalıdır. Ve yine kâmil'in öyle güzel huyları var ki, katiyyen kimseye kızmaz ve hiç kimseye en ufak bir kırıcı lâf söylemez. Öfkesi ve kırıcılığı ancak Allah için olur.

Kâmil'in yanında bütün yiyecek, içecek, koklanacak şeylerin iyisi ile kötüsü, âlâsı ile fenası da birdir. Bütün giyeceklerin yenisi de, eskisi de onun için aynıdır. Bu kâmil'in yanında hamurla ekmeğin, pirinçle arpanın, temiz su ile bulanık suyun, sarımsakla anber kokusunun, yünle ipeğin, döşekle hasırın, gençle ihtiyarın, şan ve şeref sahibiyle hakirin (aşağı), Sultanla fakirin hiçbir farkı yoktur, hepsi aynıdır, birdir. Bunlardan hangisini bulsa yer, ötekisini istemez.

Bu kâmil, açlıkla toklukta, uyku ile uyanıklıkta, konuşma ile susmada, yalnızlığa çekilmek veya halkla temasta ve bütün âdet ve ibadetlerinde "her işin ortası hayırlıdır, iyidir" kuralını uygular ve daima orta şekilde hareket eder. Yani ifratla tefriten kaçınır. İkisinin ortasında yürür.Bu ortalama hareket şekli yalnız veliler mertebesine eren kâmil ve olgun insanlara hastır.

Nitekim Hz. Peygamber (S.A.V.) efendimiz de: Bu ortalama hareket şekli, hal ve hareketlerin en güzeli, güzel huyların en beğenilenidir, diye buyurmuştur. Hiç şüphe yok bu ortalama hâl ile vasıflanmış kâmil, başkasına irşat ve nasihat yapmaya en lâyık olandır. Bu alâmetler kerâmetler Mürşid-i Kâmil olan zatta görünür.

Kalbin Mahiyeti

Allah, insanın kalbine bakar. Kalbi, Allah'ın gayrısından temizlemek her türlü ibadetten üstündür. Kalp, Allah'ın huzurunda durulacak yerdir. Kalp, bedenin sultanı, Allah'ın esiridir. Kalp, ilhî marifetin yazıldığı yerdir. Kalp, insan ruhunun kaynağı ve onun bir adıdır. Kalp, imanın madeni, Allah'ı bilme ve anmanın makamıdır. Gönül bir camidir ki, onarılmaya muhtaçtır. Mü'min'in kalbi, Allah'ı bilme, sevme damarlarının toplandığı yerdir. Gönül rahat içinde ise duyular da sevinçli ve sıhhatlidir. Temiz kalbin kıblesi, Allah âdeti, kazaya boyun eğmektir. Üç çeşit kalp vardır: Biri verileni, biri Allah'ın rızasını, bir de O'nu görmeyi bekler. Gâfilin gönlü dünyaya, ârifinki Allah'a bağlıdır. Kalbin, Hak ile olsun, kalıbın, vücudun halkta kalsın. Kalbini Allah sevgisi kaplayanın gözünden halk düşer. İnsanın kalbi, Allah sıfatlarını taşır: merhamet, adalet, ihsan.. Mü'min'in kalbi, her mânâyı Allah'ın sıfat ve isimleriyle bakışını taşıdığı için onun sevgi hamurunun lezzeti, dünyanın her türlü maddî zevk ve nimetlerinden üstündür.

Allah'ın, yer ve gökte her ne varsa tümünü emrinize verdiğini, görünen ve görünmeyen bütün nimetlerini size serptiğini görmüyor musunuz?

Ben size kan damarınızdan daha yakınım. Şu gördüklerinizi siz mi yarattınız. Yoksa yaratan ben miyim?

Hz. Peygamberin hadîslerinde de: Mü'min'in kalbi, Allah'ın evidir, arzıdır. Yer ve gökten geniştir. Allah, mü'min'in kalbine va'z ve nasihat eder. Hayır ilham eder. Kalbin hoşlandığı işi yap, onda hayır vardır. Hoşlanmadığı veya tereddüt ettiği işi yapma onda şer vardır. Allah, her işte, insan kalbinin yumuşak ve merhametli olmasını diler. Mü'min (4) gözü vardır. Baştaki iki gözle dış âlemi, kalpteki iki gözle görünmeyen âlemi seyreder. Allah, sevdiği kulunun kalp gözünü açar buyurmuşlardır.

Midenin orucu yeme ve içmeden, dilin orucu lüzumsuz konuşmadan, kalbin orucu fikir, hayal ve kuruntulardan uzak durmaktır. Bir gönül ki, Allah'tan gayrısından arınmıştır. Onun sevgisiyle dolmuştur. Hakkı bulan, halkı yitirir. Beden, duyu organlarıyla görülen, kalb de görünmeyen âlemi idrak eder. Allah'ın sevgisinden gayrısını taşımayan kalp, arş ve rahmandır. Cihan sultanıdır, ârif ve kâmil (ermiş-olgun) insanın kalbidir.

Eğer kalp aynası cilâlı olursa, onda ilâhî nur ve sırlar belirir. Eğer ona öfke, şehvet, gaflet ve dünya sevgisi aksederse kararır. Kalbin cilâsı, gerçek ilim, şeriata bağlılık, bilim ve iffet, zühd ve takva, zikr ve taatla murakebeye (düşünmeye) dalmakla olur. Bu kalp sahibi kâmil kişinin nefsi kırık, kalbi Allah''tan gayrısından temizlenmiş ve yalnız O'nun sevgisiyle dolmuştur. O kalp, artık Allah'a aittir. O evde yalnız Allah aşkı ve sevgisi yaşar. Ondan gayrısı oraya giremez.

Kalp, bir et parçasıdır. Fakat içi ilâhîdir. Allah'ı bilme ve sevme makamıdır. Büyüklüğü, şanı, fazileti bu özelliğindendir. İrfan ehlinin kalbi, Allah'ın feyiz ve kereminin yeşerip geliştiği bir bahçedir. İlâhî güzelliği aksettiren bir ayna, onun ilim ve irfanının bir hazinesi, lûtuf ve ihsanını bir denizidir ve O'nun (Allah'ın) evidir. Kalbinin bu özelliğini bilen kişi nefsini ve Allah'ını bilmesi için, zikr-u ibadetle gönlünü cilâlar, ona ilâhî nurun aksetmesini, onun bilgisiyle, aşk ve sevgisiyle dolup taşmasını sağlar...

Allah ın inayet ve hidayetine eren kimse gözünden gaflet perdesini atar. Eğer böyle bir kimse halkı ıslah için bir yol açmışsa o, Peygamber ve yolu şeriattir. Eğer şeriata bağlı ve Hak yolunda ise, velidir. Eğer az yemek, az uyumak, az konuşmak ve zikr-u ibadetle gerçek saadet olan Allah'ı bilme derecesine varmışsa kâmil insandır. Bunların hepsi dünyayı unutup gönülleri içeri ve mevlâya dön-

müş bu keşfi bulup her belâdan kurtulmuşlardır.

Mânâ âleminde kalbin hâlleri:

1— Akıllı insan, hak ile batılı ayırdedebilecek derecede kuvvetli bir mü'min olmaktır.

2— Göğsün açıklığıdır ki, Allah'ın kudretini düşünüp, göğsünün sevinçle dolmasıdır.

3— Kalbin, sevinç ve elemi unutup, görünmez âlemde uçuşmasıdır.

4— Nefsin arzularını susturup, ilâhî ilhamın kalbe akışı sağlamasıdır.

5— İlâhî cezbeye tutulup, dünya sevgisinden uzaklaşmaktır.

6— İlâhî ilhamlarla dolan kalbin Allah'a kavuşmasıdır.

7— Allah'ın cemalini gören kalp onun nuru, sevinç ve aşkıyla dolar. Zaman ve mekândan çıkar, gerçek makamına yükselir. Peygamberler meclisine girer, ebedî huzur ve mutluluğa erişir.

MARİFETULLAH

Ma'rifetullah, gönülde bir nurdur. Allah sevgisi, ruhun zaferi ve sevinç kaynağıdır. Allah'ın birliğine inanmış, O'na bağlanma ve huzur içinde yaşama anahtarıdır. Ma'rifetullah, büyük bir hazinedir. O'nun sevgisi, sonsuz bir zaferdir. Allah'ı bilen uyanık ve halktan özür dileyici olur. İlmin meyvesi ma'rifetullahtır. Marifetin meyvesi, Allah'ın buyruklarını yerine getirmektir. Yapılması kolay görülen şeylerin yapılmaması, zor ve müşkül işlerin çabucak oluvermesi, Allah'ın varlığını isbat eden delillerdir.

İnsanı ma'rifetullah'a götüren üç şey vardır: Akıllı kimselerin zelil (alçak), hünerli insanları fakir, doktorların has-

la olması. Allah'ı bilenin marifeti kâmil olur. Allah'ı bilen ebedî saadete erer. Âbidin (ibadet eden) endişesi, kederi dua, ârifinki sena (övme)'dir. Çünkü abid, duyduğu endişe ve kederden kurtulmak ister. Halbuki ârif, bu haliyle Allah'ı anar. Hakkın müşahedesi (Allah'ı görme) gözle olamaz. Ancak gerçek bir imana sahip kalp O'nu idrak edebilir. En faydalı ilim, ma'rifetullahtır. Bunun yeri de uyanık kalptir. Allah'ın birliğini tanımak marifet, O'nun benzeri bulunmadığını bilmek hakikî tevhiddir.

Eğer Cenâb-ı Hak, kendini tanıtmasaydı kimse O'nu bilemezdi. Ma'rifetullah, karnı aç, gözü uykusuz ve kalbi daima Allah'ın zikriyle meşgul olan candan hasıl olur ve öyle bir gönülde belirir. Cenâb-ı Hak'kın kendi marifetiyle aziz eylediği ârifin, O'na isyan etmek suretiyle nefsini alçaltmaması, özellikle itaat ve ibadette bulunması gerekir.

İrfanın hakikati, eşyanın hakikatlerine nüfuz etmek ve eşyayı zatında olduğu gibi görmektir. Ma'rifetullah, Allah'ın her varlıktan önce ve her şeyden sonra olduğunu, içte ve dışta görünenin, her nesneyi bilen, her işinde hâkim olan ve bütün yaratıklara bol rızıklar ihsan edenin O olduğunu bilmektir. Ma'rifetullah, Allah'ın birliğini bilmektir. Ma'rifetullah'ın son gayesi, Allah'ın kalbe doğuşu, ondan gayrısının oradan atılışı ve O'nunla gönül hayatının teminidir.

Ma'rifetullahın alâmeti, Allah'ı sevmek ve her emrine itaat etmektir. Allah'ın, kullarına en büyük ihsanı iki şeydir:

Biri Ma'rifetullah, diğeri Muhabbetullahtır (Allah sevgisi).

Ma'rifetullah gönülde nur ve ışıktır. Muhabetullah, Allah'tan gayrı sevgileri yakan bir ateştir. Allah'ı bilmek, Onu daimî anmakla hayat bulmaktır. Allah'ın zikrinden uzak kalmak O'nu unutmak, cehalet karanlığında kalmaktır. Ma'rifetullah, her şeyde Allah'ın kudretini bulmak ve her halde,

kendi güç ve kuvvetinden sıyrılmak ve yalnız O'na güvenmektir. Ma'rifetullah, nefsiyle Allah'tan gayrısını terk eden bir kalple Hak'ın huzurunda bulunmaktır. Ma'rifetullahın hakikati, Allah'ı dille zikretmek, sevgisini kalpte yaşatmak ve bu gayretle huzuruna gitmektir. Ma'rifetullah, canda bir inançtır ki, bütün vücut organları onunla rahata erer ve gönülde bir hayattır ki, ruh, onunla mutmaindir, huzur içindedir. Ma'rifetullah, Allah'ı bilmek ve tanımakla kazanılır. Çünkü akıl, Allah'ı bilmek ve tanımak suretiyle marifetine varır. İlim Halkın, ma'rifet Hak'kın öğretmesiyle kazanılır. Yani ilim, öğretme, ma'rifet, tanıma yolu ile elde edilir. Ma'rifetullah, eşyanın Allah'tan geldiğini (yarattığını), O'nun emriyle yaşadığını, her şeyin O'nun olduğunu ve sonunda yok olup O'na döneceğini bilmektir. Ma'rifetullah, kadim (başlangıcı olmayan) olan Cenâb-ı Hak'ka sonsuz ve en üstün saygıda bulunmaktır. Ârifi, marifetini göstermekten alıkoyan bu üstün saygıdır. Ma'rifetullah, gönülde en değerli noktadır. O, can için en büyük nimettir. Marifet nuru, gönülde, güneşin felekten doğuşu gibi doğar. Yalnız felekteki güneş, ufuktan doğar ve ışığıyla yeri aydınlatır. Marifet güneşi ise gönülden doğar ve nuru Arşa yükselir. Ma'rifetullah, gönül âleminde güneş gibidir. Akıl aya, ilim de yıldızlara benzer. Ma'rifetullah, öyle bir cevherdir ki, Arşın altında bulunan her şey onunla aydınlanır. Ma'rifetullah ile enaniyet (benlik) iddiasında bulunmak (kendini herkesten üstün görmek) veya nefsin arzularına boyun eğmek manevî yıkılış, marifet denizine dalıp batmak ve hakikat nuru ile yok olmak ise mutluluğun en yüksek derecesine varmaktır.

Ârif odur ki, hiçbir iş ve faaliyet, onu Allah'ı ile meşgul olmaktan alıkoyamaz ve bir an bile Allah'ın huzurundan ayrılıp gâfil olmaz. Ârif odur ki, kendisi susar ve Hak, onun sırlarından söyler. Ârif odur ki, kendi tedbirin bırakır, Hak'kın tedbirine sarılır, onu bekler ve ona önem verir. Ârif odur

ki, hiçbir şeyle üzülmez. Her ne olsa sevinir, üzüntüsü kalmaz. Ârif odur ki, bu geniş dünya onun başına dar gelir, halktan kaçıp Allah'a varır ve O'nun huzur ve ünsiyetinde rahatı bulur. Ârif odur ki, derin ve devamlı düşüncesiyle Melekler âlemini aşar. Ârif odur ki, irfanını, mutluluğun sermayesi bilir ve onu, ehli olmayan, anlamayan kimselere söylemekten çekinir ve tiksinir. Ârif odur ki Allah'tan gayrısına ısınmaz ve başkasını hatırdan bile geçirmez. Ârif odur ki, kendi sıfatlarını Allah'ın sıfatlarında yok eder. Ta ki O'ndan gayrısını bilmeyip, O'nunla söyleyip O'ndan işite. Ârif nasıl üzülebilir ki, onun kalbi sevinçle dolu ve canı, huzur içinde bulunmaktan memnundur. Abidi yaşatan su ve ekmek, Ârifi yaşatan ise irfan nurudur.

Ârif, Hakkı Hak ile bilir ve Hakkın nuru ile âleme vakıf olur, onun sırlarını bilir. Ârife huzur veren marifet, sevinç veren muhabbet (sevgi) dir. Onun zevk aldığı şey, tevhid nurunun hakikatidir. Ârif odur ki, gönül bahçesinde gezer, can havuzunda yüzer ve tanıdığına (Allah'ına kalbiyle münacatta bulunup (yalvarıp), dili ile söyler. Ârif odur ki, Hak'tan başkasını düşünmez. Hak olmayanı konuşmaz ve nefsi için Hak'tan başkasını koruyucu bilmez.

İlim nehirdir. Hikmet denizdir. Âlimler, nehirleri tavaf eder (çevrelerinde dolaşır). Hikmet sahipleri denizlere dalarlar. Ârifler ise kurtuluş gemilerinde gezerler. İrfan ehlinin ibadetleri sultanların tacına benzer. Ârifler konuşunca Allah'ı söylerler. Amellerini, iş ve ibadetlerini O'nun için yaparlar. Dileklerini, O'ndan dilerler. Arzuladıklarını O'ndan isterler. Sadıklar (özü, sözü doğru), sabıklar (manevî yolda önde olanlar) onlardır. Allah'a yakın ve O'nunseçkin kulları onlardır. Ârifin riyası (dalkavukluğu), mahcubun (Allah'tan uzak) samimiyetinden Allah'ın yanında daha çok beğenilir ve sevimlidir...

Ârif, Allah'ı tazimde dikkatli, O'na hürmet etmede ti-

tizdir. Farzlarını kılmak ve yasaklarından sakınmakla da O'na olan derin saygısını gösterir. Ârif odur ki, Allah'ın sırlarını, ehli olmayana, anlamayana açıklamaz. Sevinç ve acılarını kimseye söylemez.

Ârifin alâmeti şudur: Allah'ı ile olduğu zaman övünür, nefsi ile kalınca kendini hakir (aşağı) görür. Âbid, cismini, Ârif canını eritir. Ârifin kalbi, hikmet kandilidir. Marifet de o kandilin fitilidir, yağı sevgidir. Işığı, melekler âleminin nurudur. Âlime edeb, âbide istek, Ârife zevk ve şenlik lâzımdır. Çünkü Ârif, bildiğiyle (Allah ile) daimî sevinç içindedir. Zahidin alâmeti dünyayı terketmektir. Ârifin alâmeti duayı terketmek ve Allah'ın medh-ü senasını yapmaktır.

Ma'rifetullah'ı (Allah'ı bilmek) isteyen bir kimse, ıssız bir yerde günlerce ve kalpten gelen bir aşkla Allah'ı zikretse ve nefsin hakkını verip arzularını sustursa ve kalbini kötü ahlâktan arıtıp güzel ahlâk ile bezetse, sözleri, fiil ve ahlâkıyla Hz. Peygamberin izinden gitse ve 24 saatte 300 gr. yemek ve 4 saat uykuya kanaat etse ve bu riyazetini tamamlayabilse onun kalbi melekût âlemiyle ilişki kurar, gökleri seyreder ve marifet (bilme) devletine erer.

Muhabetullah

Muhabbetullah (Allah sevgisi), Allah'tan gayrısını unutmaktır. Vücudun bütün cüzlerinin, O'nun olduğunu bilmektir. Sevgi, hayranlık duyan kalpte daimdir. Allah sevgisi ne ihsanla artar, ne eziyetle eksilir. Muhabbet, Allah'ı bulmaktır ve O'ndan gayrı her sevgiyi kalpen atmaktır. Sevgi, Allah'ın sıfatlarında, kendi sıfatlarını, rızasında hayatını ifna (yok) etmektir.

Sevgi, doğruyu yalancıdan, cömerdi hasisten ayırır. Sevgi odur ki, kendini sevgiline adıyasın. Allah sevgisi, zikirle artar ve devam eder. Sevgi, âdetlerden ayrılış, her has-

talığa ilâçtır. Sevgi, öyle bir ateştir ki, yürekte Allah'tan gayrısını yakar, bırakmaz. Sevgi uykusuzluğu yok eder.

Sevgi, kalp tanesini yiyen üstün değerde bir kuştur. Muhabbet, yüksek manevî makamların elde edilmesini sağlar. Allah sevgisi, O'nu bilmek, anmak ve O'nunla huzura kavuşmaktır.

Muhabbet, sevenin sevdiğinden başkasını görmemek, onun ses ve sözünden başka bir söz ve ses dinlememektir.

Allah sevgisi bir sırdır ki anlatılamaz. Manevî bir emirdir ki görünmez.

"Muhabbet odur ki, sahibine dünya ve âhiret isteklerini unutturur."

"Muhabbet odur ki, sevdiğini mal ve canından daha çok sevesin, gizli açık ona uyasın. Bununla beraber ona karşı daima kendini kusurlu bilip özür dileyici olasın"

"Muhabbet odur ki, sevgili için yaptığın çok hizmeti az, onun sana yaptığı az iyiliği çok göresin"

"Muhabbet odur ki, sevgiline ulaşamadığın halde onu fazlasıyla sevesin"

"Muhabbet odur ki seni, iki cihanın lezzetlerinden ve kendi vasıflarından uzaklaştırıp kalbini daima sevgilinle meşgul etsin"

"Muhabbet odur ki, benliğinden eser kalmayacak şekilde kendini sevgiline teslim edip, onda yok olasın."

"Muhabbet odur ki, sahibi kendi nefsinden geçip sevgilisinin zikrine, düşüncesine dalsın ve kalbi daima onunla olsun"

"Muhabbet odur ki, Allah'ın sözünü halkın gözünden üstün tutasın. Onu görmeyi herkese tercih edesin. O'na iba-

deti halka hizmetten üstün tutasın ve elden kaçan fani lezzetler için kederlenmeyip, O'nu anmadan gafletle geçen zamanlarına acıyasın"

"Allah'ı seven kimse halka tanınmaktan nefret eder"

"Rabbınla ol ki, sana riayet etsin. O'nun ol ki seni sevsin ve her işini kolaylaştırsın."

Tevekkülün tamamı darılmayı terk etmek, tefvizin tamamı ihtiyarı atmak, rızanın tamamı itiraz etmemek, sevginin tamamı sevgiliyi herkese tercih etmektir.

Allah, insanların bir kısmını, kendi hizmetine ayırmıştır. Bir kısmını da kendi muhabbetine. Bunlar iyi insanlardır. Cennete lâyıktırlar. Muhabbet ehli, irfan ehlidir. Bunlar mukarribindir. Allah'a en yakın insanlardır.

Ârif, halkın eziyetini şeker, fakirliği bal saydığı zaman, ilâhî muhabbetin, sevginin zevkine varır.

Muhabbet, korkudan daha faziletlidir. Çünkü seven kul, her halinde mevlâsını sayar ve ona bağlılığını korur. Halbuki korkan kulun korktuğu haller ortadan kalkınca bağlılığı zayıflar. Herkesin kendi değeri kendi gönlünün himmetidir. Buna göre himmeti dünya olanın değeri, Cennettir ve himmeti muhabetullah (Allah sevgisi) olanın değeri sonsuzdur..

Sevgi kalbin meyli (eğilimidir) ki, öğrenimle kazanılmaz. Ancak Allah vergisidir.

Muhabbet, gönülde var olan ilâhî bir vasıftır ki, dileyen kimselerde belirir.

Muhabbetullah kalpte parlayan bir nurdur ki, onunla gönül öyle bir zevke dalar ki, bütün dünya isteklerinden uzaklaşır.

Kalbe, muhabbet ve şefkatin akışı, Allah'ın bir ilhamı-

dır. Kin ve düşmanlığın görünmesi şeytanın etkisindendir. Çünkü muhabbet ve şefkat Allah'ın, kin ve düşmanlık şeytanın sıfatıdır.

Allah sevgisine susamış olanlar, onun rahat ve huzur denizine gömülürler.

Muhabbetullah, bir ateş ocağıdır ki onu veliler kalplerinde yakarlar. Ta ki, o ateş gönüllerinde bulunan Allah'tan gayrısını yaksın, mahvetsin.

Allah, bir kuluna kendi sevgisini verdi mi, diğer insanlar onu sevmeye başlar ve sık sık ziyaretine giderler. Fakat o, onlardan uzak ve Allah'la başbaşa kalmaya çalışır.

Cenâb-ı Hak sevgisini, kendi hazinelerine anahtar yapmış ve bununla sonsuz hikmetlerinin cûd (bol ihsan verme) ve kereminin görünmeyen âlemin hakikat kapılarını açarak gizliliklerini (sırlarını) görmeğe vasıta kılmıştır.

Sonra, muhabbet, hakikat ehlinin dudak belirtisi, marifet ehlinin maksadı ve gayesidir. Onların makamları sonsuz olur. Hikmetleri acip, hadsiz ve hesapsızdır. Garip halleri sayısızdır. Çünkü muhabbet, yaratıcı rütbenin başlangıcıdır ve beden ve ruhun kemâlini sağlar ve onunla (çalışarak) her murada varılır.

Muhabbet bir hakikattir ki, onu sahibinden başkası bilmez ve istiyeninden başka bir kimse de bu vasfı kazanamaz. Bu sıfatı kazanandan sual sorulmaz. Çünkü vicdanı kaplayan derin mânâlar bilinmez, akılla bunların mahiyeti idrak edilmez. Çünkü muhabbet Cenâb-ı Hak'kın bir perdesidir ki, velîlerin kalbine çekilmiştir.

Muhabbet, ezelî bir inayet ve ebedî bir sıfattır ki, kitap ve iman onunla bilinmiştir. Muhabbet, öyle bir surur (sevinçtir) ki, onu idrak ettiren Allah'ın huzurunu tasavvur etmekle gönülde hasıl olur. Muhabbet, vicdanî bir emirdir ki,

onun hakikati bilinemez ve herhangi bir suretle tarif edilemez.

Muhabbet gerçek zevk ve şevk verici bir nurdur ki, Cenâb-ı Hak'kın zatını zatıyla idrakından fışkıran bir ışık, onunla güzellerin en güzeli olan Allah'ı sevmektir. Bu güzeli anlayanın idrakı kuvvetli, sevgisi tatlı ve saftır. Saflaşan ve tertemiz olan kalp, bu güzelin (Allah'ın) sevgisiyle dolmuştur.

Muhabbetin menşei, doğuş yeri, Allah'ın birliğidir. Düşmanlığın menşei çokluk ve zıddiyettir. Çünkü, bir olan Allah'ın nuru, kâinata serpilmiş ve ondan muhabbet doğmuştur. Onun için Allah'a yakın olanlarda muhabbet çok ve kuvvetli, uzak olanlarda az ve zayıftır. Muhabbet, tatlı bir haldir ki, onunla acılar bal olur. Muhabbet, bir ilâçtır ki, onunla her hastalık iyileşir, bir şerbettir ki, onunla her illet sıhhat bulur. Muhabbet bir cilâdır ki, onunla her keder yok olur, her üzüntü silinir. Muhabbet hayat kaynağıdır, onunla vücut kuvvet bulur.

Gerçek muhabbet, parçalanma kabul etmez. Belki kuvvetli veya zayıf olur. Muhabbetullah (Allah sevgisi) havuzuna dalan ve suyunu kana kana içen ârifler, Allah'ın has kulları ve yakınlarıdır. Onun vahdet (birlik) denizine gömülmüşlerdir. Enaniyetleri (benlikleri) yok olmuştur. Allah'ın huzurunda ve O'nun Cemal ve Celâlinde kendilerinden geçmişlerdir. Öldükten sonra da O'nunla bâkidirler, O'nun zatıyla diri ve ebedîdirler ve Allah sevgisiyle zevklenenlerle birlikte aynı kubbe (çatı) nin altında Kâfur pınarının temiz şerbetini içerler ve Nesim çeşmesinin soğuk suyunu içip lezet ve ferahlık duyarlar.

Allah'ın zatına olan bu sevginin kaynağı saf ve temizdir. Onun sıfatlarına olan sevginin suları karışıktır. Selsebil çeşmesinden akan bu suyu hayır sahipleri, iyiler, iba-

det ehli içer. Bunlar ondan haz duyarlar. Allah'ın isimleri mertebesine kadar çıkan bu insanlar sevgililerini (Cenâb-ı Hak'kı) perde arkasından görürler. Bunlar, henüz benliklerinden geçip vahdaniyet (birlik) denizine dalmamışlardır, korku ve kederlerden kurtulmamışlardır. Bunlardan daha aşağı olan iman ehli de kederli ve endişelidirler.

GERÇEK AŞK

Muhabbet aşkın başlangıcı, aşk ise onun sonucudur. İlâhî aşk, lezzetleri terketmek ve zahmetlere katlanmaktır.

Aşk, bir ateş ocağıdır ki, onun alevleri gönüllerdir. Aşk, insanın yüklendiği bir borçtur ki ödeyicisi bulunmaz, insanların yardımıyla o hak ödenmez. Aşk, sahibinin kalbinde öyle bir alevdir ki, Allah'tan gayrısını oraya koymaz, yakar. İlâhî aşk öyle bir ateştir ki, ona tutulanı yakar gider. Âşık ise onunla övünür (iftirah eder). Aşk, Allah'ın kalplere bir ihsan ve ikramıdır. İlâhî aşk, öyle bir seraptır ki, onu muhabbet bardağıyla içen aşığın başına köyler, kasabalar, şehirler dar gelir.

Hak aşkı, ilâhî bir cevherdir ki kalplerin derinliklerine indikçe artar. Aşk bir hastalıktır ki, onun ilâcı derdindedir. Yiyecek ve içeceklerden lezzet ve şehvet doğar. Şehvetten sevgi, sevgiden aşk, aşktan vecd meydana gelir, sonra bunlarla gönül, her türlü maddî lezzet ve şehvetten uzaklaşır, yalnız manevî huzur ve lezzetle başbaşa kalır.

Aşk, iradenin isteklerine maşuka (sevgiliye) olan sevginin üstün gelişidir. Âşıkın alâmetleri, yüzünün sararması, gözünün kararmasıdır. Sesinin yakıcılığıyla muhabbet ve meveddetini göstermesidir. Allah'ın huzurundaki sessizlik ve hayret içinde kalmasıdır... Aşk, sonsuz bir sevgi olduğundan, seçkin velîlerin sıfatıdır. Muhabbet, çalışmakla elde edilir. Aşk ise Allah vergisidir. Aşk, maşukun (sevgili-

nin) vasfıdır ki, âşığın kalbine aktarılır.

Aşk, korkağı cesur, anlayışsızı anlayışlı, cimriyi cömert, kibirliyi alçak gönüllü, çirkini güzel yapar. Aşk, sevenler meclisine devam edenlerle dost yapar. Sahibine kuvvet ve kudret verir. Aşk, öyle bir sultandır ki halk ona boyun eğer, akıllar ona itaat eder, kalpler ona bağlanır, duyu organları onunla saflaşır, tertemiz olur, ruh onunla sevinir.

Aşk, insanları ıslah eder, kusurlarını düzeltir, güzel ahlâka sahip kılar. Aşk bir hakimdir ki kapıcısı sabır ve tahammül, dayanma, hizmet edeni duyular ve organlardır. Âşığın kusuru, maşukundan çekingenliği ve eksik taraflarının, ayıplarının onun yanında örtük olmasıdır. Âşığın kalbi, şevkle şen ve şerefli, ruhu manevî zevkle sevinçli, gönlü Ona yakın olmak sebebiyle nurla doludur. Aşk, öyle bir illettir ki, serbest ve hür olan kalplere arız olur, gider..

İlâhî aşk, insan aklından şerefli ve üstündür. Temiz aşk, Allah'ın bir vasfıdır. Sadık aşk, ayıplardan ve kederlerden arınmıştır. O temiz vasfı bulanın, beşer vasıfları yok olur.

Aşk bardağının şarabı, hayvanî arzularla dolu bardakları kırar süpürür. Kirli şeylerin aşkı, her ayıbı açığa vurur. Gayp âleminin (görünmeyen âlemin) perde ve örtülerini yırtar. Şekil ve renge âşık olanlar, ona dalar ve o hayranlık içinde kendilerinden geçerler. Nitekim grup (batış) güneşini aksettiren ışıklarla aydınlanmış duvarlara âşık olanlar, güneşin batışından sonra usanır ve bezerler. Çünkü mânâ, iç ve nurdur, suret karanlık ve kabuktur. Mânâ köpük suretinin denizidir. Mânâ, İnci ve sedefin suretidir. Mânâ, surette zâhir (görüntü) dür. Ârif surette, mânâya âşıktır. Suret âşığı vefasız olur. Mânâ âşığının gönlü şendir.

Aşk, muhabbetin sonu ve gayesidir ve Allah'ın dostlarına hidayeti, lütuf ve inayeti, vergisidir. Güzel âşıkları Onu

tından, içten istemişlerdir. Her maşuk, âşığına tutukludur. Nitekim her susayan su ister, su da susuzluğu giderir. Aşk, can ve gönülde nur üstünde nurdur. Damad ve gelin gibi onunla örtülmüştür. Şiddetli aşk, yerinde durmaz, bunun için âşığın hali deliye benzer.

Aşk ateşi, aşığı yakmıştır. Bunun için o, söz ve fikirleri bırakmıştır. Âşığın kalbine sırlar (gizlilikler) akıtılır. Onda söz ve görünüş birbirine karışmış olur. Âşığın meşrebi (huyu) her meşrepten ayrıdır. Âşığın vahdet mezhebi yolu Allah'tır. Aşk kâmil (olgun, ermiş) bir üstad (hoca) dır ki, onunla binlerce ruh arasında birlik olur.

Bir mürid, Allah için bir mürşide gider. Muhabbet yolunda onu rehber (yol gösterici) tutar. Sonra o aşk yolunun mürşidi ona, eğer âşık değilsen birisine git âşık ol, sonra bize gel, demiştir. Çünkü mecaz, hakikatin ölçüsüdür, deyimince bardağı dudaklarından uzaklaştırmadıkça mânâ âleminin yudumlarını tatmak imkansızdır. Lakin Mecaz köprüsünü süratle geçmek ve mana aleminin gerçeki gerçek denizinden içmek ve muhabbet şarabıyla kendinden geçmek lâzımdır.

Aşkın başlangıcı muhabbettir. Sonu vecd halidir. Vecdin başlangıcı mukâşefe (gizliliklerin belirmesi), sonu müşahade (Allah'ı görme) dir. Vecd, öyle ilâhî bir konuşmadır ki, vahdâniyet (birlik) sırları, onunla bilinir ve insanlık sefâletleri onunla kaybolur. Rahmânın (Allah'ın) hükümleri icra olunur.

Vecd aşk ehlinin kalbinde öyle müşkül (zor) bir sırdır ki, ona kimse vakıf olamaz. Onu hiç kimse bilemez. Vecd, kulun ilâhî sırları incelemesi yanında ruhun kendinden geçme halidir. Vecd, Allah'ın öyle bir vergisidir ki, âşığın kalbini kendine cezbeder (çeker). Aşk, hayrete dalmak, vecd nur denizine gömülmektir. Vecd, Allah zikrinin verdiği tat

lılıkla insan kalbini istilâ edince ruh, o şevkin, o şiddetli sevginin altında ezilir.

Vecd, nurların varlığında, vecdlinin yokluğudur. Vecd, nurların huzuruna varıştır ki, kutsal kokular o nurlardan âşıkların kalbine serpilir. Bunun içindir ki, vecd içindekilerin ruhları ıtırlı (güzel kokulu) dır. Gönülleri aydın, bedenleri yoldaş, işaretleri incedir; sözleri, akıl ve kalplerin hayatıdır. Herkesçe beğenilmiş ve kabullenilmiştir. Bu vasıfları taşamayanın, mizacı bozuk, ilâca muhtaçtır. Kalp dalgalarının volkanı bedenlerde belirir. Ruh dalgalarının volkanı ise sırlarıyla gömülü kalır.

Aşkın baharı solgun olmaz, şevkin kıvılcımları donuk olmaz. Aşk ister mecazi, ister hakikî olsun, devlet o aşığın başına konmuştur. Zira hakikat mecaz ile beraberdir. O hazinenin kapısını bu anahtar açar. Aşkın makamı çok yüksektir. Aşk olmadan felekler dönmez. Onsuz, âlem bu nizâmı bulmaz. Âşık olan, ârif ve kâmil insandır. Aşkın vasıfları dille ifade edilmez. Aşk varsa âlem hoştur. Aşk, kıyamete kadar vasfedilse (anlatılsa), yüz kıyamet geçer ki, hâlâ onun vasıfları bitmez.

İlâhî Aşka Erme Yolları

Cenabı-Hak'ka giden yollar, gerçi yaratıkların sayıları kadar çoktur. Lâkin muhabbet ehline, yok olma ve cezbe yolu en münasibi ve en yakışanıdır. Çünkü bu yol çok yakın, çok olgun, çok açık ve üstündür. Bu yoldan gitmek isteyen aşk ehlinin vasıtası olan cezbe, bu yolu çok çabuk bitirir. Eğer bu yol, fakirlik ve yokluk ise bu, ancak iradî (isteyerek gerçekleştirilen) bir ölümle geçilir.

Bunun elde edilişi de on esasa riayet etmekle olur.

1— Birinci esas: tövbedir ki, bu, kulun iradesiyle Cenâb-ı Hak'ka dönüşüdür. Tövbe, günahların hepsinden sıyrılmak ve Allah'a sığınmaktır. Günah ise kulu Allah'a kar-

çı utandıran iki cihanın mertebelerine bakmaktır, onları dilemektir. Âşığa lâyık olan (yakışan maşuktan, sevgiliden) başkasına bakmamaktır. Benliğini bırakmak, varlığını ona feda etmektir. Çünkü vücudun günahlarından sıyrılmak bu hale gelmenin esas şartıdır.

2— İkinci esas; zühd, dünyanın süsünden, lezzetlerinden, mal, mülk, mevki ve zenginliğinden elini çekmektir.

3— Üçüncü esas; tevekküldür ki, Cenâb-ı Hak'ka dayanarak bütün sebeplerden tamamiyle çekilmektir.

4— Dördüncü esas; kanaattir ki, bu da nefsin şehvetlerinden ve hayvanî gıdalardan vaz geçmektir.

5— Beşinci esas; uzletir ki, bu da inzivaya çekilmek suretiyle halkla ilgisini kesmedir. Mürid, kendisini terbiye edene mürşid-i kâmilin hizmetini görerek ve ölünün kendisini yıkayana teslim ettiği gibi, o da kendisi öylece mürşide teslim olacaktır. Tâ ki kendisinin, mürşidlik suyu ile yıkayıp bütün pisliklerden tertemiz kılsın.

6— Altınca esas; Allah'ın zikrine devam etmektir ve zikir esnasında dünyaya ait olan her şeyi unutup yalnız onu zihinle anmaktır. Lâilahe illallah güzel sözü, manevî bir macun gibidir. Allah'ın isim ve sıfatlarının verdiği kuvvetle can ve gönül ferahlık ve teselli bulur.

7— Yedinci esas; Allah'a tam dönüştür. Dünyayı ve onun varlığını çağıran her türlü maddî arzu ve isteklerden sıyrılmaktır. Bundan sonra o âşığın Allah'tan başka ne istediği, ne de sevgilisi kalır ve O'ndan başka bir maksat ve gâyesi kalmadığı gibi, bir an da O'ndan gafil kalmaz.

8— Sekizinci esas; sabır'dır. O, mücahede ve çabalama ile nefsi sevdiklerinden alıkoymaktır. Bundan sonra âşık, nefsini alıştığı ve sevdiği şeylerden çeker ve bu halinde sabır ve sebat eder. Tâ ki nefis tertemiz olur, bütün

şehvet arzuları susar ve ulu şeriatin yoluna konulur, kalbi arınır, ruhu parlar.

9— Dokuzuncu esas; murakabedir ki, kendi havil ve kuvvetinden sıyrılmaktır. Nitekim ölüm de o yokluğa gitmektir. Bundan sonra âşık, Allah'ın ilhamlarını, ihsanlarını, lütuflarını, inâmlarını bekler ve dünya varlıklarından sıyrılarak, ilâhî aşk ve sevgi denizine gömülür.

10— Onuncu esas; rızadır ki, kul, Allah'ın rızasına girer ve nefsinin rızasından sıyrılır. Bundan sonra o âşık, Allah'ın ezelî hükümlerine teslim olur, O'nun ebedî tedbirine bütün işlerini tafviz (havale) eder ve kazasından itiraz ile kaderinden çekinmeyip rızasının yoluna girer. Kim ki, karanlık vasıflarından ve nefsinin fena arzularından kendi iradesiyle ölür, muhakkak ki, Cenâb-ı Hak, ona inayet nuruyla yeniden hayat verir. Yani, beşerin karanlık vasıflarından kendi iradesiyle ölen kimseyi, Cenâb-ı Hak, ilâhî vasıflarıyla yeniden canlandırır. Ona cemalinin nurlarından bir nur ihsan eder ki, o nurla halkın hallerini görüp zekâsıyla insanların sırlarını anlar. Lâkin nefsinin vasıflarıyla dinç ve canlı olan kimse insanlık ağacının karanlığında kalır. Ne marifet çiçeğiyle ilâhî nura, ne de sevgilisine kavuşur.

0M

Velilerin Bilgisi

Âyet mealleri:

Âdem'e bütün isimleri öğretmişti. Sonra onları (onların delâlet ettiği âlemleri, eşyayı) Meleklere gösterip doğrucular iseniz (her şeyin iç yüzünü biliyorsanız) bunları, adlarıyla bana haber verin demişti.

(Allah) hikmetleri dilediklerine verir ve kendilerine hikmet verilenlere de sayısız hayırlar ihsan eder. Bunları sâlim akıllardan başkası düşünemez.

Ey Rabbimiz, bizi doğru yola ilettikten sonra kalbimizi (Haktan) saptırma. Bize, kendi cânibinden bir rahmet ver. Şüphesiz bağışı en çok olan Sensin Sen.

Yâ Rab, bana mülk (ü saltanat) verdin ve sözlerin te'vilini öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaradan, sen dünya ya da âhirette de benim yârimsin. Benim canımı Müslüman olarak al. Beni salihler zümresine kat.

Derken kullarımızdan (öyle) bir kul buldular ki, biz ona tarafımızdan bir rahmet (vahy) vermiş, kendisine yanımızdan (has) bir ilim (gayb ilmi) öğretmiştik.

Andolsun ki biz daha evvel İbrahim'e de rüşdünü (hidayet) verdik. Ve biz onu (n buna ehil-lâyık olduğunu) bilenlerdik. Allah, dilediklerini kendi hidayet nuruna erdirir.

İnsanları, hikmet ve güzel mev'izalar (öğütler) la Allah yoluna çağırınız.

De ki: Bilenlerle bilmiyenler hiç bir olur mu? Ancak temiz akıl sahipleridir ki (bunları) hakkıyla düşünürler.

Biz onu (n fetvâsını) hemen Süleyman'a anlatmıştık. (Zaten) biz, her birine hüküm (Peygamberlik) ve ilim vermiştik.

Kim ki Allah, onun göğsünü İslâm imanıyla doldurmuştur. O (şüphesiz) Allah'ın nuruna gömülmüştür.

Kur'ân'ı, O çok esirgeyici (Allah) öğretti. İnsanı O yarattı. O'na, beyanı (konuşmayı) O öğretti.

(Habibim) göğsünü senin (fâiden) için (açıp da) genişletmedik mi (genişlettik).

(Habibim) hakikat biz sana Kevseri verdik, o halde Rabbine namaz kıl ve kurban kes.

Kudsî Hadisler:

Ey âdemoğlu, batın (iç) ilmini halktan gizledim. Bilinmemin sonucu olan bu ilmi ben, ancak has kullarıma verdim.

Ey âdemoğlu, doymuş halde ilmi, çok konuşarak hikmeti nasıl istersin. İlmi açlıkta, hikmeti susmakta ara.

Ey âdemoğlu, kalbinden beliren ahlâk ilmiyle ahlâklan ki, o seni doğru yolu yöneltsin.

Ey âdemoğlu! Ben, ihlamlarımı seherde indiririm. Halbuki o zaman siz uykudasınız. Hikmetlerimi boş karınlılara veririm. Halbuki siz doymuşsunuz. Bunları (ilham ve hikmetlerimi) nasıl bulabilirsiniz!

Hz. Peygamber de ümmetine şefkat ve sevgiyle din ilmini öğretmiş ve ilmi ledün'nü (gizli ilmi-iç ilmini) anlatarak kazanma yollarını göstermiş ve gerçeğini bildirmiştir.

Velilerin Alâmetleri

Hikmet Allah'ın yüksek bir ihsanıdır ki, tasvir ve tavsif olunsa onunla, güneş kapkaranlık olur. Hikmet (gizli, ilâhî sırları bildiren ilim) ilmidir ki o, Allah'ın ilhâmıdır. Hikmet, ârifin kalbinde bir minarenin tepesinde duran kuşun ağzındaki kıla benzer.

Hikmet, zekâ ve anlayışın kemal derecesine varmasıdır. Hikmet mükâşefe-i yakin (gerçeği görebilmek)'dir. Hikmet, gayb âlemini (görünmeyen âlemi) incelemektir. Hikmet, bir nurdur ki, izâfî ruhtan (Allah'tan) ârifin kalbinde belirir ve onda fazla sevinç doğurur. Hikmet, isâbetli, yerinde bir konuşmadır ki hakkı, hakikati, doğruyu konuşmak ve hakkı duyunca susmaktır.

İlâhî hikmetlere sahip bir zat demiştir ki: Hikmet nuru kalbime ineli otuz yıldır ki dilimden, söylediğime pişman olduğum bir tek söz çıkmamıştır.

Hikmet, konuşmada, fiil ve hareketlerde, emir ve dileklerde isabettir. Çünkü; hakim olan, ancak hakkı, doğruyu konuşur, başkasını konuşmaz, amel ve hareketleri yalnız Hak içindir, dileği (muradı) da yalnız Hak'kın dilek ve muradıdır. Hikmet, Allah'ın gayb görünmeyen) hazinesidir kı, belirir ve velîlerin kalplerini nurla doldurur.

Ulu velîler, hikmetlerin örtüsüdür. Kalbin karanlığı şehvettir. Nur, hikmetin ışığıdır. Nitekim cihanda nurla birleşemez. O halde şehvetleri terkeden hikmetlere malik olur. Hikmetlerin başı da Allah'tan korkmak ve O'na bağlanmaktır. Hikmetin ziyneti, süsü, şehveti terketmektir.

Gönülde hikmet kuvvetlendikçe şehvet zayıflar ve nihayet söner, yok olur. Gönül her türlü şehvetten ve makam sevgisinden uzaklaştıkça onda, hikmet nuru artar. Hikmetin alâmeti, dünya şehvetlerini terketmek ve Allah'ın huzurunu istemektir. Hikmetin bir alâmeti de yeme, içme ve uykuyu azaltmak, ancak lüzumunda ve yerinde konuşup bunun dışında susmaktır ve gönlü ile Cenâb-ı Hak'ka dönmektir.

Hikmetin diğer bir alâmeti de Hak'ka tevekkül, tafviz, teslim ve rızadır ve halka güzel ahlâkla, alçak gönülle hilm ve şefkatle muamelede bulunmaktır. Hikmet kendinden büyük insanlara teslim olmak, küçüklere şefkat ve merhamet göstermektir. Bu vasıfları taşıyan ârif, kâmil insandır. Onun sözlerinin ve hareketlerinin faydası sonsuzdur. Hikmet, ölü kalpleri diriltir, daralmış göğüsleri açar. Hikmet, hekimin sermayesidir. Hikmeti sözle yok eden şey ve hikmetten alınan lezzetin gönülden gitmesi, hekimin, sorulmadan onu söylemesidir.

Hikmeti, ehlinden menetmek, ehline zulümdür. Yani hikmeti, anlayabilenden esirgemek, onlara söylememek zulümdür. Hikmete zulmetmek büyük hatadır. Çünkü o, zâlimin düşmanı, Cenâb-ı Hak'tır. İlâhî hikmetlere sahip bir zat demiştir ki: İlk zamanlarda, hikmetin, göğsümdeki kaynayışını duyardım. Onu anlayabileni ve anlayamayandan esirgemeyip söylerdim. Sonra bana ilhâm olundu ki, has (olgun) insanlara mahsus olan hikmeti, cahil insanlara niçin söylersin ve büyük bir değer taşıyan bu devleti niçin küçük duruma düşürürsün? Hikmetin kadir ve kıymetini bilmeyenlere niçin söylersin?

VELİLERİN HİKMETLERİ

Velîlerin hikmetleri, ilmi bil-lah (Allah'ın ilham ettiği ilim) dir ki bu, gerçek ilimdir, hâl ilmidir, irfan ilmidir, aşk ilmidir, bâtin ilmi (iç; gözle idrak edilemeyen) Ledün ilmi (ilâhî sırları bildiren ilim) sudur ilmi (göğüsler ilmi) ve kalplerin ilmidir. Bu ilim, dertlerin bilinmesi, ayıpların örtülmesi, günahların ödenmesidir.

İlmi-bil-lah, hikmet adıyla bilinir ve Kur'ân-ı Kerim'de büyük hayırla vasıflandırılmıştır. Bunun isteklisi, açlık ve susuzluğa, uykusuzluğa katlanandır. Bedenle ruhun birbirinden ayrılmayışı gibi, ilimle hikmet de birbirinden ayrılamaz.

İlim, öğretim yolu ile, hikmet, açlıkla elde edilir. Hikmet, dilden dile geçer. Hikmet, gayb (görülmeyen) âleminden kalbe gelir. İlim, sözlerin kulak yolu ile zihne varışıdır. Bâtın ilmi ise, gönlün içinden çıkar ve nefse tesir edip kalbin içine akar. Zâhir (açık ilim) dilin belirli işleyişinin mahsulüdür. Dil ise mülk âleminin hazinesidir.

Bâtın ilmi, gönlün hallerindendir. Gönül ise Meleküt âleminin hazinesidir. Zâhir ilim, dünya ilmi, kitaplarda yazılı ve halk içinde meşhurdur. Bâtın ilmi ise Hak içindir ve

göğüslerde mevcuttur, kapalıdır. Halka bildirilemez. Onlardan saklı ve memnûdur.

İlim tefekkür, hikmet ise tezekkür (düşünme yolu) ile kazanılır. İlmi billah, Allah'a varma yolunun en kısasıdır. Aklî ilimlerde, mü'minle kâfir müşterektir (birleşir). Marifet nurunu bulmak için mü'min olmak şarttır. İlim, marifetten daha umumî (genel)'dir. Marifet ise ilimden daha önemli ve özdür.

İlim nuru, kâinata bitişiktir. Marifet nuru ise Allah'a ulaşır. Bunun için, men alime nefse-hu (kim nefsini öğrenirse) denmemiş, men arefe nefse-hu, fakat arefe-rabbe hu (kim nefsini bilirse, Allah'ını da bilir) denilmiştir.

Marifet, ilimden daha çok makbuldür (beğenilir). Çünkü ilim; isim ve sıfatlara, marifetse, Allah'ın zatına mensuptur.Cenâb-ı Hak, kullarından iki şey istemiştir; biri din (ibadet), diğeri marifet (Allah'ı bilme) ilmidir.

Ebu Talip Mekkî Hazretleri demiştir ki: Âlim billah olan kâmilin üç türlü ameli vardır: Biri zâhirî ilimdir ki halka açıkça anlatılır. Diğeri bâtın ilmidir ki ancak ehline, bilenine bildirir. Üçüncüsü (ne zâhirî,) ne de bâtındır. O bir sırr-ı hafi (gizli sır) dır ki, Allah ile kâmil arasında gizli ve örtülüdür.

Kâmilin marifetinin beyni, muhabbetinin zevki, hikmetinin dudağı, hakikatinin ilmi odur. Onun manevî devletinin sermayesi, saadetinin mayası, yakın olmanın gayesi, izzet ve lezzetinin sonu odur ve ilmi ne halka izhar edebilir (açıklayabilir), ne de batın ehline ifşa etmek (söylemek) olur. O ilim, ancak ona sahip olan kul ile Allah arasında kalır.

Velî ve Âlim

Âlim cahil insanları, hakim âlimleri terbiye eder. Hakimi terbiye eden de Allah'tır. Nitekim cahil bir kimse, bir âlimden ders alarak dinî ilimlerle aklî ilimleri öğrenir. âlim

ve âmil de olur. Lâkin nefsinin hallerinden bilgisiz ve cahil kalır. Sonra, o âlim bir mürşid-i kâmile gider ondan manevî bilgiler öğrenir, ahlâkını iyileştirir, sülük yolu ile yedi mertebeden geçmek ve ibadete devam etmek suretiyle ârif ve kâmilm bir zat olur ve bu kâmil, temiz kalbiyle Allah'ın huzuruna vararak hikmetlerini görür ve O'nun şeriatiyle, sevgisi Hz. Muhammed (S.A.)'in izinden gidip huşû ve hudû (boynu bükük, gönlü alçak olarak) velîliğin en yüksek mertebesini kazanır ve bütün adap ve erkân ile ilim ve fenleri nefsinde toplar.

Çünkü; kâmil insan, Allah'ın rızasını gönlünün genişliğinde ve huzurunda bulur. Onun heybet ve azametini, kalbinin daralışı ve sıkılışı esnasında bilir.

Allah'ın velîlerinden bir hakim, bir hakime gidip bir mesele hakkında soru sormak istemiş. O da ona şu cevabı vermiş; senin, âlimleri bırakıp bana mesele sorman, tıpka çölde yolunu şaşırmış bir sultanın, çobanları bırakıp o yolu kendisi gibi bir sultandan sormasına benzer.

Hakim-i ilâhinin (ilâhî hikmetleri bilen hakim) âdeti, insanlar içinde bulunduğu zaman susar ve kalbiyle Allah'ın huzuruna gider. Sonra ondan sorulanlara ancak gönlünden, ona beliren cevabı verir. Yine Hakim-i ilâhî, bir gün mecliste vecde gelir ve hikmet diliyle gayet tatlı konuşmaya başlar ve mânâ âleminin hakikatlerini inceleyip anlamanın verdiği zevkle göğüsleri çatlatacak nitelikte nükteli (mânâlı) sözler söyler. Sonradan ona, çok hoşumuza giden o nüktelerinizi bir daha tekrarlarsanız çok iyi olur deyince hakim onlara; evet, o aşk hali bir daha gelse benim için de çok hoş olur, yoksa söyleyeceğim boş sözlerin bir zevk ve lezzeti olmaz, demiş.

Hakim, ilk defa Tevhid bahçesine gider. Onda, şek ve şirk (şüppe ve Allah'a ortak koşma) filizlerini görürse, on-

ları söker, çıkarır ve atar. Sonra tevekkül bahçesine gider onda, havf ve hazar (korku ve çekingenlik) filizleri bulursa hemen onları söker, çıkarır ve atar. Sonra Tafviz bahçesine gider. Orada, tedbir ve ihtiyar filizlerini bulursa onları söker, çıkarır ve atar. Sonra sabır bahçesine gider. Onda ceza ve fez'a (sabırsızlık ve telâş) filizleri bulursa hemen söker, çıkarır ve atar. Sonra rıza bahçesine gider. Onda kızma ve öfke filizleri bulursa hemen onları söker, çıkarır ve atar. Sonra marifet bahçesine gider nefse ve dünyaya ait arzu ve heveslerle şehvânî istekler varsa hepsini söker, çıkarır, atar. Sonra muhabbet bahçesine gider. Onda, başkalarına meyil ve itibar, halka ve giyinişe karşı sevgi varsa hepsini söker, çıkarır, atar.

Sonra Hikmet bahçesine gider. Onda olan ağaçları, açlık sularıyla sular. Tâ ki çiçek ve meyveleri kemale gelsin, zevk ve lezzetinden cana can katsın. Bundan sonra o hakim, iki cihandan el çekip o bahçeye can atar ve Vahdet (birlik) denizine gömülür ve böylece maksad ve muradına erer.

Akıllı olan, velîlerin hikmetlerine meyleder ve onlarla amil olur. Ârif olan, bu hikmetleri bilir. Hikmetleri öğrenmek ve hikmetlerin nimetleriyle lezzetlenmek bir mutluluktur. Velîlerin hikmetlerini saklayan hakikatlerden faydalanıp onları söyleyenin kadir ve kıymeti yükselir, aziz olar. Kalbi tertemiz olan küllî akıl (Allah)'dan hikmet dersi alır ve hikmet ilmi ile kabil dolup sonsuzluk denizine gömülür.

Velîlerin Faziletleri Âyetlerle Belirtilmiştir

Âyetlerin meali:

Allah, iman edenleri yardımcısıdır. Onları karanlıklardan (kurtarıp) nura çıkarır. Küfredenlerin dostları ise şeylandır.

Haberiniz olsun ki, Allah'ın velî (kul)ları için hiç bir korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir.

Allah'ın velîleri gerçek takvâ sahipleridir.

Allah, takvâ sahiplerinin yardımcısıdır.

Ey Rabbim, dünyada da âhirette de benim yârimsin. Benim canımı müslüman olarak al. Beni sâlihler (zümresin)e kat.

O çok esirgeyen (Allah'ın has) kulları ki onlar yer (yüzün)de vekar ve tevâzu ile yürürler. Kendilerine, beyinsizler (hoşa gitmeyecek) lâflar attığı zaman "selâm (etle" de (yip geçer) ler.

Onlar ki Rablarına, secde ederek ve ayakta durarak ibadet ederler onlar için felah vardır.

O erkekler ki ne ticaret, ne alışveriş (hiç bir şey) onları, Allah'ı zikretmekten (anmaktan) alıkoymuyor. (İşte onlar, felaha ererler).

Kudsî Hadîsler:

Bana bağlanmış olan velîlere, ben'de itaat ederim (diledik1erini yaparım). Onlar da benim izzet ve celâlime kuvvetli ve muhkem tutunurlar.

Kim ki velilerime ikramda bulunursa onu, kendime yapılmış sayarım.

Velîlerim, kubbelerimin altındadır. Benden başka onları kimse bilmez.

Hz. Peygamber (S.A.V.) efendimiz de, ümmetine olan sevgisiyle ümmetinin velîlerinin alâmetlerini şu hadîs-i şerîfleriyle bildirmişlerdir:

1— Ümmetimin velîlerini görenler Cenâb-ı Hak'kı anarlar. Çünkü; velîlerin yüzleriyle müşerref olanın kalbinde Allah adı bulunur.

2— Muhakkak benim ümmetimde öyle erkekler vardır ki, onlar halktan ayrıdır. Hak onlara hayretle bakar ve onları deli zannederler. Onlar da halkı deli olarak görür. Şunu muhakkak biliniz ki onlar abdâldır (velîler zümresindendir).

3— Cenâb-ı Hak'kın velî kulları, aç ve susuz olanlardır. Kim onlara eziyet ederse Allah da onlardan intikamlarını alır.

4— Dünya, âhiret ehline, âhiret dünya ehline, her ikisi de Allah ehline haramdır. Allah ehli ise ulu velîlerdir.

Velîlerin Kalpleriyle Seyahatlar

Halkın kimisi dünya, kimisi ahiret, kimisi de mânâ ehlidir. Dünya ehlinin hepsi, tabiatın karanlığına gömülmüş, beşerî elemler, onları sarmıştır. Sonra yüksek âlemi (ilâhî âlemi) istemekten kendilerine yeis ve ümitsizlik gelmiştir ve bütün meyilleriyle, iradeleriyle şu aşağı (alçak) âleme ylönelmişlerdir. Akıllarını ve çabalarını hep bu dünyanın zevklerini bulmak için harcarlar. Halbuki dünya, çöplüğe atılan bir cife-laşe (hayvan ölüsü) dir.

Âhiret ehli ise bunların hemen hepsinin meyil ve arzuları, yüksek mertebelere varmak ve cennette kalmaktır. Çünkü Cenâb-ı Hak, kullarını dünyadan cennete çağırmakta ve orayı, mutluluk yeri olarak vadetmektedir. İşte bu insanların gönülleri de yükselmek ve şeref duymakla meşguldür. Gerçi bunlar, ateşte yanma azabından kurtulmuşlardır. Hakikatte bunların hepsi de ayrılış azabı içindedirler. Halbuki muhabbet ehline ayrılış ateşi, yakıcı ateşten daha şiddetli gelmiştir.

Mânâ ehline gelince: Onlar, tabiat âlemi hapishanesinden çıkmış, insanlık âleminin yuvasından uçmuşlardır ve ortada kendi resimlerinden bir şey bırakmadan ve dünya varlıklarından hiçbir şey almadan geçip gitmişlerdir ve bütün insanları kaybederek Allah'ın huzuruna varmışlardır ve her iki cihanı (dünya ve âhireti) sahiplerine bırakarak sevgililerini alıp ehlüllah olmuşlardır. Onlar, cennet ve cehennemi unutup Allah'a (yalnız O'nu sevdikleri için) ibadet et-

mişlerdir. Çünkü; O'nunla, her iki cihanı Cennet ve O'nsuz ise Cehennem görürler. Sonra yalnız O'nu istemiş ve her nimet, O'nu bilmişlerdir ve O'nun marifet şarabıyla kendilerinden geçmişlerdir ve saf sevgisiyle kalpleri dolu olarak ebediyyen O'nunla kalmışlardır.

Başkalarının göremediğini onlar bilmişlerdir. Bedenleri bir yerde durur, gönülleri doğu ve batıyı gezer, arş ve kürsiye konar. Gerçi vücutlarıyla göklere yükselmezler. Fakat ruhlarıyla en yükseklere çıkarlar. Cenâb-ı Hak'kı, gözleriyle görmezler. Fakat bütün sırlarını müşahade ederler (görürler). Onlar dünyada herkesle ne muamelede bulunurlarsa, onu ancak Allah rızası için yaparlar.

Kendilerine teslim olan ve bağlı bulunan dostlarını, Cenâb-ı Hak'kın huzuruna çağırırlar. Onlara meyleden ve onları sevenlere, onların sözleriyle amel eden ve izlerinden gidenlere ve onların irşat ve nasihatleriyle Cenâb-ı Hak'ka kavuşanlara ne mutlu!

Velîlerin Tarifleri

Velîyullah (Allah'ın velîsi) odur ki, her söz ve hareketi birbirine uygun olur.

Halkla halim (yumuşak) ve Hak (Allah) ile daim olur.

Kendi nefsinde ihtiyari olmaz ve Allah'tan gayrısıyla karar kılmaz ve gönülden başka hiç bir şeyle uğraşmaz ve ölümden çekinmez ve korkmaz. O yeryüzünde kimsesizdir. Onun yakını ve tek dostunun Allah olması ona yeter.

Velîyullah odur ki, güneş gibi cömerd, dağ gibi sabit, gece gibi saklayıcı, gök gibi yüksek ve hikmetli olur ve arslandan kaçar gibi fitneden kaçıp selâmeti bulur.

Velîyullah odur ki, Cenâb-ı Hak'kın kendisine ait olan işlerdeki muvafakatından kendisinin de Hak Teâlâ'nin emir-

lerine uygun hareket ettiğini bilir ve dilinde, dua yapmak gücünü ancak duanın kabul edileceği zamanlarda bulur.

İşte böyle uyanık ve bilgili olan Allah'ın velîleri, yeryüzünde Hak'kın şâhididir ki, sadık (doğru) bir şâhiddir. Mü'minlerin kalbi gaflet ve keder içindedir. Velîlerin kalbi ise huzur ve sevinç içindedir. Düşmanların kalbi ise vahşet ve köpürme, kudurganlık içindedir. Mü'minlerin azâbı yasak şeyleri yapmaya bağlıdır. Velilerin azabı harikulâde (olağanüstü) şeyleri göstermeğe bağlıdır.

Allah'ın velîleri iki cihandan tek bir şey istemezler ve Allah'ın huzurundan bir an bile gafil olmazlar ve onlara hizmet edenler muhabbet şarabından mahrum kalmazlar. Ulu velilerin gönlüne girenler ve onlara bağlananlara bütün dünyayı bağışlasan bir tanesini almazlar. Allah'ın velîsi, karşısına çıkan kız ve oğlandan irkilir ve kaçar. Çünkü o, yalnız Allah'ın cemâline istekli ve âşıktır.

Allah'ın velîsi, vecd halinde iken, güzel yüzler ona örtülüdür, göremez. Onun ruhu, ancak Allah'ın hüsün ve cemâliyle (güzelliği) sevinir ve meşgul olur. Nitekim bir gün Şeyh Şibli Hazretleri, vecde gelir ve o halde, şeyhi Cüneyd-i Bağdadî Hazretlerinin ziyaretine öyle bir saatte gider ki Cüneyd, hanımıyla yemek yiyordu. Hanım, Şibli'i görür görmez kalkıp gitmek ister. Cüneyd, hemen elinden tutar ve gitme, yerinde rahat otur, yemeğini ye. Çünkü şu anda ne seni görebilir ne de bilir, der. Sonra Şibli ile bir saat kadar sohbet eder. Şibli'nin aklı başına gelip ağlamaya başlayınca o zaman Cüneyd hanımına, şimdi örtün, çünkü Şibli, manevî sarhoşluktan uyanmış ve dünya âlemine gelmiştir, artık yüzleri ve şahısları görüp ayırabilir, onun bu hallerine kendi gözleri ve sözleri delâlet eder, der.

Velîlerin Vasıfları

Evliyayı keramın iki alâmetleri vardır. Biri, Allah'ın emrine hürmet ve (boyun eğmek) itaattir. Diğeri, bütün insanlara şefkattir. Velîlerin alâmetlerinden biri de Allah ile kendileri arasındaki sırları gizlemektir ve insanların eziyetlerine, işkencelerine, mükâfat beklemeden sabır ve tahammül etmektir ve kimseyi incitmeyip Allah'ın rızasını kazanmakla yetinmektir ve insanlarla iyi geçinip, kimseyi kimseye şikâyet etmeyip, hepsini korumak, kusur ve ayıplarını örtmek ve akıllıca onları idare edip geçinmektir.

Velîlerin diğer bir âlameti de güzel dil ve hikmetli konuşmaktır, güzel ahlâk ve güleryüzlülüktür. Hoş kokularla cömertlikte üstün olmaktır. Bütün insanlara tam bir şefkat göstermek ve hiç itiraz etmeden her çeşit özür ve dileklerini kabul etmektir ve onlarla konuşuk dertleşmek hususunda çok cömert davranmak ve geniş sabır göstermektir.

Ulu velîlerin diğer bir alâmeti de ilâhî sırları bilmek ve onları insanlardan gizlemektir. Allah'ın velîsi o zattır ki, Hak'kı korudukça Allah da onu korur ve ol Hakkı tâzım eyledikçe (yüceltikçe) Allah da onu tâzim eyler. Allah'ın velîsi o zattır ki, kendisinden çıkan kerâmetleri ne duyar, ne de kimseye söyler.

Allah'ın velîsi o zattır ki, vücudunu halka teslim eder, kalbiyle Hak'kın (Allah'ın) huzuruna gider. Allah'ın velisi o zattır ki, onun gönlü nur ve sevinçle dolar ve ruhu, Allah'ın huzurunda bulunur. Velîlerin alâmetlerinden biri de her şeyden elini çekmek ve Cenâb-ı Hak'ka yönelmektir. Her şeyen Onunla zengin olmak ve her şeyden ona dönmektir.

Velî, her an Allah'la birliktedir ve her halinde O'nu zikreder (anar). Velîlerin bir alâmeti de her şeyi kendinde bulmak ve zıdların toplamı olmaktır.

Velîlerin himmetleri ve cömertlikleri Allah'tandır. Meyil ve arzuları Ondan gelmekte, söz ve kararları O'nunla olmaktadır ve Allah'tan gayrısı onların yanında bir hiçten ibarettir.

Velîlerin ibadeti, Allah'ın huzurunda dâim kalmaktır. Adetleri, sırları gizlemek, kerâmetleri örtmek, saklamaktır. Bir abid (ibadet eden) bir ârifi, hususî ibadet yerinde görmüş ve ona şöyle sormuş; Cenâb-ı Hak sana yalnız başına kalıp yaptığın bu ibadetten ne fayda sağlar? Ârif şu cevabı vermiş; bir vezir gördün mü ki, Padişahın sırlarını (gizliliklerini) ifşâ etsin (açığa vursun) veya böyle bir veziri Padişah neylesin. Âbid de bu cevap karşısında ne söyleyeceğini bilememiş.

Velîyullah odur ki, ancak mevcud olanı ister, var olmak onun muradına uygun olur. Velîyullah odur ki,, halktan gizli olan, ona görünür ve onlara güç gelen ona kolay gelir.

Cenâb-ı Hak, kulunu kendisine yakın bir velî yapmak isterse, hidayetle evvela, onu dünya sevgisinden uzaklaştırır ve kendisine, ibadet etme alışkanlığını kazandırır. Sonra Allah, ona az yeme, içme ve uyuma, az konuşma ve insanlardan uzak kalıp daima Allah'ını zikretme ve düşünme ilhâmını ikram ve ihsan eder. Sonra onu tevekkül, tafviz, sabır ve rıza makamlarına ulaştırıp, kendi marifeti devletine ve muhabbeti mutluluğuna nail eder. Sonra ilâhî huzura ve onun meclisine alıp gönlünü, hikmetlerinin bilgisiyle doldurur. O zaman bu kul da, kendi nefsinden uzak ve Cenâb-ı Hak'kın dergâhına yakın bir velîyullah olur. Ondan korku, rica (ümit) gider, yerine o kâmil'in kalbine heybet (ululuk), üns (huzur) gelir. Sonra kendi sıfatlarından yok olur ve Allah'ın sıfatlarıyla baka bulur ve o heybet ve ünsü de gönülden gider ve Cenâb-ı Hak'kın cemaliyle mest olur (kendinden geçer.)

Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'inde: Allah'ın velîleri ne korkar ne de hüzün duyarlar buyurmuştur. Çünkü korku ancak gelecek zamana aittir ki, isteklerinin yerine gelemeyeceğinden, istemediklerinin olacağından gelir. Hüzün de geçmişe aittir ki, isteklerinin yerine gelmeyişinden, isteklerinin oluşundan pişmanlık duyar ve sebepten üzülür. Halbuki velîyullah bu ânın (halin) adamıdır ve kemal sahibidir. O ne geçmişi bilir ve ne de geleceği hatırına getirir. Onun için onda ne hüzün ve keder kalır, ne de korku ve tehlike duygusu olur.

Velîlerin Tavır ve Mertebeleri

Velîlerin tavır ve hareketleri, hal ve vasıfları, Peygamberlerinki gibidir. Onların âdâp ve erkânı, âyinleri, şanları Peygamberin şanıdır. Velîler Allah'ın yanında Peygamberler mertebesine yakın, şehitler payesinde, derecesindedirler. Onlar, Peygamberler gibi sırf Allah'ın rızasını dilemek ve ona nail olmak için ana, baba, evlât ve akrabalardan kaçınırlar.

Onlar mal, mülk ve mevki sevgisini terketmişler tevâzu (alçak gönül) ve kanaatla nefislerini kırmışlar ve böylece nefsin fâni (geçici) olan haz ve lezzetlerinden vaz geçmişlerdir. Allah sevgisiyle gam çekip, derdi ile nimetlenip hüznüyle lezzet duyarlar. Allah'a kalbinden gelen yanık bir yalvarışla niyazda bulunur ve Peygamberlerin yoluna giderler.

Onların kalpleri Allah'a bağlıdır. Ruhları, ilâhî ahlâkla bezenmiş, bilgileri, onun hikmetlerinin ilhâmıdır ve bir saat hastalanmaları bir yıllık ibadettir. Bakışları ibret gözüdür, konuşmaları hayır ve nasihattir. Lâtifeleri (şakaları) ağırlığı giderir. Gülüşleri lütûf ve şefkattir. Susmaları, Allah'ın huzurunda duruştur. Teneffüsleri tesbih ve ibadettir. Uykula-

rı, vahdet (birlik) âlemini gezmektir. Ölümleri sevgiliye kavuşmanın bayram sevincidir. Onlar, Allah'ın kudret eliyle korunurlar, iki âlemde de emin ve sevinçlidirler. Muhalif ve muarızları yenik, kendileri yenmiş ve üstün gelmişlerdir.

O, kâmil, tasarruf sahibidir. Yani; istediğini ve dilediğini yapabilir. Bu öyle bir nurdur ki, bir kimse onu yüz sene ister ve bulmaya çalışır. Fakat kalbinde ondan bir iz bulamaz. Çünkü o nuru cehaletinden, bigisizliğinden, isteğinde hatalı davranır ve bu yüzden dilediğini bulamaz. Kimisi onuru ancak elli senede bulur kimisi on yılda bulabilir. Kimisi bir ayda bulabilir, kimisi bir günde, kimisi bir saatte, belki de bir anda Cenâb-ı Hak'kın yardımıyla o ilâhî nuru kendi gönlünde bulur ve onunla marifet devletine erişip muhabbet saadetine nail olur ve Ârif ve Kâmil olup her muradını alır.

İnsanlar, cinler, yabanî hayvanlar, kuşlar onlara itaat eder. Onlar ne dilerlerse, dileklerine uygun bir şekilde olur. Çünkü onlar Allah'ın dilediğini ister, dilemediğini istemezler, kimseden korkmazlar. Herkes onlardan çekinir. Allah'tan başka kimseye hizmet etmezler. Bütün yaratıklar onlara hizmet eder ve hizmetlerini yalnız Allah aşkı için yaparlar.

Onların beden ve ruhları yüksektir. Konuşmaları Peygamberler, hareketleri melekler gibidir. Ahlâkları ilâhidir. Onların geçimleri tafviz ve tevekküldür. Sanatları sabır ve tahammüldür. Danayakları, teslim ve rızadır. Lezzet aldıkları şey fakirlik ve yoksulluktur. Onlar Hak'la birlikte dâim ve uyanıktırlar. Dünya mülkünün padişahlarına, bu mülkün nesi kalır. Amma ahiret mülkünü Cenâb-ı Hak, sahiplerine dâim kılmıştır.

Velilerin Müşahedeleri

Müşahede (gizliyi görme) mücahedenin (manevî çalışmanın) sonucudur. Müşahede, görünmeyen hallerin kalp tarafından bilinmesidir. Müşahede, kimsenin göremediğini görmektir. Müşahede kendinden habersiz olmak, kendinin yok olmasıyla varlığı görmektir. Müşahede, Allah'ı sıfatıyla görmektir. Müşahede, gören gözün, öğrenilmek istenen hakikatlere dikilmesidir.

Müşahede, lâtif (hoş) bir haldir ki, ruhları ve gönülleri sevgilinin (Allah'ın) cemâli ile sevinçli ve âbâd (şen) eder. Müşahede, Allah'ı düşünmek ve nurunun sırlarıyla gaybı (görünmeyeni) keşfetmek (bulmak) ve görmektir.

Hz. Ömer (R.A.) buyurmuştur ki: Kalbimle Allah'ımı gördüm. Hz. Ali (R.A.) de, müşahede, gözün görmesi değil, irfan nuruyla Cennetleri görmektir, buyurmuştur. Müşahede, gönlün, dostu görmesidir. Allah'ı sırrında (gizliliğinde) müşahede eden kalbinden cihan çıkar, göz perdelenir ve onun kalp ve gözünde yalnız Allah'ın aşkı kalır.

Müşahede üçtür. Biri Allah'ı müşahede, biri Allah'tan geleni müşahede, biri de Allah için müşahededir. Müşahede odur ki, kulun kendi sıfatlarından, beşerî özelliklerinden yok olması ve Allah'ın bekasıyla beka bulmasıdır. Yani; kendi zatından fani (yok) ve zatı pak (Allah) ile bâkî olmasıdır. Bu, haşa Allah ile birleşmek değildir. Buna inananlar, Hak yoldan sapmışlardır.

Müşahede, her an Allah'ı düşünmek ve sırlarını saklamaktır. En üstün ibadet gece gündüz ilâhî murakabede (Allah'ı düşünmeye dalmak) bulunmaktır. Müşahedenin alâmetleri Cenâb-ı Hak'kın tercih ettiğini (beğendiğini) tercih etmek, Onun tâzim eylediğini (ululadığını) tâzim eylemek, Onun küçülttüğünü küçültmektir. Müşahedenin âlametlerinden biri de her şeyden vaz geçip Allah'la meşgul olmaktır.

Müşahedenin bir alâmeti de velînin (uyku ile uyanıklık arası) uyur gibi, uykusu da yakza (uyanık) gibi olmasıdır ve onun hareketli durgunluk, durgunluğu hareket gibi olmasıdır. Kısacası onun fiili bir hiç, kendisi yok gibi aşkın şarabıyla mest (kendinden geçmiş) olur.

Velîlerin Son Makamı

Kul kendi beşerî sıfatlarından yok olursa Allah'ın sıfatlarıyla bâkî olur. Cenâb-ı Hak'kın Kur'ân-ı Kerim'deki "Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanın, mübarek emrine uyup, O'nun güzel sıfatlarıyla sıfatlanmış olur. Fena fillah (Allah'ın varlığında yok olmak) aşağılık nefsin isteklerine uymamak ve yüksek ruha (Allah'a) uymaktır. Nefsinden yok olmak, Cenâb-ı Hak'la beka bulmaktır.

Halkın yokluğu, Hak'kın bekasıdır. Fena fillah, Allah'tan başka her şeyin fani olduğunu bilerek Allah'ın varlığında yok olmaktır. Beka billah, Cenâb-ı Hak'la bâki olmaktır. Yâni fena fillah, beka billahtır. Bâki olmanın ilk şartı, Allah'tan gayri olan her şeyden yok olmaktır.

Kısaca, fena fillah olan, Allah'tan başkasını bilmek ve Ondan başkasını görmez ve yalnız O'na kavuşur ve Onda yok olur. Yok olma üç türlüdür:

1— Kul, öyle yok olur ki, kendi nefsinden en ufak bir haz duymaz.

2— Nefsi için Hak'kı (Allah'ı) istemekten utanır.

3— Allah'tan, Allah'ın zatından başkasını istemekten utanır.

Bundan sonra o kul, üns-ı Mevlâda (Allah'ın huzurunda) hayranlık içinde kendinden geçmiş olur.

Beka da üç türlüdür:

1— Marifet (Allah'ı bilme) bekasıyla beka bulmaktır.

2— Muhabbet bekasıyla beka bulmaktır.

3— Kulun beşerî vasıfları yerine ilâhi vasıfların geçmesidir.

Bir kâmil zat demiştir ki, kendini, Allah için öyle ifna (yok) et ki sen de, senden senin için bir şey kalmasın. Sonra, velîlerin son makamı yok olmak ve beka bulmaktır ve en sonunda irfan yolunda muhabbetle yok olmak ve mahbub (sevgili) ile beka bulmaktır. Bekanın semeresi (meyvesi), Allah'ı görmek, ebediyete (sonsuzluğa) yükselmektir. Fena (yokluk) kâninatın, beka (varlık) Allah'ın sıfatıdır.

Nitekim Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'de, her şeyin yok olacağını ve yalnız zatının bâki kalacağını buyurmuştur. Vecd halinde iken kalbin duyduğu huzur, cemiyettir. Beşerî halde gıybet (arkadan söz etmek) ve yanıltma ,fikir ayrılığına dağılmaya sebeptir. Lâkin huzur ve cemiyet en lezzetli nimettir. Yayılma ve dağılma en şiddetli belâlardandır. Fânî kul odur ki, nefsini ve bütün eşyayı Cenâb-ı Hak'tan geldiğini ve Ona döneceği müşahede eder.

Peygamber Efendimizin Ahlâkı

Edeb ehli demişlerdir ki: Halim, kerim ve rahim olan Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'deki; muhakkak ki, sen ahlâkın en güzeli ve en mükemmeli ile ahlâklandın, buyuruğu ile vasıflandırdığı Hz. Peygamber Efendimiz bütün yaratıklara ve özellikle insanlara karşı davranışları, sahâbeleri ve ümmetiyle olan sohbet ve muameleleri ve kendisine uyup izinden giden ve onun; ''Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanın'' emrine bağlanan ashâb-ı kirâmın, büyük velîlerin, din âlimlerinin ve sâlih mü'minlerin herkesle olan sohbet ve muameleleri, kalkıp oturmalarıyla tavır ve hareketleri hep güzel ahlâk, iyi davranış ve yumuşak konuşma şeklinde cereyan ederdi. Onların bütün davranışları, hoş görürlük, bağışlayıcılıkla başlar, güzel sohbet ve uyuşma ile biterdi.

Hilm, öğüd, yumuşaklık ve sevgi, alçak gönüllülük ve güler yüzlülük vasıfları di. Hizmet etmek, ikram ve ihsanda bulunmaktan zevk duyarlardı. Haya, sahâ (açık el) bağışlama, nezaket, ağırbaşlılık, isteyene vermek, çoğunluk ve kimseyi inciltmemek herkese yardım etmek, en üstün meziyetleriydi. Hayırlı dualarını kimseden esirgemez. nefislerini küçültür, dostlarını ağırlar, ayıpları (kusur) örtür, başkalarının ihsanlarını (verdiklerini) açıklar, kendilerininkini gizlerlerdi. Küçüklere merhamet, büyüklere saygı ve vefa göstermek gibi daha nice böyle üstün meziyetleri vardı.

Bize hepsinden önemli olan Hz. Peygambere uymak ve ona bağlanmaktır ve onun âl ve ashâbının âdetlerine uymaktır. Allah'ın rızasını gönüllerde arayıp bulmaktır. Bunun için de bütün insanlara karşı şefkatli ve merhametli olmak gerektir.

Güzel Huylu Olmak

Cenâb-ı Hak, kullarına inayetiyle kıldığı esirgeme ve rahmetini ve insanların birbirlerine karşı şefkatli ve merhametli davranmalarını bildiren nice Kur'ân âyetleri vardır.

Bu âyetlerden birkaçının meâli:

1— Allah size kolaylık diler, size güçlük istemez. Allah, kullarını pek çok esirgeyendir.

2— Hepiniz toptan sımsıkı Allah'ın ipine (Kur'ân'a) sarılın, parçalanıp ayrılmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. Hem siz (birbirinizin) düşmanları idiniz de o kalplerinizi (İslâm'a ısındırıp) birleştirmişti. İşte onun (bu) nimeti sayesinde (din) kardeşleri olmuştunuz ve yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah, size âyetlerini böylece apaçık bildiriyor. Tâ ki, doğru yola eresiniz.

3— Siz, kendilerine apaçıp delilller, âyetler geldikten sonra parçalanıp ayrılanlar, ihtilâfa düşenler gibi olmayınız.

4— Kim ahdini (sözünü) yerine getirir ve sakınırsa şüphesiz, Allah da o sakınanları sever.

5— Allah dileseydi sizi (hepinizi) bir tek ümmet yapardı. O kimi dilerse onu sapıklıkta bırakır. Kimi de dilerse onu hidayete iletir. Yapageldiğiniz işlerden elbette sorumlu olacaksınız.

6— Rabbın, "Kendinden başkasanı kulluk etmeyin. Ana ve babaya iyi muamele edin" diye hükmetti. Eğer onlardan biri veya her kisi senin yanında ihtiyar yaşa ererlerse onlara (of) bile deme. Onları azarlama. Onlara çok güzel (ve tatlı) söz söyle. Ve onlara acıyarak tevâzû kanadını (yerlere kadar) indir ve "yarab onlar beni çocukken nasıl terbiye ettilerse sen de kendilerine (öylece) esirge", de.

7— De ki, "Her biri kendi aslî huyuna (tabiatına) göre hareket eder. O halde kimin daha doğru yolda bulunduğunu Rabbin daha iyi bilicidir.

8— Şüphe yok ki, Allah insanları pek çok esirgeyicidir. Çok merhametlidir.

9— O çok esirgeyen (Allah'ın has kulları ki, onlar yer (yüzün) de vakar ve tevâzû ile yürürler. Kendilerine beyinsizler (hoşa gitmeyen) lâflar ettiği zaman "selâm" (etle) de (yip geçer) ler.

10— Onlar ki, gecelerini Rabları için secdekârlar ve kâimler olarak (ayakta) geçirirler.

11— Onlar ki yalan şahitlik etmezler. Boş ve kötü lâkırdıya rastladıkları vakit şerefli (insanlar) olarak (ondan yüz çevirip) geçerler.

12— İşte (bütün) onlardır ki, zorluklara katlanıp dayanmaları sebebiyle gurfelerle (cennetler ile) mükâfatlandırılacaklar. Orada sağlık ve selâm ile karşılanacaklardır.

13— Orada ebedî kalıcıdırlar Onlar. O ne güzel bir karargâhtır (ne güzel) bir ikâmetgâhtır.

14— Biz insana, ana ve babasını tavsiye ettik. Onun anası kendisini za'f üstüne za'f ile taşımıştır.

15— Allah, kullarına çok lütufkârdır.

16— O, sizi (küfür) karanlıklar (ın) dan (iman) aydanlığ (ın) a çıkarmak için kulunun üzerine açık açık ayetler indirmekte olandır. Şüphesiz ki, Allah sizi çok esirgeyen ve size çok rahmet edendir.

17— Ey iman edenler, eşlerinizin, evlâtlarınızın içinde hakikaten size düşman (olanlar) da vardır. O halde onlardan sakının (bununla beraber) affeder, kusurlarını başlarına kakmaz, örterseniz şüphesiz Allah, çok esirgeyici, çok yargılayıcıdır.

18— Allah'a ibadet edin, Ona hiç bir şeyi eş koşmayın, anaya, babaya, akrabaya, öksüzlere, yoksulara, yakın ve uzak komşulara, yolda kalmışlara iyilik edin. Allah, kendini beğenen ve böbürlenen kimseleri sevmez.

19— Mü'minler ancak kardeştirler. O halde iki kardeşinizin arasını (bulup) barıştırın. Allah'tan korkun. Tâ ki esirgenesiniz.

20— Ey iman edenler, bir kavm diğer bir kavmle alay etmesin. Olur ki (alay edilenler, Allah'ın yanında) kendilerinden (yani alay edenlerden) daha hayırlıdır. Kadınlar da kadınları (eğlenceye almasın) olur ki, onlar "eğlenceye alınanlar" kendilerinden daha hayırlıdır. (Kendi) kendinizi ayıplamayın. İmandan sonra fâsıklık ne kötü addır! Kim (Al-

lah'ın yasak ettiği şeylerden) tövbe etmezse onlar, zâlimlerin ta kendileridir.

21— Ey iman edenler, zannın bir çoğundan kaçının. Çünkü bazı zan (vardır ki) günahtır. Birbirinizin kusururun araştırmayın. Kiminiz de kiminizi arkasından çekiştirmeyin. Sizden herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. Allah'tan korkun. Çünkü Allah tövbeleri kabul edendir. (Çok esirgeyicidir.)

22— Şüphesiz ki, Allah adaleti, iyiliği (hususiyle) akrabaya (muhtaç oldukları şeyleri) vermeyi emreder. Taşkın kötülük(ler)den, münkerden, zulüm ve tecebbürden nahyeder. Size (bu suretle) öğüd verir ki, iyice dinleyib ve anlayıp tutasınız.

23— O halde, yetime gelince (ona sakın) kahretme (azarlama). Sâile (dilenci, soran) gelince (onu) da azarlayıp kovma. Bununla beraber Rabbinin nimetini (durmayıp) şöyle (anlat).

24— Sabrı tavsiye, merhametle muamele yapmayı tavsiye edenler ziyanda değil.

25— (O vakit) sen Allah'tan bir esirgeme sayesindedir ki, onlara yumuşak davrandın. Eğer (bilfarz) kaba, katı yürekli olsaydın, onlar etrafında harhalde dağılı gitmişlerdi bile. Artık onları bağışla, (Allah'tan) günahlarının yargılanmasını iste. İş hususunda onlarla danışma yap.

26— Allah, hiç şüphesiz (küfür ve masiyetlerden) sakınanlara, bir de daima iyilik edenlerin kendileriyle beraberdir.

27— (Mü'min) kullarıma söyle: ''Kâfirlere en güzel (söz) ne ise, onu söylesinler''. Çünkü şeytan aralarına fesad sokar. Zira şeytan, insanın apaçık bir düşmanıdır.

28— Bunlar yaramaz lâkırdı(lar) işittikleri zaman ondan yüz çevirdiler ve "bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz size aittir. Size selâm (olsun), biz cahilleri aramayız" dediler.

29— Size, nefislerinizden, kendilerine ısınmanız için zevceler yaratmış olması, aranızda bir sevgi ve esirgeme yapması da Onun (Allah'ın) âyetlerindendir. Şüphe yok ki bunda, fikrini iyi kullanan (işleten) bir kavim için elbette ibretler vardır.

30— Ne (her) iyilik, ne de (her) kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel (hareket ne ise) onunla önle. Ozaman görürsün ki seninle, arasında düşmanlık bulunan kimse bile sanki dost (un olmuş) dur. Bu (en güzel haslete) sabredenlerden başkası kavuşturulmaz. Buna büyük bir hazza malik olandan gayrisi eriştirilmez.

31— Kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülük (bir misilleme) dir. Fakat kim affeder, barışı sağlarsa mükâfatı Allah'a aittir. Şüphe yok ki, o zalimleri asla sevmez.

32— Mü'min erkekler de, mü'min kadınlar da birbirlerinin velileri (dostları ve yardımcıları) dır. Bunlar (insanlara) iyiliği emrederler. Kötülükler vaz geçerler. İşte Allah, rahmetiyle bunları yargılamayacaktır. Çünkü azizdir, hakimdir.

Cenâb-ı Hak'kın, kullarına olan rahmet ve şefkatini ve insanların birbirine karşı iyilik, güzellik, doğruluk, şefkat ve sevgiyle muamele yapmalarının gerekli olduğunu öğüdleyerek emreden kudsî hadisleri:

1— Ey adem oğlu, Cennetime, azametime karşı alçak gönüllü olanlardan, gününü ibadetle geçirenlerden, nefsini şehvetlerden sakınanlardan, gariplerin kardeşi, düşkünlerin yardımcısı olanlardan, öksüzlere ihsanda bulunup onlara babalık vazifesini yapanlardan, dul kadınlara şefkatli

bir koca gibi yardım elini uzatanlardan başkası giremez Bu saydığımız sıfatları taşıyanlar, beni çağırdıklarında "evet" der yardımlarına giderim. Benden isteyince veririm ve kullarımın kalplerine sevgilerini yerleştiririm.

2— Ey adem oğlu, mal, benim malım. Sen benim kulumsun. Elçi misafirimdir. Eğer sen malımı, misafir olan elçimden esirgersen sonsuz nimetleri veren (Allah) den istekli olma.

3— Ey adem oğlu, mal benim malım, zenginler vekillerimdir. Fakirler evimin halkı. Ev halkım için benim malımda cimrilik yapanları acımadan cehenneme sokarım.

4— Ey adem oğlu, kullarıma güzel muamelede bulun ki, seni seveyim ve sevgini kullarımın kalbinde arttırayım.

5— Ey adem oğlu, göğsüne elini koy ve nefsin için sevip istediklerini başkası için de sev ve iste.

6— Ey adem oğlu, öfke ve küsmeyi, gıybeti (arkadan çekiştirmek) casusluğu (söz götürüp getirmeyi) terk edenlerin sevgisini, halkın kalplerinde belirtir, kendilerini ayıplardan, elem ve kederlerden kurtarırım.

7— Ey adem oğlu, rahmet ettiğin gibi rahmete erersin. Sen, kullarıma rahmet etmediğin halde benden sana merhamet etmemi nasıl dilersin.

8— Ey adem oğlu, benim rızamı kazanmak gayesiyle öksüz ve dulları koruyanları benim gölgemden başka bir gölge olmadığı günde kendi gölgeme alırım.

9— Ey adem oğlu, yoksullara infak et (ver) ki ben de sana vereyim.

10— Ey adem oğlu, öfkelendiğin zamanlarda beni an ki, ben de öfkelendiğim zaman seni anayım. Benim yardımlarıma rıza göstermen, nefsine yapacağın yardımdan daha hayırlıdır.

11— Ey adem oğlu, kullarımdan hasta olanlara güzel muamelede bulun ki ben de gönüllerine senin sevgini yerleştireyim.

Kıyamet gününde Allah buyuracak ki, ey adem oğlu, hastalandım bana uğramadın. Kul diyecek ki, ya Rabbi, sen âlemlerin Rabbisin. Ben sana nasıl geleyim. Allah cevaben: amma biliyordun ki falan kulum hastalandı da ona gitmedin. Bilmeliydin ki, sen o hasta kuluma gitseydin beni orada bulurdun, buyuracak.

Ve yine o gün Allah buyuracak ki: ey adem oğlu, sana yemek verdim. Fakat sen bana vermedin. Kul diyecek ki, Ya Rabbi sen âlemlerin Rabbisin, ben sana nasıl yemek verebilirim? Allah cevaben; Amma yemek isteyen falan kuluma sen götürüp yemek vermedin. Eğer götürüp verseydin beni orada yanında bulurdun, buyuruyor.

Ve yine o gün Allah buyuracak ki; ey adem oğlu, sana bol su verdim. Fakat sen bana hiç su vermiyorsun. Kul diyecek ki; ya Rabbi, sen âlemlerin Rabbisin, ben sana nasıl su vereydim. Allah cevaben; susamış olan falan kuluma götürüp su verseydin beni yanında bulurdun, buyuruyor.

12— Ey adem oğlu, sana bir dert, bir hastalık verince eski haline dönmen için bana yalvarma, şikâyette bulunma. Seni esirlikten kurtardım. Sonra senin etini daha hayırlı bir etle, kanını daha temiz bir kanla değiştirdim. Gerek ki şükredesin.

13— Ey adem oğlu, beni sevenleri ben de severim.

14— Ey adem oğlu, Allah kıyamet gününde buyuracak ki; hani benim izzet ve Celâlime sarılanlar, bugün onları gölgemde gölgelendireceğim.

15— Ey adem oğlu, fakir elçimdir. Eğer ona verirsen bana veriyorsun. Eğer ona vermezsen bana vermiyorsun demektir.

16— Ey adem oğlu, size ihsanda bulunanlara ihsan edin. Size gelenlere gidin. Sizinle konuşanlarla konuşun. Size yedirenlere yedirin. Size ikramdra bulunanlara ikram edin.

17— Hiç bir ferd diğerlerinden üstün olmaz. Ancak yoksullara ihsanda bulunanlar, yedirmeyenlere yedirenler, ihanet edenlere ikramda bulunanlar üsten faziletli olurlar. Bağışlayın, ayıpları örtün, rahmet edin ki, size de rahmet edilsin.

18— Ey adem oğlu, kullarımdan hiç kimseye eziyet, işkence verme. Onların haklarına riayet et.

Hadîs-i Şerîfler

1— Rahman olan Allah, merhamet edenlere, merhamet eder. Siz, yerdeki yaratıklara merhamet ediniz ki, gökteki Rabbiniz de size merhamet etsin.

2— Sizden küçüklere merhamet ediniz ki, sizden büyüklerde size merhamet etsin.

3— Mü'minler, birbirine hayırlı öğüdlerde bulunsunlar ve merhametedip birbirlerine yardım etsinler. Birbirlerinin elemleriyle elemlensinler. Tâ ki, elemleri yok olup sevineler. Nitekim bedenin bir organı acıyınca diğer organların hepsi de o acıyı duyar ve o acı yok olunca bütün organlar (vücud) rahata kavuşur.

4— Mü'minler birbirinin kardeşidir ve âlem (insanlık) bir tek nefis gibidir.

5— Birbirinize bir şeyler veriniz ki, birbirinizi sevesiniz.

6— Halkın hayırlısı, insanlara faydalı olandır. (Bu hadîsi, sahâbeler, tabiîn ve din âlimleri birbirlerine yardım etmek, kitab ehline ve hatta bütün insanlara merhamet ve yardım etmek suretiyle uyguladılar.)

7— Ümmetimin büyükleri çok namaz kılmak ve oruç tutmakla cennete girmezler. Ancak kalplerinin merhameti, göğüslerinin selâmeti ve cömertlikleriyle girerler. (O hazret, mübarek elleriyle öksüzlerin başlarını siler, okşar, lütfedip güler yüzle onlarla konuşurdu.)

8— Ya Muaz, öksüz çocuklara, merhametl bir baba gibi ol. Ektiğini biçeceğini kesinlikle bil.

9— Kim ki, müslüman kardeşini dünyada sevindirirse Cenâb-ı Hak da onu dünya ve âhirette sevindirir. Kim ki, mü'min kardeşini dünya dertlerinin birinden kurtarırsa Allah da kıyamet gününde onu dertlerinden kurtaracaktır.

10— Allah'ın kulu, madem ki, mü'min kardeşlerinin yardımındadır. Cenâb-ı Hak da onun yardımcısıdır.

11— Ana ve babasına ihsan ve ikramda bulunanlar için Cennetin iki kapısı da açıktır.

12— Cenâb-ı Hak, o kimseye rahmet eylesin ki, kendi çocuğuna yardım eder ve ona, kendisine karşı gelecek bir emir vermez, isyan ettirecek bir iş teklif etmez.

13— Amellerin en faziletlisi, mü'minin kalbini sevindirmektir.

14— Bir kimse kendi ailesi halkanı bir dirham harcasa benim yanımda, Allah yoluna bin altın harcamaktan daha güzeldir. Ve bir kimse ana ve babasına bir gün itaatli olsa benim yanımda bin yıl ibadetten hayırlıdır.

15— Bir kimse, ailesi yanında bir saat eğlense, benim yanımda bir mescitte itikâfe çekilmekten daha faziletlidir.

16— İmanı tam olan mü'min, ailesiyle en güzel geçinendir.

17— Kadınları hayırlı bilip onlara yufka bir gönül ve hilimle güzel muamele ediniz ki, onlar kendi nefislerine malik olmayıp yanınıza sığınmış Allah'ın emanetidirler.

18— Kendi kölesini dövenin kefareti, onu azat (serbest, hür) etmektir.

19— Dilini tutanın ayıbı örtüktür. Hiddetini tutanın (öfkesini durduranın) günahları affolur.

20— Yakınlarınız ve hizmetçilerinizle lütufla, yumuşaklıkla konuşunuz. Günde 70 kere kusur işleseler affediniz. Kendilerine yediklerinizden yedirin, giydiklerinizden giydiriniz. Onlara çocuklarınız gibi ikramda bulunun, güçlerinden fazla iş teklif etmeyiniz. Onların da bedenleri et ve kandır. Onlar da sizin gibi insandır. Onlara zulmedenlerin düşmanı Cenâb-ı Hak'tır.

21— Ana ve babasına itaatlı olan, onları ziyaret eden, çocuklarıyla akraba ve hizmetlileriyle yumuşak ve tatlı konuşan, dostlarını evine çağırıp ikramda bulunan kimse gerçek insaniyette kemale ermiştir.

22— Velîlerin meclisinde bulununuz. Âlimlerle konuşunuz. Hakimlerle sohbet ediniz. Fakirlerle görüşünüz.

23— İki dostun konuştukları emanettir. Sır (gizli) olan konuşmaların başkasına söylenip açıklanması haramdır.

24— Mü'minin, mü'mine bakışı ibadet, yüzüne gülmesi kefarettir.

25— Mü'minin kalbine sevinç sokmak, Allah rızasını kazandırır.

26— Allah'a ve âhirete iman eden komşularına, yakınlarına ikramda bulunsun. Misafirlerine hürmet etsin. Hayır söylesin veya sussun.

27— Ya Eba Hüreyre, nefsin için sevdiklerini diğer insanlar için de sev ki, mü'min olasın. Komşularınızla temiz ve güzel komşuluk yap ki, Müslüman olasın.

28— Komşuya eziyet (işkence) vermekten çekin ve onun eziyetlerine sabret. Tâ ki ölüm, sizi birbirinizden ayırıncaya kadar. O halde güzel komşuluk, yalnız ona eziyet vermekten çekinmek değil, bir de onun eziyetlerine dayanmak ve sabretmektir.

29— Muhakkak ki, güzel huy, güzel ahlâk, iyi komşuluk, yakınları ziyaret Allah rızasını kazandırır, hatalarını temizler.

30— Güzel huy (ahlâk), Allah'ın rahmetinden sahibinin boynuna takılmış, ucu, meleğin elinde olan bir yulardır. Melek onu hayra doğru çeker. Hayır ise onu Cennete götürür. Fena huy (ahlâk) ise Allah'ın azabından sahibinin boynuna takılmış bir yulardır ki, ucu şeytanın elindedir. Şeytan da onu şerre çeker. Şer ise onu cehenneme sokar.

31— Bu üç meziyeti taşımayan, imanın lezzetini bulamaz:

1- Hilimdir. Bununla cahilin öfkesini önler.

2- Günahtan korkmak. Bu da haramdan men eder.

3- Güzel huy. Bu da halkla iyi geçinmeyi sağlar.

32— Sadakaların en hayırlısı halkla güzel geçinmektir.

33— Yumuşak huylu ve geçimli olan, dünya ve âhiret hayrını bulmuştur. Bu vasıfları taşımayan dünya ve âhiret hayrından mahrumdur.

34— İmandan sonra aklın başı, halkla güzel geçinmektir. Halkı sevmek, onlarla kaynaşıp gerektiğinde danışmaktır. Çünkü danışanın işi rast gider. Kendi fikriyle hareket edenin sonu iflâstır.

35— Dünyayı terkeden, Allah'ın yanında merğubdur (beğenilir). Halkın elindekini terkeden kalplerin sevgilisi olur.

36— Mü'minlere nasihat etmek, şefkat göstermek mutluluğun alâmetidir (belirtisidir).

37— Cenâb-ı Hak, refiktir (halimdir). Rıfkı sever ünfi (şiddet-sertlik) almaz. Rıfk için yaptığı lütfu, sertliğe yapmaz.

38— Cenâb-ı Hak, bir ev halkına hayır dilerse onları rıfka alıştırır. Sertlikten uzaklaştırır. Çünkü rıfk, insanı süsler, sertlik onu lekeler.

39— Ya Eba Zer, eğer mü'min kardeşine faydan dokunmadıysa bari zararın olmasın. Eğer o senden sevinç bulmadıysa bari elem görmesin ve eğer dilin öğmediyse bari yermesin. Çünkü Müslüman odur ki, onun elinden ve dilinden Müslümanlar selâmet bularak ve hepsi de onun zararından emin olalar.

Güzel Huy ve İyi Ahlâk

Hz. Peygamber (S.A.V.) ümmetine ve sahabelerine, sevgiyle, samimiyetle görüşme ve sohbetin âdâb ve erkânını, usul ve kurallarını anlatıp öğretmiş, mahiyetini, keyfiyetini, (niceliğini) duyurmuştur. Nitekim şu hadîs-i şerîflerle buyurmuştur ki:

1— Ey ümmetim ve ashâbım, Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanın. Muhakkak ki ilim ve hilim onun ahlâkındandır. İlim ise ancak öğrenim yolu ile kazanılır. Hilim ise şefkat ve yufka gönülle hasıl olur. Hayır isteyen hayrı (iyiliği) bulur. Şerden çekinen korunur ve selâmeti bulur.

2— İlmi isteyiniz. İlimle birlikte hilim ve vekarı (ağır başlık) da isteyiniz. Ders verdiğiniz öğrencilerle yumuşak konuşunuz. Ders aldığınız hocalara büyük saygı gösteriniz. Böbürlenen, kibirlenen âlimlerden olmayınız ki, cehaletiniz size galip olmasın.

3— Sizden uzak olan ana, baba ve akrabalarınızı ziyarete gidiniz. Size vermeyenlere siz ikramda bulunun. Bize cehaletle muamele yapanlara siz ilimle karşılık veriniz ki, bu meziyetlerinizle Allah'ın yanında yükselesiniz.

4— Cenâb-ı Hak, İslâm dinini mekârım-ı ahlâk ile (en üstün ahlâk) bezemiş, en güzel amellerle süslemiştir. Bunlar da: Güzel muaşeret, cömet huy (tabiat), kolay kanmak (inatçı olmamak), yerinde ve bol harcamak, etraflı anlatıp inandırmak, yedirmek, bol selâm vermek, hastaları ziyaret, yaşlıları ağırlamak, kusurları affetmek, iyi komşuluk yapmak, öfkeyi yenmek ve bu hali düzeltmek, cömert (açık elli) olmak, iyilik yapmak ve başkalarının ayıpların örtmek.

5— Müslümanın Müslüman üzerindeki hakları altıdır:

1- Bir Müslümanı görünce selâmlaşmak.
2- Çağrılınca daveti kabul edip gitmek.
3- Sizden öğüd isteyene nasihatte bulunmak.
4- Sana verilene karşılık, hamd-ü senâda bulunmak ve dua etmek.
5- Hastaları ziyaret.
6- Ölünce cenazesine gitmek.

6— Mü'min, vekarlı, halim, itaatli olup, deve gibi çekildiği tarafa doğru yürür ve gider ve eğer bir taş üstündü oturtmak istenirse, çekinmeden oturur. O hazretin (Hz. Peygamber efendimizin) Uhud savaşında mübarek dişinin şehid olması (kırılması) olayına sahâbeler çok üzülmüş, faz-

la ağırlarına gitmiştir. Bunun üzerine o hazrete, sana bunu yapan kavme lânet et, dediklerinde cevaben; Ben Allah'ın yaratıklarına lânet etmek için gönderilmedim. Ancak onları doğru yola çağırmak için ve bütün âleme rahmet olarak gönderildim. Cenâb-ı Hak, beni anlamayan kavmime hidayet versin. Hak yoluna soksun, buyurmuştur. Bunun için denilmiştir; kim ki, kendisine zulüm eden kimseye bed (fena) dua ederse muhakkak o kimse Hz. Peygamberin ruhaniyetini mahzun eder (üzer). Buna karşılık şeytanı sevindirir. Kim ki, kendisine zulmedeni affederse muhakkak ki, o kimse Rasûlullah'ı sevindirir. Buna karşılık şeytanı mahzun eder (üzer).

7— Dövülen öksüz çocuğun ağlaması karşısında Allah'ın arşı sarsılır. Bunun için Cenâb-ı Hak, buyurur ki; ey meleklerim şahid olunuz ki, o öksüze acıyıp susturan ve razı edeni ben de kendi yanımda razı ederim.

8— Çocuklarına pazardan, turfanda (ilk çıkan) meyveyi alıp götüren baba, sadaka vermiş gibi hayır işlemiş olur. İlkin bu meyveyi kadınlara versin. Çünkü onların kalbi daha yufka olduğundan Allah; onlara daha fazla acır ve rahmet eder.

9— Çocuğun, ana ve babası üzerinde üç hakkı vardır: Doğduğu gün ismini koymak, anlar duruma gelince okutmak ve evlendirmek.

10— Erkeğin karısı üzerindeki hakları: Kadın, devenin sırtında bile olsa nefsini kocasından men etmesin. Kocasından izin almadan, ramazanın dışında bir gün bile oruç tutmasın. Kocasından habersiz evinden çıkmasın ve başka yere gitmesin. Sevap umarken günah işlemesin.

11— Evini terkeden, kaçan bir kadının namazı kabul olmaz. Tâ ki, dönüp kocasına bana dilediğini yap demedikçe o günahtan kurtulmaz.

12— Beş vakit namazını kılan, Ramazan orucunu tutan, yabancı erkeklerden kendini koruyan ve kocasına itaat eden ve kırmayan kadın, muhakkak Cennete girer.

13— Komşunun, komşu üzerindeki hakları sekizdir. Borç istediğinde vermek, çağırdığı zaman gitmek, yardım isteyince yardımına koşmak, sevinçli ve hayırlı bir iş yapmışsa tebrik etmek, eğer bir musibete uğramışsa (ölüm) ta'ziye etmek, hastalanmışsa ziyaretine gitmek, ölmüşse cenazesine gitmek, kaybolursa evini ve aile fertlerini korumak.

14— Üç çeşit komşu vardır:

1- Üç kat hakkı olan komşu. Bu, komşundur, akrabandır, Müslümandır. Bu komşunun sizin üzerinizde üç hakkı vardır; akrabalık, Müslümanlık ve komşuluk hakları.
2- Komşun Müslümandır. Bunun da üzerinizde iki hakkı vardır:. Müslümanlık ve komşuluk hakları.
3- Komşun gayr-ı müslimdir. Bunun yalnız bir komşuluk hakkı vardır.

15— Cennetin köşkleri şu mü'minler içindir: Yemek yediren, selâm alan, gündüz oruç tutan, gece kalkıp namaz kılanlar.

Nitekim Hz. İbrahim (A.S.) yemek yedirmeye öyle seviyordu ki, yemek istediği zaman kendisiyle beraber yiyecek bir kimseyi bulamayınca uzaklara kadar gidip misafir arardı ve dört kapısı bulunan evinin dördünden de misafir beklerdi. Bunun için kendisine Halil-ül Rahman Ebül-asyâf adı verilmiştir.

16— Muhakkak ki, en son ve en mükemmel din İslâm'dır. Bunun için bu dini size lâyık gördüm. Bunun da islâhı, iki meziyete bağlıdır: Güzel huy, cömertlik (sahâ, eli açık). Bu iki meziyetle bu dine ikramda bulunmak lâzımdır.

17— Mü'mine, üç geceden fazla dargın kalmak ve birbirlerine gördüklerinde yüz çevirip gitmek helâl olmaz. Dargınların en hayırlısı ilk selâm veren ve ilk konuşandır.

18— Arabuluculuk, en kolay sadaka ve faziletli harekettir. İki mü'minin arasını bulana, Cenâb-ı Hak, konuştuğu her kelime için bir köle azad etmiş (bırakmış) sevabını verir.

19— Bir mil uzaktaki bir hastaya yürü git ve hatırın sor. İki mil uzaktaki mü'min kardeşine yürü git ve ziyaret et. Üç mil yürü git ve iki mü'minin arasını bul, sevap kazan.

20— Sultana yakın olanlar, Rahmandan uzak olurlar. Etrafında çok adamları bulunanın şeytanları da fazla olur. Malı (parası) çok olanın endişesi şiddetli, üzüntüsü sayısızdır.

21— Zenginlere yakın olmaktan, âmirlerle kalkıp oturmaktan ve dünya âlimlerinden sakınınız.

22— Alçak gönüllü insanlara karşı siz de alçak gönüllü, kibirli olanlara karşı da siz de kibirli olunuz ki, bu hal onlara zillet, size izzet ve tasadduktur.

23— Mü'minin abdestiyle orucunu bozan ve sâlih (iyi) amellerini yıkan dört şeydir: Yalan söylemek, gıybet (arkadan çekiştirmek), nemine (casusluk ve nâ-mahreme bakmaktır.

Büyüklerin Sözleri

Sehâ (açık el), cümertlik insanın ziyneti (alçak gönüllülük) ilmin meyvesidir. Yalan ihanettir, haksız yere hakarettir. Kurtuluş, doğruluk iledir. Meymenet (bereket, uğurluluk) rıfk (yumuşak) iledi, (alçak gönüllülük) tevâzu, şerefin selâmeti (kurtuluşu) dir. Kibirlenme (böbürlerne) temelin yıkılışı, yok oluşudur. Kanaat (kısmete, gelene razı ol-

mak) tükenmez bir hazinedir, sahibini aziz eder (yükseltir.) Tama (tutkulu, ihtiraslı istek) alçaltıcı fakirliktir. Va'd (söz vermek) bir hastalıktır ki, onun iyileşmesi vefâ (sözü yerine getirmek) iledir. Akıllıya uymamazlık, onu şiddetli azarlayıştır. Ahkama karşı susmak, onun en güzel cevabıdır. Kerim (cömert) şükredici, Leim (cimri, ne kendi yer, ne de başkasına yedirir) nimeti inkâr edici (nankör) olur. Dil (konuşma) insanın terazisi, akıllı ile cahilin ayırıcısıdır...

Mü'min insaf etmeyene insaf ile gider ve sabır, onun kalbine müsibet (belâ) kadar iner.Mü'min, vakarlı ve yumuşak olur ve kolaylık gösteren (endişesiz) ve emniyet edilir kimsedir. Yalancı olan, yaptığını başkasına atan şeytandır, lâkin surette insandır. Rıfık (yufka kalp) ve affetmek, uyuşmaktır. Hilim ve kerem huydur, tabiattır.

Kerim (cömert) olan verdiği sözü yerine getirir. Sözünü yerine getirmeyene affeder gider. Halkın elinde olandan el çekmek iki cömertiğin birisidir. Dilenciye dua etmek, sorana yol göstermek iki sadakanın birisidir. Uygun eş, iki rahatın birisidir. Allah'a yaklaşmak sormakla, insanlara yaklaşmak sormamakla olur.

Dostun bir insandır ki, o senin gözündür. Ancak fark şudur, o senden başkadır. Danışma, sana rahattır, danışılan da sana rahmettir. Büyük insanın alçak gönüllü olması, kudretli bir kimsenin affedici olması gibidir. Cömert, verdiğini kendine borç bile verir, verdiklerini alacak sayar ve alır.

Doğru (sözlerinin eri) insanların ruhları bir, bedenleri ayrıdır. Mü'min, halkın eziyet (incitme) lerine dayanır, kendisi kimseyi incitmez. Cömert odur ki, namusunu malıyle korur. Cimri de odur ki, malını namusu ile korur. Yaddım et ki, yardım göresin. İsâet (kötülük) edene iyilik yap ki, onu elde edesin. Kime dilersen ona ihsanda bulun, âmiri ol. Ki-

minle denk olmak istersen ona tenezzül etme, ağırbaşlı ol. Kime dilersen muhtaç ol da ona köle ol. Öyle giyin ki, onunla ne dillere düşesin, ne de alçalasın. Kendin için uygun gördüğün sözü halka söyle. Elinden geldiği kadar başkasının kusurlarını affet, ayıplarını ört.

Halkın seninle ne şekilde sohbet etmesinden hoşlanıyorsan, sen de onlarla aynı şekilde sohbet et. Tâ ki, onlar senden emniyet bulsun, sen de onlardan emin olasın. Senden özür diliyenin özrünü kabul et ve seni inciteni affet, onunla yumuşak konuş.

Senden büyüklere itaatli ol ki, senden küçükler de sana itaatli olsunlar. Mü'min'in ricası Hak'tan olur. Allah'tan başkasından rica edenin dilediği boşa gider. Zararlı olur. Duyulduğu zaman itibarını, değerini yok edecek işlerden sakın. Sorulduğunda utanıp inkâr edeceğin işleri yapma. Cömerde ihânet ettinse ondan sakın, çimriye ikram ettinse ondan korun. Şakalaşma ve alay etmeler, sebepsiz yere belâları, kötülükleri çeker (çağırır) ve zamanın kayıp olmasına, ömrün boşa gitmesine sebep olur.

Gıybet (arkadan çekiştirme) ve nemime (casusluk, söz götürüp getirme) den sakın ki, bunlar sahibini halktan ve Hâlık (yaradan) dan uzaklaştırır. Cimriden sakın, çekin. Çünkü; cimri olan kimseden yakınları nefret eder, yabancılar uzak durur. Define (hazine) lerine en yararlısı kalplerin sevgisidir. En çok beğenilen ve sevilen hilim ve tevazu (alçak gönüllü) dur. Allah'ı bilen, halktan özür diler, cimrilikleri beğenmez ve onlara itabar etmez.

İlmin faziletlisi hilim ve vekardır. En güzel giyiniş tarzı seni insanlar içinde temiz gösternen ve halkın dilini senden çekendir. Fakir, Cenâb-ı Hak'kın elçisidir. Size gelip bir şey istediğinde verirseniz Allah da size karşılığını verir, vermeden gönderirseniz Allah da sizden alır. En üstün ah-

lâkî hareket, sana gelmiyen akrabaları ziyaret etmek, seni mahrum edenlere ikramda bulunmak, sana zulmedenleri affetmendir. Halkın sana muhtaç olması Hak'kın nimetinin devam ettiğine delildir. Bunu ganimet (kazanç) bil, usanç gösterme ki, bu nimet yok olmasın. Konuşursan doğru konuş, malın varsa hoşlukla ver.

Vefalı ol tanınırsın, ketum (sır saklayan) ol sevilirsin. Başkasında kötü bir hareket gördünse onun gibisinden sakın. Cömertlikle büyüklük, şükretme ile artış olur. İyilikle sert insanlar yumuşar. Acele etmeden dikkatli hareket etmek, sebepleri bulmayı kolaylaştırır.

Bol selâm, güzel bir huydur. İhsanın verdiğin şey için minnet etmemenle tamam olur. Tevazu'un meyvesi yükseliştir. Kanaat etmenin meyvesi aziz olmaktır.

Hoş sohbet sevgiyi arttırır. Güzel huy en üstün fazilettir. Güzel huy, insana en yakın hayır ve Allah'ın en büyük nimetidir. İnsanlarla öyle iyi geçin ki, ayrıldığında seni arasınlar ve öldüğünde seni söyleyip ağlasınlar.

İlmin başı rıfk ve Hikmetin başı insanlarla iyi geçinmektir. Aklın başı, dost kazanmayı başarmaktır. Güzel huy, insanı saadete gömdürür. İnsanın merhameti, rıfkı ve cömertliği kendisini düşmanlarına sevdirir. Hilmin zekâtı, güzel geçinmektir. İlmin zekâtı, zekilere öğretmektir. İlmin süsü, hilim ve rızâdır. Hilmin süsü, yapmaya dayanmaktır. Nimetin süsü, ana, baba ve akrabayı ziyaret etmektir. Sevilmenin sebebi cömertliktir. Dostluğun sebebi vefalı olmaktır. Ayrılışların sebebi, uyuşmamazlıktır. Fakirliğin sebebi israftır.

Yumuşak söz, selâm verme büyükler için sünnettir. Senden razı olana teşekkür etmen onun rızasını ve cömertliğini arttırır. Sana dargın olana iyi davranman barışı ve sevgiyi sağlar. Yumuşak konuşma ve uysal hareket, düşman-

ların sevgi kapısının anahtarıdır. Vakar, gönül rahatı, en güzel süstür. Zevk ve safâ arkadaşlığı gevşeklik verici, belâ getiricidir. Dostluk, bolluğun süsü, belânın gidericisidir. Güzel huy ve cömertlik, zenginlik ve bolluğa sebep olur. Bol selâm, yumuşak konuşma herkesçe sevilmeyi sağlar.

Hilim ve cömertlik, yufka kalpli ve geçimli, belâya karşı sevinçli, şiddete karşı sabırlı, sarsıntı anlarında vakarlı (ağır başlı) olmak velilerin adeti, özelliğidir. Malınla cömert, sırrınla cimri ol ki, malını bol veren yükselir. Namusunu bol veren alçalır. Tatlı dilli olanın dostları çok olur. Seni öven, bil ki seni kesiyor. Ayıbını, kusurlarını söyliyen sana nasihet ediyor.

Konuşması yumuşak olanın sevilmesi lâzımdır. Kararını belli eden olgun değildir. Allah'tan başkasından yardım dileyen, yardımdan mahrum olur. Halka eziyet işkence vermiyenin düşmanı olmaz. Ahlâkı iyi olanın rızkı bol, kadir ve kıymeti yüksek olur. Kırbacından korkan ölmeni ister. Senin iyiliğini söyleyeni tasdik et ve dediklerini yap. Güzellikle yola gelmeyeni azarlama ile düzeltmeyi dene. Öğme ile kötülükten vazgeçmeyeni belki yerme terkettirir. Çünkü; kusurlarının halkın diline düşeceğinden korkar. Öfkesini, kinini yenenin hilmi tamdır.

Halkla geçimli olan, selâmeti bulur. Hiddetini durduran halimdir. Şehvetini susturan hakimdir. Huyu güzel olan yumuşak söyler, hem rahat bulur, hem rahat eyler. İnsanlara barışık olanın kusurlarını arayanın ayıpları açığa vurulur. Nasihati kabul eden, fenalıktan kurturulur. Sana yönelene el açana yardım et. **Devlet başkanına itaat, Allah'a itaattir.** Başkasına kuyuyu kazan kendi düşer içine. Küçük musibeti, belâyı büyüten daha büyükleriyle karşılaşır. Başkalarının sırrına söyleyenin sırlarını Allah açığa vurur.

Gizli işleri araştıran, gönül sevgisinden mahrum kalır. Halka verene Allah verir ve bütün işlerinde hayır görür. Kötülük yapana iyilik eden her kemali alabilir. Kendinden üstün olanlarla güzel geçinen her dileğine erer. Dostunun uyarmalarına kulak asmayan ölüm hastalığında yalnız kalır. Halka şükretmeyen Allah'a şükretmemiş olur. Halktan haya etmeyen (utanmayan) Hak'tan utanmaz. Namahreme bakmayanın kalbi rahat olur.

Sana söz taşıyan, senin sözlerini de taşıyabilir. Sana başkasını öven senden soru sormuş olur. Ahlâksızları yeren, nefsine söğmüş olur. Ana ve babasına itaatli olanın çocukları da kendisine itaatli olur. Doğruluk en büyük nimettir. Alacakları bağışlamak en şerefli hareket ve en güzel huydur. Konuşmalarının doğruluğu hal ve hareketlerin halim ve huyların güzel oluşu yükselişin, büyüklüğün belirtisidir.

Tâat gibi iz (aziz olma), kanaat gibi hazine olmaz. Edeb, terbiye gibi asalet, ilim şeref olmaz. Görmemezlik gibi akıl olmaz. Allah'a isyan eden insana itaat edilmez. Yalan söyleyenden hayır gelmez. Akıllı insanın cahille konuşması, doktorun hastasıyla konuşması gibi olmalıdır. O öfke ile söyledikçe sen yumuşak söyle. Sakın cömerdin elini tutma, o vermek isteyince sen engel olma. Tâ ki, imkânları yok edip gitmeyesin.Halkın ikrâh ettiği, beğenmediği şeyleri yama ki, sana iftirada bulunmasınlar.

İyi ile fenayı bir tutmayasın. İyiyi öğrenmeyi, iyilik yapana dua etmeye unutmayasın. Cimriye danışma. Kadına yük olma, malına göz dikme. Çünkü, o iyiliği büyütür ve başa kakar, ihsanı (verilene) de inkâr eder. İhsanı unutup eksiği hatırlayan dost değil, düşmandır. Sakın meclislerde bir kimseyi baş koltuğa götürüp oturtmayasın ve sana da ısrar edilmedikçe yukarılara çıkıp oturmayasın.

ALLAHI BİLMEK EN YÜKSEK GAYE VE MAKSATTIR

Ey sevgili kardeşim, bilinmiş olsun ki ehlullah, Allahı bilen ve tanıyan büyük kullar demişlerdir ki: "Mâ'rifetullah gönülde bir nurdur. Allah'ı sevmek can için bir kurtuluş ve sevinç kaynağıdır. Ve Allah'ın tevhidi, ünsiyet ve huzur içinde bulunmanın kapısını açan bir anahtardır. Mâ'rifetullah bir büyük hazinedir. Allah'ı sevmek bozulmaz ebedî bir kurtuluştur. Allah'ı bilen ve tanıyan kişi uyanık ve haktan daima özür dileyici olur. İlmin meyvası mâ'rifetullahtır. Ma'rifetin meyvası ise Allah'ın emir ve yasaklarına uymaktır. İnsanların yapmak istedikleri şeylerin yapılamaması ve düğümlü, müşkül işlerin çözülmesi, yapılamaz gibi görülen işlerin yapılması Rabbin varlığına delildir. Üç şey mâ'rifetullaha götürür: Akıllı, zeki insanların zillete, hüner sahibi kimselerin fakirliğe duçar olması ve doktorların hastalanması. Bunlar mâ'rifetullah için açık delillerdir. Allah'ı bilenin diline tutukluk gelir. Allah'ı bilen kimse ebedî saadeti bulmuş olur. Âbidin hemmi duadır ve Ârifin hemmi senâdır. Âbid duyduğu hüzün ve kederden kurtuluş arzusunda bulunur, Ârif ise bundandolayı Allah'ı medhü senâ eder, över. Gözler Hakkı göremez, lâkin kalbler onu imanın hakikatleri ile idrak edebilir, anlayabilir. En menfaatlı ilim mâ'rifetullahtır. Bunun yeri ise uyanık kalbdir. Hakkın birliğini tanımak mâ'rifettir ve Hakkın misli, benzeri (ortağı) bulunmadığını bilmek tevhidin hakikatidir, özüdür. Eğer Hakkın kendi ta'rifi olmasa kimse onu bilemezdi. Allah'ı bilmek; aç karın, uykusuz göz ve zikredici kalb ile canda hasıl ve gönülde peyda olan bir nurdur. Hak Teâlâ'nın kendi ma'rifetiyle aziz eylediği, şereflendirdiği ârifin, artık Allah'a isyan etmek suretiyle nefsini kirletip alçaltmaması ve ona itaata devam etmesi lazımdır. İrfanın hakikatı, eşyanın hakikatını bilecek bir dereceye ermektir. Ve eşyayı, eşyanın zatında özünde olduğu gibi görmekteki mâ'rifetullah, Allah'ın her şeyden evvel ve herşeyden sonra var olduğunu, her

nesneyi bilici ve işinin yerli yerinde olduğunu ve cümleye keremli ve cömert bulunduğunu bilmektir. Eşyayı yoktan vareden O olduğu gibi, varlıktan yokluğa götüren de O'dur. Eşyadaki ve tabiattaki kanun ve nizamlar O'nun hikmetini gösterir. Yaşamak için her şeyin, hayvan ve insanların muhtaç olduğu maddî ve manevî rızıkları bol bol yaratması O'nun keremini gösterir. Mâ'rifetullah, O'nun birliğinden haberdar olmaktır. Kul için en büyük gaye, kalbde mâ'rifetullahın doğmasıdır. Mâ'rifetullah, Allah'dan başkasından vazgeçmektir ve O'nunla gönül hayatı bulmaktır.

Mâ'rifetullahın alâmeti, Allah'ı sevmektir ve O'nun her emrine itaattır. İki şey, Allah'ın her şeyden büyük lutuflarıdır: biri mâ'rifetullah, diğeri muhabbetullahtır. Mâ'rifetullah gönülde nur ve ışıktır. Allah sevgisi Allah'dan başkasına olan bütün sevgileri yakan bir ateştir. Allah'ı bilmek O'nun zikri ile, O'nu anmak suretiyle hayat bulmaktır. Cehalet karanlığında kalmak, Allah'ın zikrinden gafil olmaktır. Mâ'rifetullah, Allah'ın herşeyde kudretini bulmak, gücünü görmektir ve her halde insanın kendi kuvvetinden beri olmasıdır. Allah'tan başka kuvvetine güvenilecek ve yapışacak bir şey, bir güven yeri olmadığına inanmak ve böyle bilmektir. Mâ'rifetullah nefsiyle mâsivayı terketmektir ve bunun neticesi olarak kalbiyle Allah'ın huzurunda bulunmaktır. Mâ'rifetullahın hakikatı, Allah'ı dil ile anmak, kalbinde O'nun sevgisini yaşamak ve her şeyden yüz çevirererk O'nun huzurunda olmaktır. Mâ'rifetullah can içinde bir yakîndir ki, uzuvlar onunla sükûne erer. Ve gönülde bir hayattır ki, ruh onunla sâkin ve mutmain olur, rahat bulur. Mâ'rifetullah Allah'ı tanımakla hasıl olur. Çünkü akıl, Allah'ı tanımak ve bilmekle O'nun marifetine erer. İlim halkın öğretmesi ile marifet ise hakkın öğretmesi ile olur. Binaenaleyh ilim öğrenmekle ve ma'rifet tanımakla meydana gelir. Mâ'rifetullah, eşyayı Allah'ın meydana getirdiğini, Allah'ın mal ve mülkü olduğunu, eşyanın Allah ile yaşadığını ve eşyanın yine yok olup Allah'a döneceğini bilmektir

Mâ'rifetullah kadîm olan varlığa sonsuz büyük bir saygıda bulunmaktır. Ârifleri, marifetlerini meydana koymaktan men'eden bu derin tanıma ve saygıdır. Mâ'rifetullah gönülde bir pırlanta damladır, o, can içinde büyük bir ni'mettir. Gönülde marifet nuru, felekten güneş doğar gibi doğar olarak felekteki güneş ufuktan doğar ve arzı aydınlatır, marifet güneşi ise gönülün içinden doğar ve nuru, Arşı kaplar. Mürifetullah gönül âleminde güneş gibidir. Akıl ise ay, ilim de yıldızlara benzer. Mâ'rifetullah bir cevherdir ki Arşın altında'olan her şey onunla nurlanır.

Mâ'rifetullah ile enaniyete gitmek ve nefsaniyyet beslemek tam bir şekavettir (azgınlıktır). Mâ'rifetullah denizde gark olmak ve hakikat nuru ile fenâ bulmak en üstün bir saadet ve bahtiyarlıktır."

Nazım

Her nefes kalb, mukabilinden alır bir meşreb
Başka bir rism ile bir râhı eder dil`mezheb.
Gönül olmaz iki an içre bir emri tâlib
Dem'bedem başka olur cân-ü gönülde matleb
Bu rûh-ü zülf-ü gabgeb-ü tenden gayri dilde var başka
rûh-ü çeşm-ü dihân-ü gabgeb
Leb-i canandan alır her dem o başka bir cân
dahi her can için ol demde gelir bir kâlib
Başkadır âlem-i mühr-ü sipihri başka
Arş-ü ferş-ü feleği başka çok anda kevkeb.
Berk-ı hâtıf gibi dil âlemini seyr et kim
anda yoktur yokûş-u yaz ve kış-u rûz ile şeb.
Hakkı dil Levhine çün cümlesi olmuş mastûr ârif ol
cümleyi sen dilde bul ol ehl-i taleb.

ZÜHD EHLİ İLE İRFAN EHLİ ARASINDAKİ FARK

Ey sevgili kardeşim bilinmiş olsun ki erenler şöyle buyurmuşlardır: "Zâhid gezicidir; Ârif uçucudur. Âlim söylediklerinin aşağısındadır, ârif söylediklerinin üstündedir Ârif

mâ'rifeti dünya ve âhiret isteklilerine anlatmaz ve söylemez; başkasına ondan bahsetmez. Ârifin sükûtu menfaatlıdır, sözü en iyi sözdür. Ârif ma'rufu ile ünsiyettedir, yani yaradana yaklaşır ve O'na sokulur; O'nun için halkdan uzaklaşır. Ârif, Allah'a ihtiyaç gösterir. O'nun için kimseye ihtiyacını söylemez ve göstermez. Ârif Allah'a karşı zelildir. Onun için herkesin gözünde sevgili ve yüksektir, herkesten saygı görür. Zâhidin ibadeti alâka iledir, Ârifin taatı tatlılık ve zevk iledir. Zâhid âhireti, Ârif mevlâyı ister. Zâhid nefsi iledir, Ârif Rabbi iledir. Zâhid nefsi ve hevasının, ârif ise ancak Allah'ın kuludur. Zâhid, Hakkı dili ile, Ârif Onu canü gönülden anar. Zâhidin kalbi sebeblere bağlıdır, Ârifin canı rablerin Rabbi iledir. Mü'min, Allah'ın nuru ile, Ârif Allah ile bakar. Mü'min Allah'ın ipine yapışır, ârif Allah'a bağlanır. Mü'min Allah'ın zikri ile mutmain olur, ârif Allah ile sükûnet bulur.

Hak ile meşgul olmak bir perdedir. O perde insanı Allah'ın kapısından içeri komaz. Binaenaleyh halkı terkeden nefsinden haberdar olur ve nefsini terkeden ârif-i billahdır.

Ârif cisminden ruhuna yetmiştir ve ruhunu ma'rufuna feda etmiştir.

Âlimin işi istektir (ilmini arttırmak ister), âbidin hâli kulluktur, ârifin hâli ise şen ve şatır olmaktır.

Zâhid, nefsi ile halka bakıp düşman kesilip muztarib olur, ârif ise mevlâsı ile mahlûkuna bakıp, cümleye şefkat edip rahat bulmuştur.

Ârif kalbi ile daima huzurdadır, huzurdan gitmez ve ruhu ile mâsivâya bakmaz.

Ârifin kalbi arzu ve dilekten uzaklaşıp boştur. Nitekim, eli de hiçbir sebebe bağlanmaz.

Ârifin aradığı bir rahat yok iken her rahattan zevk duyar ve bir nimeti yok iken her nimet kendisinin imiş gibidir.

Ârifin gözünden iki dünya düşmüştür. Çünkü o, kendi sırrında melekûtu bulmuştur.

Ârifin nefsi, dünyasını; ruhu, âhiretini terketmiş ve sırrı mevlâsına yetmiştir (ulaşmıştır). Çünkü Allah yolunun mesafesi, uzunluğu, geçilecek miktarı, dünya ile ukbadır. Ârif onlardan geçip Hak ile huzurda bulunur.

Ârifin gözünde hakikat bir ezeldi ve mâsivâ mecaz ve mühmeldir. Tek hakikat bunların cümlesine bedeldir.

Nakledilmiştir ki:

Bağdat'ta Şibli adında bir ârif vardı; bir gün bir destici dükkânının önünden geçerken desti satan, kendisine dedi ki "vâhidden başka kimse baki kalmaz" Şibli hemen bir feryad koparıp "vahidden başka ne var ki" dedi.

Ârife işaret kâfidir. Ârifin gıdası Allah'ın zikridir ve âbidinki ise ekmek ve sudur.

Ârifin kıblesi visal nurudur. Felsefe taslayan âkilın (akıllının) kıblesi hayâldir. Ârifin kıblesi rahim olan Allah'tır, gâlifin kıblesi altın ile gümüştür.

İNSANIN SAÂDETİ, ALLAHÜ TEÂLÂYI BİLMEKTEDİR

İnsanın saadetinin Allahü Teâlâyı bilmek'te olduğu nereden anlaşılır diye sorulursa, cevabında deriz ki, bu şöyle anlaşılır: Herşeyin saâdetinin, o şeyin lezzet ve rahatında olduğunu herkes bilir. Herşeyin lezzeti ise tabiatının çektiği tarafdır. Herşeyin tabii muktezası (ne için yaratılmışsa), yaratıldığı şey içindir. Nitekim şehvetin lezzeti, arzusuna kavuşmak, gadabın lezzeti, düşmanından intikam almaktır. Gözün lezzeti güzel sûretlerde, kulağın lezzeti hoşuna giden nağme ve seslerdedir. Bunun gibi, kalbin lezzeti de, kendi husûsiyetindedir ve onu, onun için yaratmışlardır. Bu-

da, işlerin hakîkatini bilmek olup, insanın kalbine mahsûstur. Fakat şehvet, gadap ve beş duyu organı ile anlaşılanlar, hayvanlarda da vardır.

Bunun içindir ki, insan bilmediği şeye karşı, yaratılış icâbı merak ve ilgi duyar. Bu ilgi o şeyi bilmek istemesidir. Bildiğine sevinir, neş'elenir ve onunla övünür. Aşağı işlerde de böyledir. Satranç gibi. Satrancı bilen bir kimseyle oynayanlar "karışmayın" deseler, o yine söyler, sabredemez. Zor bir oyunu bildiği için, bunu açığa vurmak, bununla övünmek ister.

Kalbin lezzetinin, işlerin hakîkatını bilmekte olduğunu anladıktan sonra, bilmek ne kadar büyük ve kıymetli şeylerde olursa o kadar kıymetli olacağını da bilmek lâzımdır. Vezirin bildiği şeylerden, ona mahsûs sırlardan konuşan bir kimse, bununla övünür.

Eğer pâdişaha ait sırları bilirse ve onun memleketi idâre etmekdeki düşüncelerini bilirse, buna daha çok sevinir. Hesap ilmi ile göklerin şekil ve ölçüsünü bilse satranç ilmini bilmekten daha çok sevinir. Satrançta neyi nereye koyacağını kestiren kimse, nasıl oynayacağını bilenden daha çok zevk alır. Bunun gibi, bilinmesi daha kıymetli olana âit bilgiler de daha kıymetlidir. Lezzetleride daha fazladır.

Bütün varlıkların Onunla şereflendiği varlıktan (Allahü Teâlâ'dan) daha şerefli varlık yoktur. Bütün âlemlerin âmiri ve mâliki O'dur. Âlemdeki bütün akılları durduran şeyler. Onun sun'unun eserleridir. O halde bundan daha şerefli hiç bir mârifet yoktur ve bu yaratılış icâbıdır. Çünkü, herşeyin yaratılış icâbı, onun husûsiyetidir ve onu onun için yaratmışlardır. Bu mârifetin icâbı, bozuk olan beden gibidir, çamuru ekmekten çok sever. Tabiî arzûsunun eski hâline gelmesi için ona ilâç verilmezse ve bu bozuk arzûlar beraberinde giderse, dünyanın zavallısı olur, helâk olurlar.

İnsanın bedenine bağlı olan bütün arzû ve lezzetlerin ölümle beraber sönecekleri, tükenecekleri şüphesizdir. Bedene âit elemler de, ölümle bitecektir. Mâ'rifet lezzeti kalbe âit olup, ölümle artar. Hatta daha parlak olur. Lezzetin artması şöyle olur; Diğer arzûların sıkıntısı kalkar.

KENDİNİ BİLMEK, ALLAHÜ TEÂLÂ'YI BİLMENİN ANAHTARIDIR

Bil ki, geçmiş peygamberlerin kitâplarında insana hitabeden şu söz meşhûrdur: "**Ey insan! Rabbını tanımak için kendini tanı**" Haberlerde ve eserlerde geldi ki: "**Kendini bilen, rabbini bilir**" Bu söz şuna işârettir ki, insanın kendisi bir aynadır, ona bakan, Hakkı görür! Bir çok insanlar kendilerine bakar ve fakat Hakkı görmezler. O hâlde kendini bilmenin, Allahü Teâlâ'yı bilmeyle hangi yolla vesîle olduğunu bilmek lâzımdır. Bu da iki şekildedir. Biri çok derindir. Bunu çok kimseler anlayamaz. Bundan çok kimseler anlıyamaz. Bundan bahsetmek doğru olmaz. Herkesin anlıyabildiği şekil ise, su götürmez şekilde açıktır. Avam insan kendi zâtından Allahü Teâlâ'nın zâtının varlığını, kendi sıfatlarından Allahü Teâlâ'nın sıfatlarını, kendi bedeni ve organları olan şahsî memleketindeki (vücundaki) tasarruftan, Allahü Teâlâ'nın bütün âlemlerdeki tasarrufunu bilenlerdir.

Bu, şöyle izah edilir: Herşeyden önce kendini varlığıyla bilince anlar ki; bundan önce nice yıllar geçmiştir. Kendinin namı nişanı yok idi. Nitekim Allahü Teâlâ buyuruyor: "**Elbette insana zamandan bir an gelir ki, hatırlatacak bir şey kalmaz. Şüphesiz biz insanı birbirine karışmış nutfeden (menîden) yarattık ki, onu imtihan ederiz. Böylece ona kulak ve göz verdik.**"

İnsanın kendi aslında anlıyabildiği, varlığından önce nutfe olmasıdır.

Fena kokulu bir damla su; onda akıl, kulak, göz, baş, el, ayak, dil, damar, sinir, kemik, deri ve et gibi şeyler yoktur. Belki, bir şekilde beyaz bir sudur.

O hâlde, bütün akıllara durgunluk veren haller onda meydana gelmiştir. Ama bunları o mu, yoksa bir başkası mı meydana getirdi? Ve yine zarûrî olarak bilir ki, kemâl mertebesinde, her azası yerinde olduğu halde, bir kıl ucu yaratmaktan âcizdir. Demek ki, bir su damlası iken daha âciz ve noksan idi. **Netice olarak anlaşıldı ki, kendi zâtının varlığından, Allahü Teâlâ'nın zâtının varlığı belli olur.**

Bir kısmını anlattığımız bedenindeki zâhiri ve bâtınî şaşılacak hallere bakınca, **kendini yaratanın kudretini görür** ve bilir ki, her bakımdan tam bir kudret vardır, istediğini, istediği gibi yaratır. Bundan daha üstün hangi kudret olabilir ki, böyle hakir ve aşağı bir damla sudan, olgun, güzel hikmetli ve şaşılacak bir şahis yaratıyor.

Kendinde olan akıl almaz bu inceliklere ve organlarının faidelerine ve herbirinin ne hikmetle yaratıldığına, el, ayak, göz, dil ve diş gibi zâhiri organlarına, dalak ciğer ve öd kesesine ve buna benzer diğer iç organlarına bakınca, **kendini yaratanın ilmini bilip,** her bakımdan tam ve her şeyi kuşatmakta olduğunu ve yine böyle bir âlimin bilmediği hiç bir şey olmadığını anlar.

Çünkü, bütün akıllıların aklı bir araya gelse, onlara uzun ömür verilse bu organlardan birini, yaratılışında olduğu şeklinde çıkarıp daha iyi yapmayı düşünseler, yapamazlar! Meselâ, yenilen şeyleri kesmek için keskin olan ön dişlerini, ezmek için, öğütmek için uçları düz olan azı dişlerini, değermene ezebileceği, öğütlenebileceği şeyleri atan dil küreğini, dilin altında bulunup, icabettiği vakitte, yemekleri ıslatacak, hamur hâline getirecek kadar, salgı yapan

kuvveti (tükürük bezlerini), sonra boğaza gidip, orada da kalmamasını, bütün dünyanın akılları bundan daha mütekâmil ve bundan daha iyi birbaşka şekilde yapamazlar. Elin beş parmağı da bunun gibidir. Dördü bir tarafta, baş parmak ise onlardan biraz daha uzakta ve kısadır. Şöyle ki, hepsiyle birleşebilir ve hepsinin üzerine gelebilir. Hepsinde üç boğum, bunda ise ikiboğum vardır. Öyle yapılmıştır ki, isterse tutar, isterse avuç yapar, isterse kürek gibi yapar, isterse sıkar yumruk yapar, isterse tekrar açar, kefkir veya tabak gibi yapar. Bir çok şekillerle nice işler yapar. Eğer cihanın âlimleri bu parmakları yaratılışında bir başka şekil düşünseler, meselâ "hepsi aynı hizâda, yahut üçü bir tarafta, yahut beş yerine altı veyâ dört olması icâbederdi. Yahut boğumlar üç veya dört olması lâzım gelirdi" deseler veya düşünseler böyle düşünce ve sözleri eksik olup, Allahü Teâlâ'nın bu yarattığı en mütekâmilidir. Bununla anlaşılıyor ki: **Yaratanın ilmi bu şahısı muhîttir ve her şeye muttalîdir.**

İnsanın her bir parçasında bunun gibi hikmetler, faydalar vardır. Bir kimse bu hikmetleri ne kadar çok bilirse; Allahü Teâlâ'nın ilmini azametine hayranlığı o kadar çok olur. İnsan kendi ihtiyaçlarına, önce yemeğe, giymeğe ve meskene bakınca ve yenecek şeylerin yağmura, rüzgara, buluta, sıcağa ve soğuğa muhtaç olduğuna dikkat edince, onu salâha kavuşturacak sanatlara ve sanat için lâzım olan demir, tahta, bakır, prinç ve diğer âletler ve bu âletlerin nasıl yapıldığına dair bilgilere bakar. Sonra bütün bu yaratılan ve yapılanlardaki şeklin tamamlığının ve güzelliğinin en mükemmel olduğuna, her birinden o kadar çeşitler bulunur ki, eğer yaratılmış olmasalardı, kimsenin hâtırına gelmeyeceklerine, istenemeyeceklerine dikkat ederse, istenmeyen ve bilinmeyen bu şeylerin lütuf ve merhametle olduğunu görür. Buradan, evliyânın hayâtının, onunla olduğu sıfatı anlar. Bu da, bütün mahlûklara lütuf, rahmet ve inâ-

yettir. Nitekim: "**Rahmetim, gadabımı aşmıştır**" buyruldu. Bunun gibi, Peygamber Efendimiz buyurdu ki: **Allahü Teâlâ'nun kullarına şefkati, bir annenin süt emzirdiği çocuğuna şefkatinden daha çoktur.**"

O halde, kendi zâtının zuhûrundan, Allahü Teâlâ'nın zatını görür. Kendi inceliği, parçalı ve azalarının çokluğundan, Hakkın kudretinin kemâlini görür. Etrafındaki şaşılacak hikmetler ve faydalarda, Hakkın ilminin kemâlini görür. Zarurî olarak, yahut ihtiyaç olarak, yahut iyilik ve güzellik için olanların hepsinin kendinde yaratıldığını ve bir arada bulunduğunu anlayınca, Allahü Teâlâ'nın lütuf ve rahmetini görür. İşte bunun için, kendini tanımak, Allahü Teâlâ'yı bilmenin anahtarı olur.

ALLAHÜ TEÂLÂ'NIN TENZİH VE TAKDİSİNİ BİLMEK

Allahü Teâlâ'nın sıfatlarını, kendi sıfatlarından ve zâtını, kendi zâtından bildiği gibi, Allahü Teâlâ'nın tenzih ve takdîsini de kendi tenzih ve tahdîsinden bilir. Allahü Teâlâ hakkında tenzîh ve takdîsin mânâsı, vehme ve hayâle gelen herşeyden berî, mukaddes ve yüksek olmasıdır. Onun tasarrufunun haricinde olan hiç bir yer olmadığı hâlde, kendisine bir yer izâfe etmekten münezzehtir, uzaktır. İnsan, bunun numûnesini kendinde görebilir. Kalb dediğimiz rûhunun hakîkati, vehim ve hayâle gelen her şeyden münezzehtir. Onun için ölçü ve sayı olmayacağını, bölünemeyeceğini de söylemiştik. Böyle olunca, rengi, şekli de olmaz. Şekli ve ölçüsü olmayan bir şeyin hayâla gelmesi imkânsızdır. Gözün gördüğü veya benzerini gördüğü şey hayâle gelir. Göz ve hayâle verilenler ise şekil ve renklerden başka değildir. Yaratılış icâbı sorulacak olan (nasıl bir şeydir?)in mânâsı; şekli nasıldır, küçük müdür, büyük müdür? Demektir. Bu sıfatların kendisine yanaşamadığı bir şey için "nasıl"

sorusu lüzûmsuz ve boş olur. "Nasıldır" sorusunun kendisine korulamayacağı bir şeyi bilmek istersen, kendi hakikatine bak. Hakkı tanımak yeri olan senin hakîkatin bölünmez, ölçülmez, kemiyyet ve keyfiyyet ona yanaşamaz.

Bir kimse: "**Rûh nasıl şeydir?**" diye sorsa, cevâbı, **nasıl demenin ona yolu yoktur!** olur. (Yani, ruh'un mahiyeti bilinmez.)

Kendini bu sıfatlarla bilince Allahü Teâlâ'nın bu takdîs ve tenzîhe daha lâyık olduğunu anlarsın. İnsanlar nasıl olduğu bilinmeyen bir varlığa şaşarlar. işte kendileri öyledir ve kendilerini bilmezler. Hattâ insan kendi bedeni öne dikkat ederse, nasıl olduğu bilinmeyen binlerce şey bulur. Bunların hiçbirini göz görmez. Meselâ, aşk ve derdi göz görmez. Nasıl olduğunu bilmek istese, yine bilemez. Çünkü, böyle şeylerin şekli ve rengi yoktur. Bu suale sebep bile yoktur. Hattâ bir kimse sesin hakikatini öğrenmek istese, yahûd kokunun ve tatmanın hakikatinin nasıl olduğunu bilmek isterse, bilemez. Bunun sebebi, **nasıl ve ne gibi** sorular, görme duygusundan meydana gelen hayâl icâbı şeyler olduğu için, herşeyden gözün nasîbini, payını aramak istemesidir. Ses gibi, kulakla ilgili olan şeyden, gözün hiç nasibi yoktur. O'nun, sesin nasıl ve ne gibi olduğunu öğrenmek istemesi ise muhaldir.

Çünkü, ses, gözün nasîbi olmaktan münezzehtir. Renk ve şekil de kulağın nasîbi olmaktan münezzehtir. Bunun gibi, lâzım olan şeyi kalbin anlaması ve aklın bilmesi, bütün his organlarının nasîbi olmaktan münezzehtir. Nasıl ve ne gibi sorular, his olunanlar içindir. Burada uzun yazmak ve derine dalmak icâbeder. Aklî ilimlerden bahseden kitaplarımızda uzun uzun anlattık. Bu kitapta bu kadarı kâfidir. Maksat, insanın nasıl olduğu bilinmeyen kendinden, Allahü Teâlâ'nın nasıl olduğu bilinemeyeceğini anlamasıdır. İnsan bilir ki, ruh vardır ve bedenin padişâhıdır. Bedeninde

bilinebilen herşey, onun ülkesidir. O ise nasıl olduğu bilinmeyen bir şeydir. Bunun gibi, kâinatın pâdişahı (Allahü Teâlâ) nın da nasıl olduğu bilinemez. His olunanlar gibi bilinen herşey O'nun mülkü, memleketidir.

Allahü Teâlâ'nın tenzîhini bildiren diğer bir husus da, O'na hiç bir yer izâfe edilmemesidir. Ruh da hiçbir şeye izâfe olunamaz. Ruh eldedir, ayaktadır, baştadır veya başka bir yerdedir denemez. Belki bedenin bütün kısımları ayrılır, bölünür o ise bölünemez. Bölünmeyenin bölünene girmesi muhaldir. Çünkü, o zaman, o da bölünebilir bir hâl alır! Hiç bir uzuvda olduğu söylenemediği halde, hiç bir uzuv onun tasarrufunun dışında kalmaz. Bilâkis hepsi onun emrinde ve tasarrufundadırlar. O hepsinin hakimidir. Nitekim, bütün kâinat, kâinatın hâkimi olan Allahü Teâlâ'nın tasarrufundadır. O ise, kendisine bir yer izâfe edilmekten, filân yerdedir denmekten münezzehtir, berîdir. Takdîsi bu şekilde anlatmak, rûhun husûsiyetini ve sırrını açıklamakla olur. Buna ise izin yoktur. Hepsini anlayabilmek: "**Allahü Teâlâ Âdemi** (yani Âdemin hakîkatini) **kendi sûretinde yarattı**" hadîs-i şerifiyle açıklanabilir.

ALLAHÜ TEÂLÂ'NIN HAKÎMİYETİ

Allahü Teâlâ'nın zâtının var olduğu, sıfatları, nasıl ve ne gibi sorularından münezzeh ve mukaddes olduğu, bir yerde omaktan münezzeh olduğu, hepsinin anahtarı insanın kendi nefsini tanımak olduğu anlaşılır.

Bunu da bilmemene şaşmamak lâzım. Karaciğer, dalak, öd kesesi, böbrek ve buna benzer iç organların vazifelerini de bilmezsin. Karaciğerin vazifesi, mideden kendisine gelen çeşitli gıdaları kan renginde bir hale getirmek ve yedi uzva, yani bütün vücûda yarayacak şekle sokmaktır. Kan ciğerde oluşunca üstünde sarı renkli bir köpük bulunur. Bir de tortu bırakır. Bu ise lenftir. Dalağın görevi bu

lenfi kandan almaktır. Sarı renkli köpük safradır. Öd kesesinin görevi bu safrayı emmek, toplamaktır. Kan ciğerden çıkınca, gayet ince ve suludur. Böbreğin vazîfesi, kandan suyu almaktır. Ancak böylece, kan safrasız ve lenfsiz kendi renginde ve kıvamında damarlara ulaşır.

Safra kesesinde bir ârıza olursa, safra kana karışır. Sarılık hastalığı meydana gelir. Safra ile ilgili diğer hastamlıklar da baş gösterir. Dalak iyi çalışmazsa lenf kana karışır. Lenfavî (lenf'e bağlı) hastalıklar meydana gelir. Böbrekler çalışmazsa su kana karışır, istiska (deri altı su toplama-ödem) hastalığı meydana gelir.

Bunun gibi, insanın dışındaki ve içindeki her parçayı bir iş için yaratmışlardır. Beden bunlarsız sağlam olamaz, belki insanın bedeni, âlemin bir nümûnesidir, muhtasarıdır. Âlemde yaratılan herşeyin insanda bir nümûnesi vardır. Kemik dağ gibi, damarlar yağmur gibidir. Kıllar ise açaçlara benzemekte, beyin göklere, duyu organları yıldızlara benzemektedir. Bunu uzun anlatırsak, çok sürer. Âlemdeki her şeyin insanda bir nümûnesi, bir benzeri vardır. domuz, kurt, at, şeytan, cin ve melek gibi.

Âlemde olan her san'atın onda bir benzeri vardır. Mide, içinde birşey olduğu zaman aşçı gibidir. Yemekleri hazmeder. Saf gıdaları ciğere, tortu ve posalarını barsaklara gönderen şıracı gibidir. Gıdaları ciğerde kan hâline getiren boyacıdır. Kanı göğüste beyaz süt yapan, iki yumurta, beyaz nutfe (menî) yapan çamaşırcı gibidir, her bir parçasında ciğerden kendine gıda çeken, köle ticâreti yapan gibidir, böbrekler de ciğerden su çekip, mesaneye götüren saka gibidir, büyük abdesti dışarı atan, çöpçü gibidir. Safrayı ve lenfi harekete getirip, bedene zarar veren, hırsız gibidir. Safrayı ve hastalıkları gideren, âdil bir başka gibidir. Uzatırsak bunun da sonu gelmez.

Bunlardan maksat, bedenin içinde iş yapan nice âmiller olduğunu anlamandır. Her biri bir işle meşgûl olurken, sen tatlı tatlı uykudasın. Onlar sana hizmetten bir an geri durmuyor, sen ise onları tanımıyorsun. Aynı zamanda sana olan hizmetlerine şükretmiyorsun!

Bir kimse hizmetçisini bir gün sana hizmet ve yardıma gönderse, bütün gün belki hayatın boyunca ona teşekkür edersin. Ama bu kadar sanatkârları bedeninin içinde hizmetinde bulunduran, hayatın boyunca, onları sana hizmetten bir an geri almayanı, hatırlamazsın.

Bedenin yapısını, terkibini ve her azânın faydalarını bilmeğe ilm-i teşrîh denir. Bu derin bir ilimdir. İnsanlar bunu bilmezler ve okumazlar. Okuyanlar tıb ilminde profesör olmak için okurlar. Halbuki tıb ve tıb ilmi muhtasardır, kısadır. Lüzumlu ise de, din ile ilgisi yoktur.

Fakat bedenine Allahü Teâlâ'nın yarattıklarındaki akılları durduracak incelikleri görmek için bakanda, Allahü Teâlâ'nın sıfatlarından üç sıfat kendiliğinden olur.

Birincisi: Bilir ki, bu kalıbın (bedenin) ustası ve şahsın yaratıcısının kudreti tamdır. Noksanlık ve âcizlik kudretine yanaşamaz. Zira, bir damla sudan böyle bir insan yaratabiliyor. Bunu yapabilen, ölümden sonra diriltmeyi daha kolay yapar.

İkincisi: Bu bedeni yaratanın, ilminin herşeyi kuşatan bir ilim olduğunu bilir. Zirâ, böyle şaşılacak şeylerin, böyle şaşılacak fâidelerle bir arada bulunması, ancak en üstün bir ilimle olabilir.

Üçüncüsü: Kullarına lütuf, rahmet ve inayetinin sonu yoktur. zira, yaratılması lüzumlu olanlardan bir tane bırakmayıp, hepsini yarattı. Onlar zarûri, lâzımdırlar. Kalb, ciğer, beyin ve hayat gibi. İnsanın ihtiyacı olduğu fakat za-

rûri olmadığı şeyleri de yarattı. El, ayak, göz ve dil gibi. Hepsini O verdi. Lâzım olmayan zarûri de olmayan fakat fazlalık da olmayıp güzelliğe sebep olanları da verdi: Saçın siyahlığı, dudağın kırmızılığı, kaşın kavisliliği ve kirpiklerin düzgünlüğü buna benzer şeyler gibi.

Bu lütuf ve inâyetini yalnız insan oğluna vermedi. Bütün yarattıklarına, sivrisineğe, arıya ve sineğe de verdi. Eve bunlardann her birine lâzım olanları verdi. Şekillerini ve sûretlerine, güzel çizgilerle ve renklerle süsledi.

O halde insanın vücûdunun yaratılmasına dikkatle bakmak, Allahü Teâlâ'nın sıfatlarının anahtarıdır. Bu şekilde ve bu sebeple bu ilim kıymetli olur. Doktorların bu ilme ihtiyacı olmasında bu şeref yoktur.

Şiirdeki, kitap yazmadaki ve sanattaki incelikleri ne kadar çok bilirsen, şâirin, yazarın ve san'at sâhibinin büyüklüğü, kalbinde artar. Allahü Teâlâ'nın işlerindeki incelikler ve aklın eremediği mânalar, bunları yapan Allahü Teâlâ'ın büyüklüğünün anahtarıdır. Bu da kendini bilmekten bir kısımdır, fakat kalb ilmine göre muhtasardır. Çünkü bu beden ilmidir. Beden ise binek hayvanı gibidir. Kalb üstündeki süvâri gibidir. Maksad süvârinin yaratılmasıdır, bineğin değil. Çünkü, binek hayvanı, ona binen içindir. Binici, binek hayvanı için değildir. Bu kadarını söylemekle insanın kendisini böyle kolay anlıyamayacağını bildirdik. Halbuki, sana sendendaha yakın hiçbir şey yoktur. **Kendini tanımayıp, başkalarını tanıdığını iddia eden, kendini doyuracak yemeği olmadığı halde, şehirdeki fakirlerin hepsinin kendi yemeğini yemekte olduklarını iddia etmesine benzer ki, gayet çirkin ve yakışık almayan bir şeydir.**

ALLAHÜ TEÂLÂ'YI ZİKİR

Bütün ibâdetlerin özü ve aslı Allahü Teâlâ'yı hatırlamaktır. İslâm'ın direği namazdır ve namazdan da maksad Allahü Teâlâ'yı zikir ve anmaktır. Nitekim Allahü Teâlâ buyurur: **"Muhakkak ki namaz insanı çirkin ve kötü şeylerden uzaklaştırır ve muhakkak ki Allah'ı zikir daha büyüktür."** Kur'ân-ı Kerîm okumanın ibadetlerin en faziletli olmasının sebebi, Allahü Teâlâ'nın kelâmı, sözü olması ve Allahü Teâlâ'yı hatırlayıcı olması ve içerisindekilerin hepsinin Allahü Teâlâ'yı anmayı, hatırlamayı tazelemesi, yenilemesidir. Oruçtan maksat, şehvet ve arzuları kırmaktır. Böylece şehvet ve istek sıkıntılarından kurtulan kalb, temizlenir ve zikir edilecek yer olur. Kalb arzularla dolu olunca, zikir etmesi mümkün olmaz ve zikir ona tesir etmez. Beytullah'ı [Kâbe'yi] ziyâret olan hac'dan maksat, hâne [ev] sâhibini hatırlamak ve onu görmeyi, onunla konuşmayı candan istemektir.

Demek ki, bütün ibadetlerin başı ve aslı zikirdir. Zâten müslüman olmak için **LÂ İLÂHE İLLÂLLAH, MUHAMMEDÜN RASÛLULLAH** kelimesini söylemek lâzımdır. Bu ise zikrin, Allahü Teâlâ'yı anmanın tâ kendisidir. Diğer bütün ibâdetler bu zikri kuvvetlendirmek içindir. Allahü Teâlâ'nın seni anması, senin O'nu anmanın neticesidir. Bunun için Allahü Teâlâ "**Beni anınız ki, ben de sizi anayım" buyuruyor. Bu hatırlamak devamlı olmalıdır. Devamlı olmazsa, ekseri hallerde olmalıdır. Çünkü kurtuluş buna bağlıdır. Bunun için Allahü Teâlâ: "Kurtulmak istiyorsanız, Allahü Teâlâ'yı çok zikrediniz**" buyuruyor. Kurtuluş ümidinin anahtarı, az değil çok zikretmek, az halde değil bir çok hallerde zikretmektir. Yine bunun için buyurdu: "**Ayakta, otururken ve yanları üzerinde yatarken Allahü Teâlâ'yı zikredenler**" Bu âyet-i kerîme, ayakta iken, oturur iken ve yatarken Allahü Teâlâ'yı hiç unutmayan in-

sanları övmektedir. Allahü Teâlâ buyurdu: "**Rabbini, kendinde tazarru ve korkarak, ses ile olmaksızın, sabah ve akşak zikret, hiç bir zaman O'ndan gafil olma.**"

Peygamber efendimiz (sallalahü aleyhi ve sellem) e sordular: İşlerden hangisi fazîletlidir? Buyurdu ki: "**öldüğün zaman dilinin, Allahü Teâlâ'nın zikri ile yaş olmasıdır.**" Yine buyurdu: "**İşlerinizin en iyisinden, Allahü Teâlâ indinde en makbulünden, derecelerinizin en yükseğinden, altın ve gümüş sadaka vermekten daha üstün olandan ve sizin boyunlarınızın vurulduğu ve boyunlarını vurduğunuz düşmanlarla Allah yolunda cihad etmekten daha iyi olan amelinizden size haber vereyim mi?**" "Yâ Rasûlullah o nedir?" dediler. "**Zikrullahdır,**"buyurdu. Yâni Allahü Teâlâ'yı hatırlamaktır, anmaktır. Ve yine buyurdu: "**Allahü Teâlâ buyurur ki, benim zikrimin duadan alıkoyduğu kimselere ihsanım, dua edenlere, benden isteyenlere yaptığım ihsandan daha üstündür.**" Ve yine buyurdu: "**Gâfillerin arasında Allahü Teâlâ'yı anmak, ölüler arasında canlı gibi, kuru ağaçlar arasında yeşil ağaç gibi, harpten kaçanlar arasında, harbeden asker gibidir.**" Muaz bin Cebel (radıyallahü anh) diyor ki: Cennet'te olanlar, dünyada iken, Allahü Teâlâ'yı zikretmeden geçirdirleri bir an için üzülmektden daha çok hiç bir şeye üzülmezler."

ALLAHÜ TEÂLÂ'YI SEVMENİN FAZİLETİ

Bütün müslümanlar, Allahü Teâlâ'yı sevmenin farz olduğunu sözbirliği ile bildirmişlerdir. Allahü Teâlâ: "**Allah mü'minleri sever, mü'minler de Allah'ı sever**" buyuruyor. Rasûlullah (sallalahü aleyhi ve sellem) buyuruyor ki: "**Allahü Teâlâ'yı ve Rasûlünü, herşeyinden çok sevmeyenin imânı sağlam değildir.**" İman nedir? diye sorulduklarında: "**Allah ve Rasûlünü, bunlardan başkasından çok**

sevmektir.'' buyurdu. **''Kul, Allahü Teâlâ'yı ve Rasûlünü çoluk çocuğundan, malından ve bütün mahlûkattan çok sevmedikçe, mü'min olmaz.''** Allahü Teâlâ tehdîd ediyor ve : **''Babanızı, çocuğunuzu, evinizi, malınızı ve alış-verişinizi Allah'tan ve Rasûlünden çok severseniz, emrimin azabımın gelmesine hazırlanın''** buyuruyor. Bir kimse Rasûlullah'a (sallallahü aleyhi ve sellem) ''seni seviyorum'' deyince: **''Fakirliğe hazır ol''** buyurdu. ''Allahü Teâlâ'yı seviyorum'' deyince: **''Belâya hazır ol.''** buyurdu. Hadîs-i şerîfte geldi ki: **''Mekelül mevi [Azrail aleyhisselâm] İbrâhîm aleyhisselâmın canını almaya geldi. Dostun dostunun canını aldığını hiç gördün mü? dedi. Vahiy gelip: ''Dost dosta kavuşmak istemediğini hiç gördün mü?'' buyuruldu. İbrahim aleyhisselâm bunu duyunca: ''Şimdi canımı al, razıyım'' dedi.''**Rasûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) bir kere dua ederken şöyle buyurdu: **Yâ Rabbi! Bana kendi sevgini, sevdiklerinin sevgisini ve beni senin sevgine yaklaştıracakların sevgisini ihsân eyle ve kendi sevgini bana, hararetten, susuzluktan yananların, soğuk suya kavuşmasını istemelerinden sevgili kıl.''** Bir köyü gelip, Yâ Rasûlullah (sallalahü aleyhi ve sellem) kıyâmet ne zaman kopar? diye sordu. **''O gün için ne hazırladın?''** buyurdu. Namaz ve oruçlarını eda ediyorum fakat fazla yapamıyorum. Ama Allah'ı teala ve Resulünü çok seviyorum diyince: ''Kıyamette herkes sevdiği ile beraber olur.'' buyurdu. Ebu Bekir-is Sıddîk (radıyallahü anh) buyuruyor ki: ''Allah sevgisini halis olarak tatmak isteyen, dünya düşüncesinden geçsin, insanlardan uzak olsun'' Hasan-ı Basrî buyurdu ki: ''Allahü Teâlâ'yı tanıyan, O'nu sever, dünyayı tanıyan ise dünyaya düşman olur. Mü'min dünyayı unutmayınca, neş'eli olmaz. Düşündükçe üzüntüsü artar.'' İsâ aleyhisselâm zayıf, kuru kimselerin yanından geçiyordu. Size ne oldu? buyurdu. Allahü Teâlâ'nın korkusundan böyle eridik dediler. Allahü

Teâlâ elbette sizi Cehennem azabından emin eder, buyurdu. Başka bir kavme uğradı. Buradakiler daha zayıf, daha kuru, daha solgun idiler. Size ne oldu? buyurdu. Cennete kavuşmak arzusu bizi böyle eritti, dediler. Allahü Teâlâ sizi elbette arzunuza kavuşturur buyurdu. Bir üçüncü kavme uğradı. Buradaki insanlar, diğerlerinden çokdaha zayıf ve kuru olup, yüzleri nûr gibi parlıyordu. Size ne oldu? buyurdu. Allah sevgisi bizi böyle eritti dediler. İsâ aleyhisselâm onlarla oturdu ve: "Siz mukarrebler, yani Allahü Teâlâ'ya yakın kullarsınız. Bana sizinle bir arada oturmam emredildi." buyurdu. Sırr-i Sekatî diyor ki: "Kıyamette herkesi peygamberi ile çağırırlar. Ey Mûsâ'nın ümmeti, Ey İsâ'nın ümmet ve ey Muhammed'in (S.A.V.) ümmeti denir. Yalnız Allahü Teâlâ'yı sevenler için: Ey Allah'ın evliyâ [sevgili] kulları, geliniz, Allah'a yakın geliniz! denir. Sevinçlerinizden kalbleri yerinden sökülecek gibi olur." Bazı peygamberlerin (aleyhimüsselâm) kitaplarında vardır: "Ey kulum, beni sevdiğin için ben de seni seviyorum."

SEVGİNİN HAKİKATI

Bu sevgi öyle zordur ki, bazıları Allahü Teâlâ sevilmez dediler. Bunu açıklamak çok mühimdir. Bundan bahsedilecek sözün çok ince olması icabettiği ve herkesin bunu anlayamıyacağını bildiğimiz halde, vereceğimiz misâllerle uğraşan anlayabilecektir.

Evvelâ, sevginin aslının ne olduğunu öğrenmek lâzımdır. Sevgi, iyi olan birşeye karşı kendiliğinden olan bir meyildir. Bu meyil kuvetli olursa, aşk denir. Düşmanlık da, iyi olmayan birşeye karşı kendiliğinden olan nefrettir. İyilik ve kötülüğün olmadığı yerde, sevgi ve düşmanlık da bulunmaz. O halde iyiliğin ne olduğunu bilmek gerekiyor. İyi şeyler, herkesin yaratılış icabı üç kısımdır: Biri, tabiatına uygun olup, onu yapar. Yaratılışına uygun olduğu için iyidir

der. Biri , tabiatına uygun olmayıp yapmaz. Yaratılış icabı ondan kaçar. Buna kötü der. Muvafık ve muhalif olmayana ise, ne iyi deriz, ne de kötü. Buradan anlaşılıyor ki, anlaşılmayan şey hakkında, iyi denmez. Birşeyi anlamak his ve akıl ile olur. Hisler [duygular] beştir. Her birinin bir lezzeti vardır. O lezzet sebebi ile o şeyi sever. Yâni tabiâtı ona meyleder. Gözün lezzeti, güzeller, şekiller, sûretler, yeşillikler, akarsular ve buna benzer şeylerdir. Elbette bunları sever. Kulağın lezzeti, güzel ve vezinli seslerdedir. Elin lezzeti, yumuşak şeyleri tutmaktadır. Bütün bunları severler. Yâni tabiatın bunlara meyli vardır. Bunların hepsi hayvanlarda da vardır. Fakat insanın kalbinde, ruhunda, akıl, nûr veya basîret denen altıncı bir his [duygu] vardır. Dilediği sözü, bununla söyler. İnsan hayvanlardan bununla ayrılmaktadır. Bir de müdrikesi [anlayış kuvveti] vardır. Bu insana iyi gelir ve bunu sever. Diğer lezzetlerin duygu organlarına uygun olması ve onların (duyu organlarının) sevmesi gibi olur. Bunun için Rasûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu: "**Dünyadan bana üç şey sevdirdiler: Kadınları, güzel kokuyu ve gözümün nûru olan namazı.**"Namaza daha üstün derece verdi. Hayvan gibi olup, kalbden haberi olmayan, hislerden başka birşey bilmez. Namazın iyi olduğuna ve sevilebileceğine kat'iyyen inanmaz. Akılla iş yapan ve hayvan sıfatlarından uzak olan kimse, kalb gözünü Allahü Teâlâ'nın cemâline çevirip, O'nun yarattıklarındaki nizam ve uygunluğu, zâtının celâlini ve sıfatlarına bakmayı, baş gözü ile güzel sûretlere, yeşilliklere ve akar sulara bakmaktan daha çok sever. Hatta Allahü Teâlâ'nın cemâli kendisine açılınca, bütün bu lezzetler, nazarında aşağı kalır.

ALLAHÜ TEÂLÂ'YI TANIMAK, DİĞER MÂRİFETLERDEN DAHA LEZZETLİDİR

İlim ve mârifetin lezzeti anlaşılınca, bazı ilimlerin daha lezzetli olduğunda şüphe kalmaz. Çünkü mâlûm [bili-

nen] ne kadar büyük ve şerefli olursa, ona ait bilgi de o kadar lezzetli olur. Meselâ, satranç ilmini çıkarmak, satranç oynamaktan lezzetlidir. Memleketi idâre etmek ilmi, terzilikten ve çiftçilikten lezzetlidir. Bunun gibi, şerîatın hakîkatini ve inceliklerin bilmek, gramer ve lûgat bilgilerinden lezzetlidir. Vezîrin, padişahın işlerini nasıl yürüttüğünü bilmek, pazarcıların işlerini bilmekten zevklidir. Pâdişahın sırlarını bilmek vezîrin sırlarını bilmekten zevklidir. Demek ki bilinen şey ne kadar şerefli ise, onu bilmek de o kadar lezzetli ve zevklidir. Dikkat buyurun! Var olanlar içerisinde daha şerefli, daha büyük, dahpa kâmil ve celâl sahibi olan Allahü Teâlâ'dan başka kim vardır! Bütün kemâl ve cemâlleri yaratan O'dur. Hiçbir pâdişahın memleketini idaresi, göklerin ve yerin melekûtunu ve bu âlemin düzenini sağlayan Allahü Teâlâ'nın tedbiri gibi düzenli değildir. Allahü Teâlâ'dan daha güzel, daha kâmil hiç kimse yoktur. O halde O'nu görmekten, O'na bakmaktan daha lezzetli bir bakış olabilir mi?

Buradan anlaşılmış oldu ki, Allahü Teâlâ'yı, sıfatlarını, melekûtunu ve kendisine ait sırları bilmek, bütün mârifetlerden [bilgilerden] lezzetlidir. Çünkü bu, mârifet ile anlaşılan herşeyden daha şereflidir. Böyle söylemek bile yanlıştır. Çünkü, O'nunla mukayese edilince, hiçbir şey şerefli olmaya lâyık olamaz. Bunun için, bu daha şereflidir demek doğru olmaz. O halde ârif, bu dünyada dâima bir Cennettedir. Nitekim "**Bu böyle bir Cennettir ki, genişliği göklerin, yerin genişliği gibidir**" buyurulmuştur. Hattâ daha da geniştir. Çünkü göklerin ve yerin genişliğinin sonu vardır. Mârifet meydanının sonu yoktur. Âriflerin seyrettikleri o güzel bahçenin ucu yoktur. Göklerin ve yerin ise sınırı vardır. Bu güzel bahçedeki meyveler hem kesilmezler, hem de yasak edilmezler. Devamlıdır. Âyet-i Kerîme'de "**Onun meyvelerine uzanılır.**" buyuruldu. O'na kendi zâtından daha yakın ne olabilir. Zahmetin ve kıskançlığın buna

yolu yoktur: çünkü, ârif ne kadar mârifet sâhibi olursa, ünsiyet ve yakınlığı o kadar çok olur. Bu öyle bir Cennettir ki içerisinde olanların çok olması onu daraltmaz, bilâkis genişletir.